

ΠΑΙΔΙΚΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΧΡΥΣΗ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Χρόνια τώρα από αγάπη και χρέος σαν δάσκαλος, παρακολουθώ τα παιδιά της ύπαιθρου, των χωριών όπου υπηρέτησα, να παίζουν ομαδικά ή ένα-ένα τα παιχνίδια τους. Τα πρώτα χρόνια της σταδιοδρομίας μου έβλεπα τα παιδιά να παίζουν όχι μόνο τα παιχνίδια που διδάχτηκαν από τους δασκάλους τους, αλλά και τα δικά τους παιχνίδια, τα πατροπαράδοτα, τα παραδοσιακά, αυτά που έπαιζαν και οι γονείς τους, όταν ήταν παιδιά.

Σε πολλές σκέψεις έμπαινα, όταν έβλεπα ιδιαίτερα να παίζουν τα πατροπαράδοτα παιχνίδια, σκέψεις που δεν είναι στα πλαίσια αυτής της εργασίας μου να παρουσιάσω.

Παρακολουθούσα τα παιδιά να ετοιμάζουν μόνα τους τα παιχνίδια, με βοηθό τα μεγαλύτερα αδέρφια ή φίλους τους. Πόσο γίνονταν αλλιώς εκείνη την ώρα, πόσο ευεργετικά επιδρούσε ή συνεργασία, τί προσπάθεια επιμελημένη κατέβαλλε κάθε παιδί και, έπειτα, πόσο ώραία έπαιζαν τα παραδοσιακά τους παιχνίδια με τους κανόνες που αυτά τα ίδια από πολλά χρόνια είχαν βάλει.

Σιγά-σιγά όμως, όσο περνούσαν τα χρόνια, έβλεπα πώς άρχιζαν να πληθαίνουν και τα βιομηχανικά παιχνίδια στα χέρια των παιδιών. Στις πόλεις αυτό άρχισε γρηγορότερα και έντονώτερα, στα χωριά δειλά στην αρχή και με επιταχυνόμενο ρυθμό αργότερα. Τα άπλά, λιτά και με υλικά πρόχειρα, φτιαγμένα από τα ίδια τα παιδιά παιχνίδια, αντικαταστάθηκαν με τα βιομηχανικά, με παιχνίδια φανταχτερά πλαστικά, λαστιχένια ή τενεκεδένια που εύκολα παρασταίνουν άνθρωπος, ζώα, μηχανήματα.

Τότε αισθάνθηκα να χάνεται ένας παλιός παιδικός κόσμος, ένας κόσμος δημιουργημένος από τα χέρια και τη φαντασία των παιδιών, που ανταποκρινόταν ακριβώς στα μέτρα και στις ανάγκες τους τις βαθύτερες, ένας κόσμος που κι εγώ ο ίδιος έζησα, σαν δάσκαλος και σαν παιδί.

Παρακινημένος από αυτήν την διαπίστωση της αλλαγής, που είναι σαν κατεδάφιση του παρελθόντος (κι εδώ θα έπρεπε πολύ να προσέξωμε) σκέφτηκα να αντιδράσω σαν το φωτογράφο, όταν βλέπη να κατεδαφίζεται μιὰ παλιά καλή εκκλησία. Σκέφθηκα να άπαθανάτισω κι εγώ στο χαρτί, σαν εκείνον, ό,τι θα γκρεμιζόταν, ό,τι θα γκρεμίζεται συνέχεια από τον παιδικό

κόσμο, ἀπὸ τὰ παιδικὰ παιχνίδια ποὺ ἔπαιζα κι ἐγὼ στὸ χωριό μου μὲ τοὺς συνομηλίκους μου καὶ τοὺς φίλους μου.

Ἄρχισα λοιπὸν νὰ καταγράφω, καθὼς ἀναθυμῶμουν μέρα μὲ τὴ μέρα, τὰ παιχνίδια ποὺ θυμῶμουν. Βλέποντας παράλληλα καὶ τὰ παιδιὰ τῶν ἄλλων χωριῶν νὰ παίζουν, παρατηροῦσα τὶς λεπτομέρειες καὶ ξαναθυμῶμουν τὰ παιχνίδια τοῦ χωριοῦ μου. Πολλὰ εἶναι ὅμοια καὶ αὐτὸ στάθηκε βοήθημα νὰ θυμηθῶ πιὸ πολλά. Ἄλλα καὶ κάθε φορά ποὺ ἐρχόμουν σὲ ἐπαφή μὲ χωριανούς μου, συνομηλίκους μου, μικρότερους ἢ μεγαλύτερους, ζητοῦσα πληροφορίες γιὰ σκοτεινὰ ἢ ἀμφίβολα σημεῖα. Ἡ μητέρα μου πάλι, μοῦ περιέγραψε τὰ κοριτσίστικα παιχνίδια, ποὺ ἔπαιζαν τότε, γιατί ἐγὼ σὰν ἀγόρι, δὲν ἔδινα καὶ πολλὴ σημασία. Ἔτσι συγκέντρωσα τὰ παιδικὰ παιχνίδια τοῦ χωριοῦ μου ἑκατὸ (100) ὄλα-ὄλα. Πῆρα φωτογραφίες παιδιῶν, τὴν ὥρα ποὺ ἔπαιζαν, καὶ σχεδίασα ἐκεῖνα ποὺ δὲν μπόρεσα νὰ φωτογραφίσω.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐτοίμασα τὸ ὑλικὸ τῆς ἐργασίας μου αὐτῆς, ποὺ λαογραφικὸς τῆς σκοπὸς εἶναι νὰ παρουσιάσῃ καὶ νὰ κρατήσῃ στὴ μνήμη τὰ παραδοσιακὰ παιδικὰ παιχνίδια τοῦ χωριοῦ Χρυσῆς Καστοριάς καὶ μαζί μ' αὐτὰ ὄλα τὰ παρόμοια ἑλληνικά.

Αἰσθάνομαι μεγάλη ὑποχρέωση ἀπέναντι στὸν καθηγητὴ τῆς Λαογραφίας κ. Δημήτριο Λουκάτο, γιὰ τὶς τόσο πολὺτιμες συμβουλές καὶ τὴν ἄλλη βοήθεια ποὺ μοῦ ἔδωσε γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς ἐργασίας αὐτῆς. Ἡ μὲ κάθε μέσο καὶ τρόπο συμπαράσταση τοῦ κ. καθηγητοῦ στάθηκε ἀποφασιστικὸς παράγοντας στὴν ἐτοιμασία τῆς. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ γιὰ τὶς ἐπιστημονικὲς συμβουλές του, ποὺ τόσο πρόθυμα ἀπὸ προηγούμενα μοῦ δόθηκαν, καὶ ποὺ στάθηκαν γιὰ μένα βασικά ἐπιστημονικὰ μαθήματα λαογραφίας τὸν εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ τὴν θέση αὐτὴ μὲ ὅλη μου τὴν καρδιά.

Παράλληλα εὐχαριστῶ καὶ τὸν καθηγητὴ τῶν Παιδαγωγικῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Χρήστο Φράγκο, γιὰ τὴν ἀμέριστη συμπαράστασή του στὴν ἐργασία μου. Ἡ ἐνθάρυνση καὶ ἡ ἐκτίμηση τοῦ θέματος ἐκ μέρους τοῦ κ. καθηγητῆ τῶν Παιδαγωγικῶν καὶ οἱ ἐπιστημονικὲς συμβουλές του πολὺ ἐπίσης συνετέλεσαν στὴν παρουσίασή του.

ΓΕΝΙΚΑ

Σ ἐ ποιά ἡλικία παίζουν τὰ παιδιὰ

Ἡ ἡλικία τῶν παιδιῶν ποὺ παίζουν τὰ παραδοσιακὰ παιχνίδια εἶναι ἀπὸ πέντε ἐτῶν ἕως δώδεκα. Τὰ μεγαλύτερα τῶν δώδεκα ἐτῶν, ὄχι πὼς δὲν θέλουν νὰ παίζουν· δὲν μποροῦν, δὲν εὐκαιροῦν, γιατί μόλις τελειώσουν τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο ἀναλαμβάνουν νὰ κάνουν ὑπεύθυνη δουλειὰ κοντὰ στοὺς γονεῖς τους. Πολὺ περισσότερο τὰ κορίτσια, ποὺ ἀπὸ μικρότερη ἡλικία προσκολλιοῦνται στὴ μητέρα τους καὶ γίνονται τὸ «δεξὶ χέρι τῆς» στὶς δουλειές τοῦ σπιτιοῦ καὶ στὸ νοικοκυριό.

Σ' αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἡλικία τῶν πέντε ὡς δώδεκα χρόνων παίζουν τὰ παιδιὰ στὰ χωριά, ἀγόρια καὶ κορίτσια. Ἐκεί καὶ πέρα, σὲ καμιὰ γιορτὴ, ὅταν δὲν παρουσιαστῇ δουλειά, μποροῦν νὰ παίξουν καὶ τὰ μεγαλύτερα ρίχνοντας τὸ λιθάρι σὲ κανένα πλάτωμα τοῦ χωριοῦ, ἢ στὴν αὐλὴ τῆς ἐκκλησιαῆς, ὅταν φύγουν οἱ μεγάλοι καὶ μείνῃ εὐκαιρῆ.

Φυσικὸ εἶναι νὰ μὴν παίξῃ κάθε φύλο καὶ κάθε ἡλικία παιδιῶν τὰ ἴδια παιχνίδια. Ἄλλα παιχνίδια εἶναι ἀποκλειστικὰ ἀγοριῶν καὶ ἄλλα ἀποκλειστικὰ κοριτσιῶν. Οὕτε τ' ἀγόρια καταδέχονται νὰ παίξουν κοριτσιστικά παιχνίδια, οὕτε οἱ κοπέλες τολμοῦν νὰ παίξουν ἀγορίστικά παιχνίδια. Ἐν συνβῆ καμιὰ φορὰ καὶ παίξῃ κανένα παιδί κοριτσιστικά παιχνίδια, τὰ ἄλλα παιδιὰ τὸ περιπαίζουν καὶ τοῦ λένε πὼς εἶναι «κουρτσουπαῖδ'», χαρακτηρισμὸς πολὺ βαρὺς γιὰ ἓνα παιδί. Τὸν ἴδιο χαρακτηρισμὸ δίνουν καὶ στὰ κορίτσια, ὅταν αὐτὰ παίξουν ἀγορίστικά παιχνίδια. Καὶ γι' αὐτὰ ὁ χαρακτηρισμὸς εἶναι βαρὺς.

Τὰ μεγάλα παιδιὰ περιπαίζονται μεταξύ τους, ἂν παίζουν παιχνίδια, ποὺ παίζουν τὰ μικρὰ παιδιὰ. Λένε: «Τσιούτσκανους¹ εἶσαι ποὺ παίζεις τέτοια παιχνίδια;».

Στὴ μικρὴ ἡλικία παίζουν μαζὶ ἀγόρια καὶ κορίτσια. Τὰ παιχνίδια τους εἶναι ἀπλὰ καὶ δὲν χρειάζονται ἰδιαίτερη προσπάθεια. Ὅταν χρειαστῇ κάποιο κατασκευασμένο παιχνίδι, αὐτὸ τὸ φτιάχνουν ἢ μεγαλύτερα παιδιὰ ἢ οἱ μανάδες τους.

Τὰ παιδιὰ ἀπὸ ἡλικία ἕξ ἐτῶν ὡς ἑννέα παίζουν τὰ περισσότερα παιχνίδια. Εἶναι ἡ ἡλικία ποὺ δὲν ἔχει ἀποκλειστικότητες στὰ παιχνίδια. Τὰ παιδιὰ ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ ἑννέα ἐτῶν παίζουν τὰ πιὸ δύσκολα παιχνίδια, τὰ παιχνίδια ποὺ θέλουν μεγαλύτερη προσπάθεια, περισσότερη ἔνταση καὶ κάπως ἰδιαίτερα ἐπιδεξιότητα.

Πότε παίζουν τὰ παιδιὰ

Μόλις ἀνταμωθοῦν δυὸ παιδιὰ μαζὶ, ἡ πρώτη λέξη ποὺ θὰ ποῦν εἶναι: —Παίζουμε; Κι ἀρχίζουν τὸ παιχνίδι.

Ἄλλὰ καλὴ εὐκαιρία καὶ παρόρμηση γιὰ παιχνίδι εἶναι τὰ ἴδια τὰ ὑλικά καὶ τὸ περιβάλλον, ὅπου βρεθοῦν τὰ παιδιὰ. Μόλις βρεθοῦν σὲ ἀπλοχωριά, θὰ τρέξουν. Τὸ καλοκαίρι π.χ. μόλις βρεθοῦν κοντὰ σὲ ἄγρια μηλιὰ μὲ μῆλα, θὰ κάνουν σφεντόνες γιὰ μῆλα.

Μοιάζουν τὰ παιδιὰ μὲ τὸ μέταλλο ποὺ ἔχει μαγνητισμὸ. Ὁ μαγνητισμὸς δὲν φαίνεται. Πρέπει νὰ βρεθῇ τὸ κατάλληλο γειτνίασμα γιὰ νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ ἐνέργειά του. Ἔτσι καὶ τὸ παιδί. Ἐν βρεθῇ στὸ κατάλληλο περιβάλλον, ἀμέσως θὰ ἐκδηλωθῇ ἡ τάση του γιὰ παιχνίδι, ἢ θὰ συγκροτήσῃ ὁμάδες,

1. Τσιούτσκανους=μικρός, ἀνήλικος.

ἢ θὰ παίξει τὰ ἀτομικὰ παιχνίδια, τὰ διασκεδαστικά. Ἡ συνάντηση λοιπὸν καὶ τὸ κατάλληλο περιβάλλον εἶναι οἱ εὐκαιρίες γιὰ τὸ παιχνίδι.

Μέσα στὸ διάστημα τῆς ἡμέρας τὸ παιδί παίζει περισσότερο τὶς πρωϊνὲς ὥρες καὶ ἀργὰ τὶς ἀπογευματινὲς. Περισσότερο διαρκοῦν τὰ παιχνίδια ποὺ παίζονται τὶς ἀπογευματινὲς ὥρες. Αὐτὰ πολλὲς φορὲς κρατοῦν ὡς ἀργὰ τὴ νύχτα.

Πῶς γίνεται ἡ συμφωνία τῶν παιδιῶν γιὰ τὸ παιχνίδι

Συνήθως τὰ παιδιά γνωρίζονται μεταξύ τους πολὺ καλά, ἀπὸ ἄλλες εὐκαιρίες καὶ παιχνίδια. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ὅταν πρόκειται νὰ διαλέξουν τὸν ἀρχηγό, δὲν δυσκολεύονται καθόλου. Μόλις μαζευτῆ μία ὁμάδα παιδιῶν, ἀκούγεται ἀπὸ τοὺς πιὸ βιαστικούς:

—Παίζουμε; Αὐτὸ ἦταν, μ' ἓνα στόμα τὰ ἄλλα ἀπαντοῦν: «Παίζουμε».

Τὸ ποῖο παιχνίδι θὰ παίξουν, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ, τὴν ἡλικία τῶν παιδιῶν καί, ὅπως εἶπαμε, ἀπὸ τὸν τόπο (περιβάλλον). Στὸ διάλεγμα τῶν παιχνιδιῶν ἐπικρατεῖ συνήθως ἡ γνώμη τῶν πιὸ δυνατῶν παιδιῶν, ποὺ αὐτὰ θὰ γίνουν, θὰ πάρουν τὴ θέση τῆς «μάνας», δηλαδὴ τοῦ ἀρχηγοῦ.

Πῶς χωρίζονται σὲ ὁμάδες τὰ παιδιά (κλῆρος ἢ λαχνίσματα)

Ἐπὶ τὸ σύνολο τῶν παιδιῶν ξεχωρίζονται δύο. Αὐτὰ θὰ εἶναι οἱ ἀρχηγοί. Τὰ παιδιά αὐτὰ θὰ λέγονται «μάνες».

Οἱ «μάνες» τώρα θὰ διαλέξουν τὰ παιδιά, ποὺ θὰ ἀποτελέσουν τὴν ὁμάδα τους. Ὁ χωρισμὸς γίνεται ὡς ἐξῆς:

α) Στέκονται οἱ δύο «μάνες», ἀντίκρυ ἢ μία στὴν ἄλλη, σὲ ἀπόσταση 5 περίπου μέτρων ἢ βημάτων. Ἐπὶ τὴ θέση αὐτὴ ἀρχίζουν νὰ προχωροῦν ἢ μία πρὸς τὴν ἄλλη, βάζοντας τὰ πέλματά τους κολλητὰ τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ μὲ τὴ σειρά, ὥσπου φτάνουν κοντὰ-κοντὰ. Μποροῦν νὰ βάλουν τὰ πέλματά τους καὶ πλάγια. Ὅποιου παιδιοῦ τὸ πέλμα φτάσει καὶ πατήσῃ τὸ πέλμα τοῦ ἄλλου, τὸ παιδί αὐτὸ εἶναι ὁ νικητὴς καὶ τὸ παιδί αὐτὸ ἀρχίζει νὰ παίρνῃ τὰ παιδιά γιὰ νὰ κάμῃ τὴν ὁμάδα του. Παίρνει ὁ νικητὴς τὸ πρῶτο παιδί, ἔπειτα παίρνει ὁ ἄλλος ἓνα. Ἐνα ὁ ἓνας, ἓνα ὁ ἄλλος παίρνοντας, συμπληρώνουν τὴν ὁμάδα καὶ ἀρχίζουν τὸ παιχνίδι.

β) Παίρνουν οἱ «μάνες» μί α π λ α κί τ σ α, ἴση μὲ ἓνα δεκάδραχμο περίπου. Βρέχουν τὴ μιὰ πλευρὰ τῆς φτύνοντας ἢ μὲ ἄλλον τρόπο. Τὴ βρεγμένη πλευρὰ τὴν λένε «βροχή» καὶ τὴ στεγνὴ τὴν λένε «ἥλιος». Ἡ μία «μάνη» λέει «ἥλιος» καὶ ἡ ἄλλη «βροχή». Πετοῦν στριφογυριστὰ τὴν πλακίτσα πρὸς τὰ ἐπάνω. Ὅταν ἡ πλακίτσα πέσῃ κάτω καὶ σταθῇ μὲ τὸ βρεγμένο μέρος πρὸς ἐπάνω, τότε κέρδισε ἐκείνη ἢ «μάνη» ποὺ εἶπε «βροχή». Ἐὰν σταθῇ μὲ τὸ ξερὸ μέρος πρὸς ἐπάνω, τότε κερδίζει ἐκείνη ἢ «μάνη» ποὺ εἶπε «ἥλιος». Ἐπειτα ἀρχίζουν τὸ διάλεγμα τῶν παιδιῶν, ὅπως παραπάνω.

γ) Παίρνουν δύο λεπτὰ ξυλαράκια και τὰ κόβουν, ὥστε νὰ εἶναι τὸ ἕνα μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἐπὶ τὸ ἐπάνω μέρος τὰ βάζουν νὰ εἶναι ἴσια και νὰ μὴν προεξέχει κανένα. Τὰ κρατοῦν μέσα στὴν παλάμη κρυμμένα ἔτσι, πὺ νὰ μὴν φαίνεται ἡ διαφορά. Ἐννοεῖται πὺς ἡ τέτοια τοποθέτηση γίνεται κρυφά, γιὰ νὰ μὴν ἴδουν οἱ «μάνες» τὰ ξυλαράκια. Ὅποια πάρη τὸ μεγαλύτερο, αὐτὴ θὰ ἀρχίσει νὰ διαλέγη πρώτη παιδιὰ γιὰ τὴν ὁμάδα της.

δ) Παίρνει ἕνα παιδιὸ ἕνα μικρὸ λιθάρáκι και μὲ τρόπο τὸ κρύβει μέσα στὸ ἕνα του χέρι πὺ τὸ ἔκλεισε γροθιά. Ἐπειτα παρουσιάζει τὰ δύο του χέρια κλεισμένα σὲ γροθιά μπροστὰ στις «μάνες». Οἱ «μάνες» πιάνουν κάθε μία και μία γροθιά. Ὅποια «μάνη» πιάσει τὴ γροθιά πὺ ἔχει μέσα τὸ λιθάρáκι, αὐτὴ κερδίζει και αὐτὴ θ' ἀρχίσει νὰ διαλέγη παιδιὰ γιὰ τὴν ὁμάδα της, ὅπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις.

ε) Τὰ παιδιὰ χρησιμοποιοῦν ρυθμικὰ διάφορες λέξεις, πὺ στὴν οὐσία δὲν λένε τίποτε. Κάθονται οἱ «μάνες» ἡ μία κοντὰ στὴν ἄλλη και δείχνοντας μὲ τὸ χέρι ἡ μία «μάνη» (ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της) πότε τὴν μία, πότε τὴν ἄλλη, λέει:

α' «μáνα»	β' «μáνα»
ἀνίδιμι	κι ἀνίδιμι
τρύκαλα	τσιούτσαλα
πέγκα	λέγκα
σοῦντου	μούντου
ντάλι	ντέκα.

Ἄρχίζει δηλαδὴ τὸ «ἀνίδιμι» δείχνοντας τὸν ἑαυτὸ της ἡ πρώτη «μάνη», ἔπειτα μὲ τὸ «κι ἀνίδιμι» δείχνει τὴν β' «μάνη» και προχωρεῖ δείχνοντας πάλι τὸν ἑαυτὸ της. Ἐδὼ τὸ «ντέκα» ἔπεσε στὴ β' «μάνη». Αὐτὴ κέρδισε και αὐτὴ θὰ ἀρχίσει νὰ διαλέγη. Μποροῦσε νὰ ἀρχίσει νὰ δείχνη και ἀπὸ τὴν β' «μάνη» ἂν τὸ ἠθελε. Οἱ λέξεις αὐτὲς συνθέτουν τὸ λάχνισμα.

Ἐχθρικές ἐνέργειες

Ὅταν παίζουν τὰ παιδιὰ, εὔχεται τὸ ἕνα γιὰ νὰ χάσει τὸ ἄλλο μὲ τὰ παρακάτω λόγια:

*Μιὰ γριά ἀπὸ τὴν Πόλη
ἔφερε τὸ χάσι-χάσι (ἢ τὸ κατσικάρι)
Παναγίτσα μου νὰ χάση¹.*

1. Στὸ Τσεπέλοβο Ζαγορίου τὸ παραπάνω ρυθμικὸ λάχνισμα τὸ λένε:

Ἐνανα	δύνανα
τρύκαλα	σοῦσαλα
πέγκα	λέγκα
μούδι	σοῦδι
ντάλιο	ιδέκα.

Κανονισμός, πειθαρχία, ποινές - ἀμοιβές κατὰ τὸ παιχνίδι

Μετά τὸ χωρισμὸ τῶν παιδιῶν σὲ ομάδες, μπαίνουν οἱ ὅροι τοῦ παιχνιδιοῦ. Κάθε παιχνίδι ἔχει τοὺς ὅρους του, πού, χωρὶς νὰ ἀλλοιώνουν τὴν ὕψη του, καθορίζουν τὶς μικρολεπτομέρειες καὶ τὰ «ἐπινίκια».

Οἱ ὅροι ποὺ συμφωνοῦνται μεταξύ τῶν παιδιῶν, τηροῦνται μὲ μιὰ ἀξιοζήλευτη γιὰ τοὺς μεγάλους αὐτοπειθαρχία. Στὶς περιπτώσεις ποὺ κάποιον παιδὶ παραβῆ τοὺς συμφωνημένους ὅρους καὶ τοὺς κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ, ὁμόφωνα τότε οἱ δύο ομάδες ἀποβάλλουν τὸν ἀπειθαρχο παίχτη ἀπὸ τὸ παιχνίδι. Αὐτὸν τότε, σ' ἄλλα παιχνίδια, τὸν δέχονται μὲ σκεπτικισμό καὶ μὲ αὐστηρὲς συστάσεις, νὰ μὴν παραβῆ τοὺς ὅρους καὶ τοὺς κανόνες καὶ τοὺς χαλάση τὸ παιχνίδι.

Πολλὲς φορές, ἰδίως τὰ μικρότερα παιδιά, ξεχνοῦν νὰ κάνουν κάποια διευκρίνιση τοῦ παιχνιδιοῦ, ἢ ἀκόμα ξεχνοῦν νὰ βάλουν τοὺς ὅρους τοῦ παιχνιδιοῦ. Κατὰ τὸ παιχνίδι ἀναφαίνεται ἡ περίπτωση ἐφαρμογῆς τοῦ ὅρου ποὺ δὲν συμφώνησαν ἢ ποὺ δὲν ἔβαλαν. Τότε καταφεύγουν στὰ μεγάλα παιδιά καὶ ζητοῦν τὴ γνώμη τους καὶ τὴ διευθέτηση. Ὅτι ἀποφασίζουν τὰ μεγάλα παιδιά, τὸ παραδέχονται τὰ μικρότερα καὶ ἐξακολουθοῦν τὸ παιχνίδι, σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους καὶ τὶς ὑποδείξεις ποὺ τοὺς ἔκαναν τὰ μεγάλα παιδιά.

Θὰ ἦταν παράλειψη νὰ μὴν ἀναφέρω τὸ ρόλο τῆς «μάνας» στὸ παιχνίδι. Εἶναι βασικός. Αὐτὴ θὰ ἀρχίση τὸ παιχνίδι καὶ αὐτὴ θὰ τὸ τελειώση. Αὐτὴ θὰ διαλέξη τὰ παιδιά τῆς ομάδας καὶ αὐτὴ θὰ ἀποφασίση ἂν θὰ διώξη τὸν ἀπειθάρχητο. Σὲ πολλὰ παιχνίδια, ἂν μόνον ἡ «μάννα» χάση, χάνει ὅλη ἡ

Στὴν Κρανούλα Ἰωαννίνων τὰ παιδιά λένε καὶ τὰ παρακάτω λαχνίσματα:

α) *Ἐν ντὲ πικοντὲ λὰ μαρίνα φισοντὲ λιπιὸν συλλαβὸν πί.*

β) *Τρεῖς φοῦσκες στὸν ἀέρα, μίνα, πατέρα, μπούφ.*

γ) *Ἔχω ἓνα αὐτοκίνητο ποὺ ὅλο τρέχει καὶ ποῦ θὰ σταματήσει; Στὴν Ἀθήνα. Καὶ τί χρωμα θὰ ζήτηση; Κόκκινο. Ἔχει ἡ Ἀθήνα χρωμα κόκκινο; Κι αὐτὸ προφέρεται κατὰ τὸ δυνατόν ρυθμικὰ καὶ συλλαβιστά. Χρῶμα δὲν λένε πάντοτε τὸ κόκκινο, ἀλλὰ ὅποιο ἔρθη στὸ νοῦ τοῦ παιδιοῦ ἐκείνη τὴν ὥρα. Κερδίζει ἐκεῖνο τὸ παιδὶ ποὺ θὰ πέση ἢ τελευταία συλλαβή. Αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται πολλὰς φορές καὶ τὸ παιδὶ ποὺ κερδίζει κάθε φορὰ βγαίνει ἀπὸ τὸν κύκλο, γιὰτὶ σὲ κύκλο κάθονται τὰ παιδιά καὶ λένε.*

δ) *Ἔχω μιὰ πάτια ποὺ κάνει 7 ἀγὰ καὶ ἄλλη ποὺ κάνει 15 (μετρᾶ ὡς τὸ 15). Τὸ παιδί, ποὺ σ' αὐτὸ θὰ πέση ὁ ἀριθμὸς 15, κερδίζει, καὶ βγαίνει πρῶτο ἀπὸ τὸν κύκλο. Αὐτὸ θ' ἀρχίση τὸ παιχνίδι. Ὁ ἀριθμὸς δὲν εἶναι σταθερὸς. Κάθε «μάννα» μπορεῖ νὰ πῆ ὅποιοιδήποτε ἀριθμὸ.*

ε) *Πήραμε πολλὰ κανόνια, γιὰ νὰ πολεμήσωμε τὴν Ἀγγλίαν, τὴ Ρωσίαν. Πόσα πήραμε; 10 (μετρᾶ ὡς τὸ δέκα δείχνοντας παιδιά). Κερδίζει τὸ παιδὶ ποὺ σ' αὐτὸ ἔπεσε ὁ ἀριθμὸς 10. Κι ἐδῶ ὁ ἀριθμὸς δὲν εἶναι σταθερὸς ἀλλὰ συμβατικός. Μπορεῖ νὰ μπῆ κάθε ἀριθμὸς.*

ομάδα. Ἡ τύχη τῆς ομάδας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἰκανότητα τῆς «μάνας». Ἡ ἐπιβολὴ καὶ ὁ λόγος τῆς εἶναι ἄμεσος καὶ ἐκτελεστός. Ἀποφάσισε ἡ «μάννα» νὰ γίνῃ κάτι ἢ ἔτσι; Θὰ γίνῃ ἔτσι, εἰ δ' ἄλλως χάλασε τὸ παιχνίδι, ἢ θὰ διωχτῆ ἀπὸ τὸ παιχνίδι τὸ παιδί πὺ θὰ παρακούση.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν παιχνιδιῶν τὸ δέχονται σὰν φυσικὴ συνέπεια. Τὰ «ἐπινίκια»¹ ἐφαρμόζονται. Σὲ κάθε παιχνίδι ἀναφέρω χωριστὰ γιὰ τὸ εἶδος τῶν «ἐπινικίων» του.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ ΜΟΝΑΧΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΑΓΟΡΙΩΝ ΚΑΙ ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ

Α'. ΑΠΛΩΣ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΤΙΚΑ²

Ι. Μ ἐ φ τ ι α σ τ ᾶ ἀ ν τ ι κ ε ἴ μ ε ν α

Σ' αὐτὴν τὴν ομάδα κατέταξα τὰ παιχνίδια πὺ παίζουν τὰ παιδιά, γιὰ νὰ διασκεδάσουν. Τὰ παιχνιδάκια πὺ χρησιμοποιοῦν, τὰ πιὸ πολλά, τὰ κατασκευάζουν μόνα τους καὶ ἄλλα τὰ κατασκευάζουν οἱ γονεῖς τους ἢ τὰ μεγαλύτερα παιδιά, ἀδέρφια, ξαδέρφια ἢ φίλοι τους.

1. Φ τ ε ρ ω τ ῆ

Λεπταίνουν ἓνα σανιδάκι μακρὸ 0,15 ἕως 0,20 μ. καὶ πλατὺ 0,02. Τίς ἄκρες τίς κάνουν μυτερές. Ἐκεῖ κάνουν δύο σχισματιές. Τρυποῦν τὴ φτερωτὴ στὴ μέση ἀκριβῶς, φτιάνοντας μία τρύπα 0,005 μ.

Κόβουν δύο χαρτάκια σὲ ὀρθογώνιο σχῆμα 0,03×0,05 μ. καὶ τὰ στερεώνουν στὶς σχισμές, πὺ εἶναι στὶς ἄκρες τῆς φτερωτῆς, κατὰ ἀντίθετη φορά.

Παίρνουν ἔπειτα ἓνα ξύλο μακρὸ 0,30 μ. περίπου καὶ χοντρὸ ὅσο ἓνα παιδικὸ δάχτυλο παιδιοῦ 12 χρονῶν. Τὸ ξύλο αὐτὸ τὸ πελεκοῦν στὴ μιὰ ἄκρη καὶ τοῦ φτιάχνουν μιὰ ὑποδοχὴ στὴν κορυφὴ λίγο πιὸ χοντρὴ ἀπὸ τὴ βάση καὶ σὲ μᾶκρος 0,02 μ. (σχέδ. 1).

Περνοῦν τὴν τρύπια σανίδα, τὴ φτερωτὴ, στὴν ὑποδοχὴ τοῦ ξύλου. Τώρα πρέπει ἡ τρύπια σανίδα-φτερωτὴ νὰ φέρῃ ἐλεύθερα γύρα. Ὄταν γίνονται ὅλα αὐτά, στρέφουν τὴ φτερωτὴ πρὸς τὸ μέρος, ἀπὸ ὅπου ἔρχεται ὁ ἀέρας καὶ ἡ φτερωτὴ φέρνει γύρα. Ὄταν δὲν φυσᾷ ἀέρας, τρέχουν τὰ παιδιά ἔχοντας τὴ φτερωτὴ στὸ προταμένο χέρι καὶ ἔτσι, μὲ τὸ ρεῦμα πὺ δημιουργεῖται, φέρνει γύρα πάλι ἡ φτερωτὴ.

Γιὰ νὰ φαίνεται πιὸ καλὴ ἡ φτερωτὴ, βάφουν τὰ χαρτιά διάφορα χρώ-

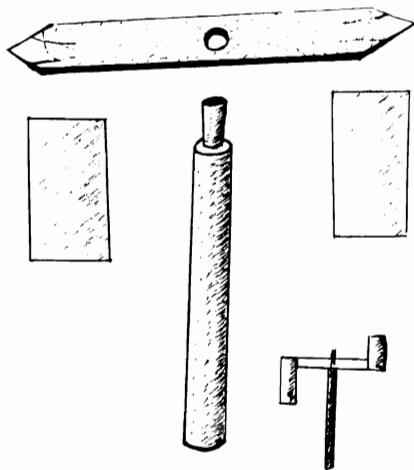
1. Δηλαδή χαρὲς καὶ κυρώσεις.

2. Ὄπου δὲν ἀναφέρεται ὅτι ἓνα παιχνίδι δὲν παίζεται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ κορίτσια (ἢ ἀπὸ ἀγόρια καὶ κορίτσια) σημαίνει ὅτι εἶναι ἀγορίστικο. Τὰ περισσότερα παιχνίδια εἶναι ἀγορίων, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἀποκλείει νὰ τὰ παίζουν καὶ κορίτσια.

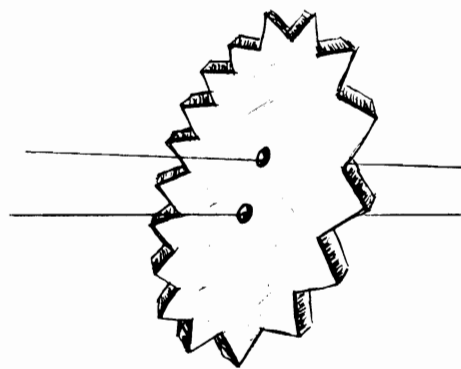
ματα ἢ καὶ τὴ σανίδα ἀκόμα. Ἔτσι ἡ φτερωτὴ μὲ τὶς στροφές ποὺ κάνει σχηματίζει κύκλους χρωματιστοὺς.

2. Βουρβοῦνες

Δύο εἶδη βουρβοῦνες φτιάχνουν τὰ παιδιά. Τὴ μία τὴ φτιάχνουν μὲ φλούδα χοντρῆς πεύκου καὶ τὴν ἄλλη ἀπὸ ἀπλὸ σανίδι.

Σχέδ. 1. Φτερωτὴ

Σχέδ. 2. Ὀδοντωτὴ βουρβούνα ἀπὸ φλούδα πεύκου

α) Βουρβούνα ἀπὸ φλούδα πεύκου. Παίρνουν ἓνα κομμάτι χοντρῆς φλούδας πεύκου, ὅσο ἡ παλάμη ἀνδρικοῦ χεριοῦ. Τὴν πελεκοῦν ἀπὸ τὰ δύο μέρη, γιὰ νὰ γίνῃ ἀπόλυτα ἐπίπεδη.

Τὴν κόβουν ἔπειτα σὲ σχῆμα κύκλου. Πολλές φορές τὸν κύκλο τὸν κάνουν ὀδοντωτό. Κάνουν κατόπι δύο τρύπες κοντὰ στὸ κέντρο τοῦ κύκλου καὶ περνοῦν στὶς τρύπες αὐτές κλωστή καὶ δένουν τὶς ἄκρες ἔτσι, ποὺ ὅταν τεντωθῇ ἡ κλωστή, παίρνει σχῆμα παράλληλων γραμμῶν, ποὺ στὸ κέντρο τους ἔχουν τὸν κύκλο ἀπὸ τὴ φλούδα τοῦ πεύκου (σχέδ. 2).

Κλωθογυρίζουν τὸν φλούδινο κύκλο, τὴ βουρβούνα, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ κλώθεται τὸ σχοινί. Τραβοῦν πρὸς τὰ ἄκρα τὸ σχοινί καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ξεκλώθει τὸ σχοινί καὶ παρασέρνει καὶ τὴ βουρβούνα σὲ κυκλικὴ κίνηση. Ἔτσι φέρνει συνεχῶς γύρα ἡ βουρβούνα καὶ τὰ παιδιά διασκεδάζουν μὲ τὸν τρόπο αὐτό.

Ἡ βουρβούνα ποὺ ἔχει ὀδοντωτὴ περιφέρεια κάνει ἓνα χαρακτηριστικὸ βουΐσμα, δυνατώτερο ἀπὸ τὸ βουΐσμα τῆς ἀπλῆς βουρβούνας.

Ἄντὶ γιὰ φλούδα πεύκου μποροῦν καὶ χρησιμοποιοῦν μεγάλα κουμπιὰ ἀπὸ ἐνδύματα. Τὸ σχοινί τὸ περνοῦν στὶς ἑτοιμὲς τρύπες τοῦ κουμπιοῦ.

β) Βουρβούνα με σανίδι. Παίρνουν ένα σανίδι που έχει πλάτος 0,05 και μήκος 0,10 μ. περίπου. Το λεπταίνουν στις δυο πλευρές του από τα δύο μέρη. Στο κέντρο της μιάς άκρης, μικρής πλευράς, κάνουν μια μικρή τρύπα, όσο να περνάει γερή κλωστή. Στην τρύπα αυτή δένουν ένα γερό σχοινί, συνήθως σπάγγο, που έχει μήκος 0,50 έως 0,80 μ.

Την ελεύθερη άκρη του σπάγγου τη δένουν θηλειά, για να μπορούν να κρατούν τη βουρβούνα γερά. Κρατώντας τώρα τη βουρβούνα από τη θηλειά του σπάγγου, την κινούν περιστροφικά με δύναμη. Η πίεση που εξασκείται επάνω στη βουρβούνα με την περιφορά της, την αναγκάζει να κάνει στροφές γύρω στον εαυτό της. Αυτή η κίνηση δημιουργεί ένα χαρακτηριστικό βούϊσμα, που απ' αυτό πήρε και το όνομά της.

3. Μουσικά παιχνιδίσματα (μοναχικά άγοριών)

α) Μπιρμπίλι από ιτιά. Την άνοιξη, όταν αρχίζουν να κυκλοφορούν οι χυμοί των δέντρων, πρώτη μπουμπουκιάζει και πετᾷ φύλλα ή ιτιά. Τα παιδιά κόβουν βλαστάρια με φλούδα χωρίς κόμπους. Τα πελεκούν από τη μιά μεριά, κόβουν αντίθετα από το πρώτο πελέκημα μιά κόκα και χαράζουν κυκλικά τη φλούδα λίγο πιό κάτω από την κόκα.

Χτυπούν έπειτα ελαφρά με τα μανίκια του σουγιά το χαραγμένο μέρος και κατόπιν τραβοῦν τη φλούδα και βγαίνει. Ἐάν δὲν τὴν χτυπήσουν προηγουμένως, δὲν βγαίνει ἡ φλούδα· ἀκόμα καὶ ὅταν δὲν χτυπηθῆ καλὰ πάλι δὲν βγαίνει ἢ καὶ ἂν βγῆ, θὰ βγῆ σκασμένη, ὁπότε δὲν θὰ εἶναι κατάλληλη γιὰ μπιρμπίλι.

Ἐφοῦ βγάλουν τὴ φλούδα, στὸ μέρος ποὺ ἔχουν κόψει τὴν κόκα, πελεκοῦν τὰ ξύλα καὶ βαθαίνουν τὴν κόκα. Ἐπὶ τὸ ἐπάνω μέρος προσπαθοῦν νὰ εἶναι τὸ κόψιμο στὸ ἴδιο ἐπίπεδο μὲ τὸ κόψιμο τῆς φλούδας. Ἐφαιροῦν, ἀπὸ τὸ μῆκος ὡς τὴν ἀρχὴ τοῦ ξύλου, ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ ξύλο, γιὰ νὰ περνάει ὁ ἀέρας ποὺ φυσοῦν καὶ σφυρίζει.

Τοποθετοῦν ἔπειτα τὴ φλούδα στὴν ἀρχικὴ τῆς θέσης καὶ τὸ μπιρμπίλι ἔγινε. Καλύτερο μπιρμπίλι εἶναι ἐκεῖνο ποὺ βγάζει δυνατότερη καὶ καθαρότερη φωνή.

β) Μπιρμπίλι «κότσυφας». Τὸ ἴδιο μπιρμπίλι, ἀντὶ νὰ κάνουν τὸ βαθούλωμα στὴν κόκα τοῦ ξύλου, τὸ κόβουν κάτω γιὰ κάτω. Τοποθετοῦν τώρα τὸ κομμένο μέρος στὸ μπροστινὸ μέρος τῆς φλούδας. Γιὰ νὰ σφυρίξει τὸ μπιρμπίλι αὐτό, πρέπει νὰ βουτήξουν τὸ ἄλλο ἄκρο, τὸ ελεύθερο, στὸ νερό. Ὁ ἦχος καὶ ὁ ἀέρας ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ μπιρμπίλι κάνει φυσαλίδες μέσα στὸ νερὸ ποὺ καθὼς βγαίνουν ἀπὸ τὸ νερό, φυσαλίδες καὶ ἦχος, γίνεται ἓνας κελαιδισμός, σὺν τὸν κελαιδισμό τοῦ κότσυφα. Ἐπὶ τὸ λόγο αὐτὸ τὸ μπιρμπίλι αὐτὸ λέγεται «κότσυφας».

γ) Μπισμπίκα ἀπὸ καλάμι σταριοῦ. Χλωρὸ ἢ στεγνὸ τὸ καλάμι τοῦ σταριοῦ δὲν πειράζει, γίνεται «μπισμπίκα». Κόβουν ἓνα κομμάτι καλαμιοῦ ἀπὸ γόνατο σὲ γόνατο. Ἄφαιροῦν ἔπειτα τὸν ἓνα κόμπο, ποὺ εἶναι πρὸς τὸ στενώτερο μέρος τοῦ καλαμιοῦ. Τὸν ἄλλο κόμπο τὸν πελεκοῦν καὶ ἀφαιροῦν, ὅσο γίνεται, περισσότερο σκληρὸ μέρος. Σκίζουν τὸν κόμπο κάθετα καὶ στὸ μῆκος τοῦ καλαμιοῦ ἀνοίγοντας λίγο τὸ σχίσσιμο.

Ἐντὶ γιὰ τὸ σχίσσιμο αὐτὸ, κάνουν καὶ ἄλλο κόψιμο. Κόβουν λίγο πιὸ κάτω ἀπὸ τὸ γόνατο ἓνα Π κατὰ μῆκος τοῦ καλαμιοῦ. Τραβοῦν τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Π, ποὺ τὸ λένε «γλώσσα» λίγο πρὸς τὰ ἔξω. Τώρα ἡ «μπισμπίκα» εἶναι ἔτοιμη. Φυσοῦν, καὶ στὴν πρώτη καὶ στὴν δεύτερη περίπτωση, καὶ παράγεται ἦχος ἀνάλογα μὲ τὴν κατασκευὴ καὶ τὸ μῆκος τοῦ καλαμιοῦ.

Καμιά φορὰ ἀνοίγουν καὶ τρύπες στὸ καλάμι καὶ τότε παίζουν τὴ «μπισμπίκα» σὰ φλογέρα. Τὶς πιὸ πολλές φορές γίνονται χωρὶς τρύπες.

δ) Μπισμπίκα ἀπὸ κολοκυθόφυλλα (ὄργανο). Ἐντὶ νὰ χρησιμοποιήσουν καλάμι ἀπὸ στάρι, τώρα χρησιμοποιοῦν τὰ φύλλα ἀπὸ κολοκυθιά. Αὐτὸ ἔχει πολὺ μεγάλο μίσχο, ποὺ εἶναι μέσα κούφιος. Κόβουν τὸ φύλλο τῆς κολοκυθιάς στὴν ρίζα του. Ἄφαιροῦν τὸ ἔλασμα τοῦ φύλλου καὶ μένει μόνο τὸ στέλεχος. Ὅπως στὸ καλάμι τοῦ σταριοῦ, τὸ σκίζουν στὴν κορυφή ἢ ἀνοίγουν ἓνα Π. Ἐδῶ πάντα ἀνοίγουν τρύπες καὶ παίζεται σὰν φλογέρα.

ε) Βιολί ἀπὸ καλαμποκιά (ὄργανο). Κόβουν ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν καλαμποκιά καὶ πάντοτε τὸ μέρος τῆς καλαμποκιάς ποὺ ἦταν ἡ ρόκα τοῦ καλαμποκιοῦ. Ἐκεῖνο τὸ μέρος εἶναι περισσότερο βαθουλό. Τὸ κόβουν ἀπὸ κόμπο σὲ κόμπο, καὶ στὸ ἓνα μέρος λίγο μακρύτερο ἀπὸ τὸν κόμπο, ἀφήνουν ἓνα σχετικὸ μακρὸς. Μὲ σουγιά χαράζουν τὸ καλάμι κατὰ μῆκος καὶ στὸ μέρος ποὺ εἶναι οἱ ἄκρες τοῦ βαθουλώματος. Τὰ νεῦρα τῆς καλαμποκιάς τότε ξεχωρίζουν καὶ μὲ τρόπο τὰ σηκώνουν πιὸ πάνω. Κάτω ἀπὸ τὰ νεῦρα περνοῦν ξυλαράκια, γιὰ νὰ στηρίζονται καὶ νὰ εἶναι τεντωμένα. Κόβουν ἄλλο ἓνα τέτοιο καλάμι καὶ τὸ κάνουν τὸ ἴδιο μὲ τὸ προηγούμενο. Αὐτὸ εἶναι τὸ βιολί. Ἐνα φέρουν στὴν θέση ποὺ βάζουν οἱ ὄργανοπαῖχτες τὸ βιολί τους καὶ τὸ ἄλλο τὸ μεταχειρίζονται σὰν δοξάρι. Τρίβοντας τὰ δυὸ αὐτά, παράγεται ἓνας ἦχος ἑλαφρὸς τόσο, ποὺ μόνο τὰ παιδιά ποὺ «παίζουν» τὸ βιολί τὸν ἀκοῦν, ἀλλὰ μὲ κάποια μελωδικὴ χροιά.

II. Μὲ συνδυασμοὺς

1. Γκαργκάλι μὲ καρύδι

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ γίνεται τὸν καιρὸ ποὺ τὰ καρύδια, πάνω στὶς καρυδιές, δὲν εἶναι τέλεια ὠριμασμένα, κρατᾶν ἀκόμα, εἶναι χλωρά. Τότε παίρνουν ἓνα καρύδι, ἀφαιροῦν τὸ περικάρπιο, τὸ πράσινο μέρος τοῦ καρυδιοῦ, ἀνοί-

γουν μία τρύπα από τη μία μεριά ως την άλλη στη μικρή διάμετρο και μία κάτω από τη ραφή της καρύδας. Αυτή ή δεύτερη δέν περνάει πέρα-πέρα.

Μ' ένα λεπτό ξύλο ή σύρμα αφαιρούν το έσωτερικό της καρύδας έτσι πού νά μείνη μόνο το σκληρό μέρος του καρυδιοῦ.

Κόβουν και πελεκούν ένα ξύλο έτσι πού στην κορυφή νά αφήσουν ένα «κεφάλι», γιά νά μήν περνάη πέρα-πέρα στο τρύπιο καρύδι. Στην άλλη άκρη του ξύλου φτιάχνουν σουβλί. Δένουν ένα σχοινί γερό στο ξύλο και περνούν

Σχέδ. 3. Γκαργκάλι από καρύδι

το ξύλο μέσα στο τρύπιο καρύδι, βγάζοντας από την τρύπα, πού είναι κοντά στη ραφή της καρύδας, το σχοινί έξω. Στο σουβλερό μέρος του ξύλου μπήγουν ένα χλωρό καρύδι ολάκερο, όπως το παίρνουν από την καρυδιά. Κάποτε αντί γιά καρύδι βάζουν ένα ξύλινο σφοντύλι (σχέδ. 3).

Κλώθουν το ξύλο και μαζεύεται μέσα στο κούφιο μέρος του καρυδιοῦ το σχοινί. Τραβώντας το σχοινί πρὸς τὰ έξω, αναγκάζουν και το ξύλο νά περιστραφῆ με το μπηγμένο χλωρό καρύδι. Το βάρος του καρυδιοῦ και ἡ φορά του ξανακλώθουν το σχοινί και το παιχνίδι επαναλαμβάνεται με το ξανατράβηγμα του σχοινοῦ.

Με το δεξι χέρι τραβούν το σχοινί και με το ἄριστερό κρατούν το καρύδι.

2. Γκαργκάλι με δεκάρα

Παίρνουν μία τρύπια δεκάρα. Περνοῦν στην τρύπα ένα ξυλαράκι πού

μοιάζει σὰν μικρὸ δράχτι, μυτερὸ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Ἡ δεκάρα βρίσκεται στὸ κέντρο. Κλώθουν τὸ ξυλαράκι καὶ περιστρέφεται τὸ γκαργκάλι, ὅπως ἢ σβούρα. Παίζουν τὰ παιδιά, παραβγαίνοντας τίνος τὸ γκαργκάλι θὰ κρατήση περιστρεφόμενο περισσότερη ὥρα.

3. Γκαργκάλι μὲ καρούλι

Γίνεται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, μὲ τὴ διαφορὰ τούτη, ἀντὶ γιὰ δεκάρα βάζουν στρογγυλὸ τμήμα καρουλιῶ. Κόβουν μὲ σουγιά τὸ στρογγυλὸ δίσκο τοῦ καρουλιῶ καὶ στὴν τρύπα του περνοῦν ἓνα ξυλαράκι σὰν τὸ ξύλο τῆς δεκάρας. Παίζεται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο.

III. Μὲ ἔντομα καὶ ζῶα

1. Ζιουζιαλαῖοι

Ζιούζιαλος λέγεται ἡ χρυσόμυγα. Τὴν ἀνοιξη καὶ τὸ καλοκαίρι οἱ ζιουζιαλαῖοι μαζεύονται πάνω στὰ λουλούδια τῆς χτυπαριᾶς (κουφοξυλιάς) καὶ στὰ βούζιαλα. Ἐκεῖ πηγαίνουν, τοὺς βρίσκουν τὰ παιδιά καὶ τοὺς πιάνουν. Εἶναι ἀκίνδυνα ἔντομα καὶ τὰ παιδιά ἀπὸ πείρα καὶ παράδοση τὸ ξέρουν καὶ τοὺς πιάνουν ἄφοβα.

Περνοῦν μιά κλωστή ἀνάμεσα στὸ θώρακα καὶ στὴν κοιλιά τοῦ ἔντομου, τὴ δένουν καλὰ καὶ περιστρέφουν τὸ ζιούζιαλο γύρω-γύρω, γιὰ νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ πετᾷ.

Μεγάλη χαρὰ ἔχουν τὰ παιδιά, ὅταν μπορέσουν νὰ πιάσουν μεγάλο ζιούζιαλο, ἓνα εἶδος σὲ διπλάσιο μέγεθος. Αὐτὸς ὁ ζιούζιαλος καὶ περισσότερο ἀντέχει καὶ στὸ πέταγμα του βουίζει περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους ζιουζιαλαῖους¹.

2. Κουλουφουτιές

Τὴν ἀνοιξη, τὴν ἐποχὴ ποὺ βγαίνουν οἱ κουλουφουτιές (πυγολαμπίδες), τὰ παιδιά διασκεδάζουν κυνηγώντας τις. Τὶς πιάνουν καὶ χαράζουν ἐπάνω στὰ ροῦχα τους φωτεινὲς γραμμές. Τὶς γραμμές αὐτὲς τὶς λένε «γαλόνια».

3. Χελώνια

Τὸ καλοκαίρι στὰ χωράφια ἀφθονοῦν οἱ χελῶνες. Πιάνουν μιά χελώνα. Μπήγουν στὸ χῶμα τέσσερα ξύλα λεπτά σὲ τρόπο ποὺ νὰ ἐξέχουν ἀπὸ τὸ ἔδαφος μιά παιδικὴ πιθαμή. Ἐκεῖ ἐπάνω τοποθετοῦν τὴ χελώνα. Τὰ ξύλα τὰ ἔχουν τοποθετήσει κατὰ τέτοιο τρόπο, ποὺ νὰ ἀντιστοιχοῦν στὶς τέσσερες γωνίες ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου.

1. Ὄταν φύγη κανένας ζιούζιαλος μὲ τὴν κλωστή δεμένη στὸ σῶμα του, τὰ παιδιά πιστεύουν πὼς αὐτὸς θὰ γίνῃ φίδι. Τοὺς ζιουζιαλαῖους στὸ Ἄνθοχώρι Μετσόβου τοὺς λένε «βασιλιάδες».

Ἄφοῦ ἰσορροπήσουν τὴ χελώνα ἐκεῖ ἐπάνω ἀρχίζουν καὶ τραγουδοῦν:

*Γύφαινε κυρὰ χελώνα
γιὰ νὰ φτιάσης τὰ προικιά σου.*

Ἡ χελώνα προσπαθώντας νὰ κατεβῆ ἀπὸ τοὺς στύλους ὅπου τὴν ἔχουν ἀνεβάσει, παίζει τὰ πόδια της. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δίνει τὴν ἐντύπωση πὼς ὑφαίνει στὸν ἀργαλειό.

IV. Μὲ φ ο ὕ σ κ ε ς (μ π α λ ό ν ι α)

1. Φ ο ὕ σ κ ε ς ἀ π ὸ ζ ῶ α

Σήμερα τὰ παιδιά παίζουν μὲ φούσκες (μπαλόνια) τοῦ ἐμπορίου φτιαγμένες ἀπὸ λάστιχο λεπτὸ, πολύχρωμες, φανταχτερές. Τὴν ἀνάγκη γιὰ φούσκα τὰ παιδιά τοῦ χωριοῦ μου τὴν ἀντιμετώπιζαν παλαιότερα κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπο.

Ὅταν οἱ γονεῖς τοὺς ἢ συγγενεῖς τοὺς ἔσφαζαν κανένα ζῶο γιὰ τὸ κρέας του, τότε τὰ παιδιά προμηθεύονταν τὴ φούσκα. Ἦξεραν οἱ μεγάλοι τὸν καημό τοὺς καὶ φρόντιζαν νὰ τοὺς τὴν προμηθεύσουν.

Ὅταν καθάριζαν τὰ ἔντερα τοῦ ζώου, ἔκοβαν μιὰ προεξοχή—ἴσως τὴν σκωληκοειδῆ ἀπόφυση τοῦ ἐντέρου—ποῦ βρίσκεται στὸ ἔνωμα τοῦ λεπτοῦ ἐντέρου μὲ τὸ παχύ. Τὴν ἔπλεναν καλὰ μὲ ἄφθονο νερό, τὴν φούσκωναν καὶ τὴν ἔδεναν γερὰ μὲ σχοινὶ γερό. Μ' αὐτὴν ἐπαιζαν τὰ παιδιά, ὅπως παίζουν σήμερα μὲ τὶς βιομηχανικὲς φούσκες.

Ἡ πιὸ καλὴ φούσκα γινόταν ἀπὸ τὴν οὐρήθρα τοῦ γουρουνιοῦ. Προτιμοῦν φούσκα γουρουνιοῦ, γιὰτὶ γίνεται πιὸ στρογγυλὴ, πιὸ ἄσπρη καὶ πιὸ γερὴ. Τὴν καθαρίζουν καλὰ, τὴν πλένουν, τῆς ἀφαιροῦν τὰ περιττὰ λίπη καὶ ἔπειτα τὴν φουσκώνουν καὶ τὴν δένουν¹.

2. Φ ο ὕ σ κ ε ς ἀ π ὸ σ α π ο υ ν ᾶ δ α

Φούσκες κάνουν καὶ ἀπὸ τὸν ἀφρὸ τοῦ σαπουνιοῦ, τὴ σαπουνάδα.

Κάνουν ἀρκετὴ σαπουνάδα στὰ χέρια τοὺς. Ἐνώνουν ἔπειτα τὸν ἀντίχειρα μὲ τὸ δείχτη καὶ φυσοῦν σιγὰ-σιγὰ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δάχτυλα. Ὁ ἀέρας παρασέρνει τὴ σαπουνάδα καὶ φτιάχνει φούσκα. Κλείνουν τὰ δάχτυλα στὸ στόμιο τῆς φούσκας, τὴν φυσοῦν στὴ βάση της, κοντὰ στὸ χέρι καὶ ἡ φούσκα φεύγει καὶ πετάει ψηλά. Προσπαθοῦν νὰ φτιάσουν τὴν πιὸ μεγάλη καὶ νὰ τὴν πετάξουν πιὸ ψηλά.

V. Π ε ι ρ α κ τ ι κ ᾶ

Π ρ ό κ α σ τ ὸ ξ ύ λ ο

Σ' ἓνα ξύλο χοντρὸ ὅσο τὸ ἀνδρικό δάχτυλο μῆγουν μιὰ πρόκα, ἀπὸ

1. Τὴ φούσκα ἀπὸ τὸ γουρούνι, ἀφοῦ τὴν καθαρῖσουν καὶ τὴν ξεράνουν, καλὰ φουσκωμένη τὴν μεταχειρίζονται οἱ χωρικοὶ καὶ γιὰ καπνοσακούλα.

κεῖνες ποὺ βάζουν στὰ ἄρβυλα καὶ ποὺ στὰ παλιότερα χρόνια ἐπρόκριαζαν καὶ τὰ παπούτσια, γιὰ νὰ μὴ χαλοῦν γρήγορα. Τὴν πρόκα τὴν τρίβουν ἐπάνω σὲ μαύρη πέτρα γιὰ νὰ ζεσταθῆ. Ἐπειτα δοκιμάζουν ἕνας στὸν ἄλλο, ἄλλοτε κρυφὰ καὶ ἄλλοτε φανερά, τὸ κάψιμο τοῦ καρφιοῦ.

Θυμᾶμαι, ὅταν ἦμουν μικρός, ἔρχονταν στὸ χωριό μου οἱ μπαλωματῆδες, ποὺ διόρθωναν τὰ χαλασμένα παπούτσια. Πάντα εἶχαν καὶ πρόκες μαζί τους γιὰ τὰ παπούτσια, ἄσπρες καὶ γυαλιστερές, ποὺ τὸ κεφαλάκι τους ἔμοιαζε σὰν κεφάλι καθολικοῦ παπᾶ, κουρεμένο στὴν κορυφή καὶ γύρω-γύρω ἀκτινωτὰ τὰ μαλλιά τοῦ κεφαλιοῦ. Χαρὰ μεγάλη εἶχαμε, ὅταν οἱ μπαλωματῆδες μᾶς ἔδιναν καμιὰ τέτοια καινούργια πρόκα. Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτό, ἔπρεπε νὰ πᾶμε νὰ γεμίσωμε τὸ παγούρι τους μὲ κρύο νερὸ ἀπὸ τὴ βρύση, ποὺ ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ τὴ λέγανε βρύση τοῦ Κώτη. Μ' αὐτὲς τὶς πρόκες κάναμε τὸ παιχνίδι αὐτό.

Ὅσα παιδιά δὲν κατόρθωναν νὰ προμηθευτοῦν καινούργιες πρόκες, περίμεναν νὰ φύγουν οἱ μπαλωματῆδες καὶ μετὰ νὰ ψάξουν τὰ σκουπίδια τους γιὰ νὰ βροῦν παλιᾶς ἢ καινούργιες καμιὰ φορὰ πρόκες.

VI. Δεξιότητες

Μαγκάλκες

Κινητικὸ, μὲ φτιαστὸ παιχνίδι. Κόβουν δύο ξύλα ἀπὸ πεῦκο ἢ κέδρο. Τὰ καθαρίζουν ἀπὸ τὰ κλωνάρια τους καὶ ἀφήνουν μόνο ἕνα σὲ κάθε ξύλο. Τὸ κλωνάρι αὐτὸ τὸ κόβουν τόσο μακρὸ, ὅσο χρειάζεται νὰ πατάῃ ἕνα πόδι (σχέδ. 4). Ἐκεῖ ἐπάνω πατοῦν καὶ κρατώντας ἰσορροπία βαδίζουν. Τὰ παιδιά βαδίζουν ἕνα-ἕνα μόνον τους καὶ μαζί ὁμαδικὰ προσπαθώντας νὰ προσπεράσῃ τὸ ἕνα τὸ ἄλλο.

Τὰ παιδιά προσπαθοῦν νὰ φτιάσουν μαγκάλκες ψηλές καὶ νὰ τρέξουν πιὸ πολύ.

VII. Μιμητικά

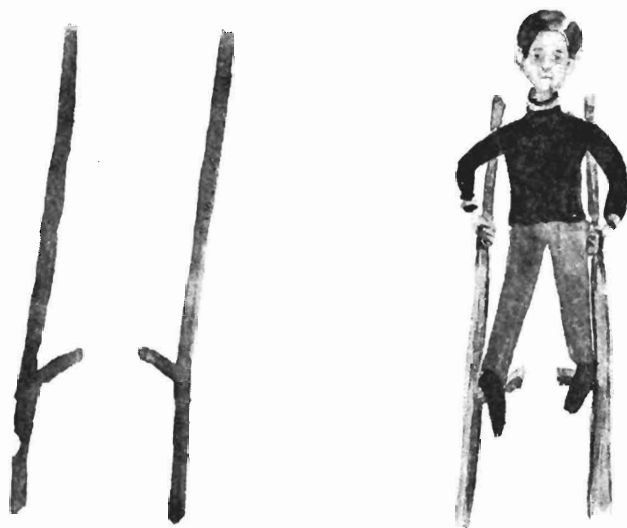
Γουμάρια

Κόβουν ἕνα κορμὸ πεύκου, ποὺ νὰ ἔχῃ ἀρκετὰ κλωνάρια γύρω-γύρω. Ἀπὸ τὰ κλωνάρια αὐτὰ ἀφήνουν τέσσερα σὲ τέτοια θέση, ποὺ κομμένα κανονικὰ νὰ ἀντιστοιχοῦν στὰ τέσσερα πόδια τοῦ ζώου (σχέδ. 5).

Ὅπως φαίνεται καὶ στὸ σχέδιο αὐτὸ εἶναι τὸ γουμάρι¹. Καρφώνουν στὰ

1. Τὸ περίεργο ἐδῶ εἶναι τοῦτο: Ἄν καὶ τὰ πιὸ πολλὰ φορητὰ ζῶα στὸ χωριὸ εἶναι ἄλογα καὶ μουλάρια, οἱ μικροὶ τὰ «ζῶα» τους δὲν τὰ λένε ἄλογα ἢ μουλάρια, ἀλλὰ γουμάρια (δηλ. γαῖδουρία). Ἴσως τὸ ὑπομονετικὸ αὐτὸ ζῶο νὰ ταιριάζῃ πιὸ πολὺ στὸ χαρακτήρα τῶν παιδιῶν, ἴσως ὁ φόβος ποὺ προκαλοῦν τὰ ἄλογα καὶ τὰ μουλάρια στὰ παιδιά, ἰδίως στὰ μικρά, νὰ τὰ ἔκαναν ἀντιπαθητικὰ σ' αὐτά. Πιθανὸν νὰ εἶναι κατάλοιπο τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, ποὺ οἱ χριστιανοὶ δὲν εἶχαν ἄλογα καὶ μουλάρια καὶ χρησιμοποιοῦσαν μόνο γαῖδουράκια.

πλευρά του ξύλου τέσσερα καρφιά, δύο από το ένα μέρος και δύο από το άλλο. Περνοὺν σχοιινιά και τριχιές και εἶναι ἔτοιμο. Τὰ καρφιά τοποθετοῦνται για σαμάρι. Ἐνα σχοινι δένεται στοῦ μπροστινὸ μέρος τοῦ ξύλου, ποὺ ὑποτίθεται εἶναι τὸ κεφάλι, και ἀπ' ἐκεῖ τὸ τραβοῦν.

Σχέδ. 4. Μαγκάλκις

Σχέδ. 5. Γομάρι

Ἐπάνω στοῦ γομάρι φορτώνουν ξύλα, πέτρες, ὑποτιθέμενο γέννημα (ἄλεσμα), και γενικά μιμοῦνται τις ἐργασίες τῶν μεγάλων. Κάνουν ὅ,τι κάνουν οἱ μεγάλοι με τὰ ζῶα τους.

Μεγαλύτερα και χοντρότερα τέτοια ξύλα και ἔτσι κομμένα οἱ βοσκοὶ τὰ πελεκοῦν στοῦ ἔπάνω μέρος και τὰ κάνουν καθίσματα, για νὰ κάθονται στις καλύβες τους. Τὰ καθίσματα αὐτὰ τὰ λένε «γομάρες».

Β'. ΠΥΡΟΚΡΟΤΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

1. Τζιουμάκες και κάρβουνα

Ἡ τζιουμάκα εἶναι ξύλο κομμένο σὲ σχῆμα κεφαλιοῦ ποὺ ἔχει μιὰ με-

γάλη οὐρά (σχέδ. 6). Εἶναι ἀπαραίτητο ὄργανο γιὰ τὰ κάλαντα τῶν παιδιῶν τὰ Χριστούγεννα.

Τότε προπαντός, τὶς μέρες τῶν Χριστουγέννων, ποὺ ἔχουν τὰ παιδιά τὶς τζιουμάκες, παίζουν τὸ παιχνίδι αὐτό. Παίρνουν ἀναμμένα κάρβουνα καὶ τὰ βάζουν ἐπάνω σὲ μία πέτρα στὸ μέρος ποὺ ἔχουν φτύσει. Χτυποῦν μετὰ τὸ ἀναμμένο κάρβουνο μὲ τὴ τζιουμάκα καὶ τὸ κάρβουνο κροτεῖ.

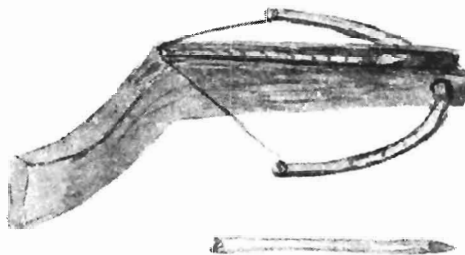

Σχέδ. 6. Τζιουμάκα καὶ κάρβουνο

Ὅταν δὲν ἔχουν τζιουμάκα, μπορεῖ νὰ χρησιμοποιήσουν κατάλληλη πέτρα ἢ τὸ τσεκούρι ἢ σκεπάρι ἀπὸ τὸ σκούλο. (Τὸ πίσω πλατὺ μέρος τοῦ σκεπαριοῦ καὶ τοῦ τσεκουριοῦ λέγεται σκούλος).

2. Τὰ τσιάρκια

Κόβουν ἓνα σανίδι μακρὸ 0,50 μ. καὶ τοῦ δίνουν τὸ σχῆμα πιστολιοῦ. Στὸ μέρος ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὴ κάννη τοῦ πιστολιοῦ, στὸ ἐπάνω μέρος σκαλίζουν ἓνα αὐλάκι σ' ὅλο τὸ μῆκος τῆς κάννης. Στὸ μπροστινὸ μέρος τῆς κάννης ἀνοίγουν μιὰ τρύπα ὅσο νὰ περνᾷ ἓνα μολύβι γραφῆς. Στὴν τρύπα αὐτὴ περνοῦν μιὰ βέργα ἀπὸ κρασιά, γιὰτὶ ἀπὸ κρασιά εἶναι γερὴ καὶ λυγρὰ

Σχέδ. 7. Τὸ τσιάρκι

χωρὶς νὰ σπάζη. Δένουν τὰ δυὸ ἄκρα τῆς βέργας μὲ ἓνα γερὸ σχοινὶ καὶ σχηματίζουν ἔτσι τόξο περασμένο μέσα στὸ ξύλινο πιστόλι (σχέδ. 7).

Κόβουν ἄλλες βέργες ψιλές καὶ τὶς χρησιμοποιοῦν σὰν βέλη. Τὶς βάζουν

μέσα στο άνοιγμένο αύλακι της σανίδας, τραβούν έπειτα τὸ σχοινὶ τοῦ τόξου, τὸ σκαλώνουν στὸ πίσω μέρος τῆς κάννης τοῦ πιστολιοῦ καὶ τὸ στερεώνουν σὲ ἐπὶ τούτου κομμένη ἐγκοπὴ στὸ μέρος αὐτό.

Στὸ πίσω μέρος τῆς βέργας ποὺ παίρνει τὴ θέση τοῦ βέλους ἔχουν κάνει μιὰ ἐγκοπὴ. Αὐτὴν τὴν ἐγκοπὴ τὴν προσαρμύζουν στὸ σχοινὶ τοῦ τόξου. Ἐλευθερωμένο τὸ σχοινὶ ἀπὸ τὴν ἐγκοπὴ τῆς κάννης ἐπανέρχεται στὴ θέση του καὶ παρασέρνει τὸ βέλος, ποὺ τὰ παιδιὰ τὸ λένε «σαῖτα» καὶ τινάζεται μακριά.

Μὲ τὸ παιχνίδι αὐτὸ παραβγαίνουν τὰ παιδιὰ στὴν τεχνικὴ κατασκευὴ τοῦ «τσιαρκιοῦ» καὶ στὸ πέταγμα τῆς σαῖτας. Νικητὴς βγαίνει ἐκεῖνο τὸ παιδί ποὺ θὰ πετάξῃ τὴ σαῖτα μακρύτερα.

Ἡ σαῖτα δὲν φέρει τίποτε ἄλλο ἐπάνω της, μόνο στὸ πίσω μέρος μιὰ ἐγκοπὴ, γιὰ νὰ σκαλώνη στὸ σχοινὶ, καὶ στὸ μπροστινὸ μέρος εἶναι πελεκημένη σὲ μυτερὸ σχῆμα, γιὰ «νὰ σχίζῃ τὸν ἀέρα», ὅπως λένε τὰ παιδιὰ.

3. Κ λ ε ι δ ι ἄ κ α ἰ σ π ῖ ρ τ α

Παίρνουν ἓνα κλειδί κλειδαριᾶς ποὺ ἔχει τρύπα ἀπὸ τὸ μπροστινὸ μέρος (θηλυκό). Παίρνουν καὶ ἓνα καρφὶ ποὺ τὸ κεφάλι του νὰ μπαίνει μέσα στὴν τρύπα μὲ εὐκολία. Δένουν τὸ καρφὶ ἀπὸ τὸ μυτερὸ μέρος καὶ τὸ κλειδί ἀπὸ τὴ λαβὴ του, ἀπὸ τὸ πίσω μέρος. Κλειδί καὶ καρφὶ εἶναι δεμένα στὶς ἄκρες τοῦ ἴδιου σχοινοῦ. Βάζουν μέσα στὴν τρύπα τοῦ κλειδιοῦ ἓνα ἢ δύο κεφάλια ἀπὸ σπῖρτα καὶ βουλώνουν τὴν τρύπα μὲ τὸ κεφάλι τοῦ καρφιοῦ. Ἔτσι ὅπως εἶναι δεμένα, τὰ κρατοῦν ἀπὸ τὸ κέντρο τοῦ σχοινοῦ καὶ χτυποῦν τὸ καρφὶ στὸν τοῖχο ἢ σὲ σταθερὴ πέτρα. Τὸ καρφὶ τώρα χτυπᾷ τὰ κεφάλια ἀπὸ τὰ σπῖρτα ποὺ εἶναι μέσα στὸ κλειδί καὶ ἐκεῖνα ἐκτυρσοκροτοῦν. Αὐτὸ διασκεδάζει τὰ παιδιὰ. Τὸ παιχνίδι αὐτὸ ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὰ παιδιὰ, ὥσπου ἔχουν σπῖρτα νὰ βάλουν μέσα στὸ κλειδί.

4. Χ τ υ π ἄ ρ ε ς

Κόβουν ἓνα βλαστάρη χτυπαριᾶς (κουφοξυλιάς) δέκα πόντους περίπου μακρὺ. Ἀφαιροῦν τὴν ψύχα (ἐντεριώνη) καὶ καθαρίζουν καλὰ τὸ ἐσωτερικὸ.

Παίρνουν ἓνα ξύλο ἀπὸ κρανιά, χοντρὸ ὅσο τὸ χόντρος τῆς χτυπάρας. Χαράζουν ἓναν περιφερειακὸ κύκλο γύρω-γύρω στὸ ξύλο καὶ ἐκεῖ ἀρχίζουν νὰ πελεκοῦν τὸ ξύλο τῆς κρανιάς καὶ τὸ φτιάχνουν σὰν ἔμβολο, λίγο μικρότερο ἀπὸ τὸ μᾶκρος τῆς χτυπάρας.

Μαζεύουν τώρα «μπόμπαλα» (καρπὸ τοῦ κέδρου) καὶ βάζουν ἓνα ἀπὸ αὐτὰ στὸ μπροστινὸ στόμιο τῆς χτυπάρας καὶ ἓνα στὸ ἄλλο. Τὰ μπόμπαλα εἶναι διαλεγμένα νὰ μπαίνουν στὴ χτυπᾶρα μὲ λίγο ζόρι, γιὰ νὰ γίνεται τέλειο τὸ φράξιμο τῆς τρύπας.

Ἄκουμποῦν τὸ ἔμβολο στὸ στήθος καὶ φέρουν τὴ χτυπᾶρα ἐπάνω στὸ ἔμβολο. Πιέζουν στὴν ἀρχὴ λίγο τὸ μπόμπαλο, γιὰ νὰ μπῆ μέσα καὶ ἔτσι

νά στερεωθῆ τὸ ἔμβολο· ἔπειτα μὲ δύναμη καὶ γρήγορα πιέζουν τὴ χτυπάρα πρὸς τὸ ἔμβολο, γιὰ νὰ προχωρήσῃ τὸ μπόμπαλο. Ὁ ἀέρας ποῦ βρίσκεται ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ μπόμπαλα συμπιέζεται καὶ πετάει τὸ πρῶτο μπόμπαλο μὲ κρότο πρὸς τὰ ἔξω. Αὐτὸ διασκεδάζει τὰ παιδιά. Πολλὴ καλὴ χτυπάρα λογαριάζεται ἐκεῖνη ποῦ βροντáει περισσότερο.

Τὸ ξύλινο ἔμβολο γίνεται καὶ κατ' ἄλλον τρόπο· γίνεται καὶ μὲ φούντα. Πελεκάνε τὴν ἀρχὴ τοῦ ἐμβόλου σὲ σχῆμα σουβλιοῦ καὶ μετὰ τὴ χτυπᾶνε βρέχοντάς τιν. Ἔτσι ἀποχτᾶ στὴν ἀρχὴ μιὰ φούντα ἀπὸ ξύλινες τρίχες.

Ὅταν ἔχουν τέτοιο ἔμβολο χρησιμοποιοῦν μόνο ἓνα μπόμπαλο στὴν ἀρχὴ τῆς χτυπάρας. Τὴν δουλειὰ τοῦ δευτέρου μπόμπαλου τὴν κάνει ἡ ξύλινη φούντα τοῦ ἐμβόλου.

Ἐντὶ γιὰ μπόμπαλα πολλὰς φορὰς χρησιμοποιοῦν βρεγμένα χαρτιά ποῦ τὰ πιέζουν καὶ τὰ κάνουν χάρτινους βόλους.

Γ'. ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Σ φ ε ν τ ό ν ε ς

Τρία εἶδη σφεντόνες φτιάχνουν τὰ παιδιά. Σφεντόνα γιὰ νὰ πετοῦν πέτρες, σφεντόνα ἀπὸ ξύλο, γιὰ πέτρες πάλι, καὶ σφεντόνα ἀπὸ σχοινί, γιὰ νὰ πετοῦν ἄγρια μῆλα τὸν καιρὸ ποῦ ὑπάρχουν.

1. Σ φ ε ν τ ό ν α γ ι ᾶ π έ τ ρ ε ς ἀ π ό ξ ύ λ ο

Παίρνουν μιὰ βέργα, ἀπὸ κρανιά τις πιὸ πολλές φορὰς, 0,60 ἕως 0,80 μ. μακριά. Στὸ ἓνα μέρος τὴ σχίζουν σὲ μᾶκρος 0,05 ἕως 0,08 μ. Στὸ σκίσιμο αὐτὸ τῆς βέργας βάζουν μικρὰς πέτρες.

Κρατοῦν τὴ σφεντόνα ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη καὶ μὲ δύναμη τὴν ἐκτινάξουν πρὸς τὰ μπρός. Μὲ τὴ δύναμη αὐτὴ τινάζεται καὶ ἡ πέτρα ποῦ βρίσκεται πιασμένη στὴ σχισμὴ τῆς σφεντόνας καὶ ἀπομακρύνεται.

Τὰ παιδιά βάζουν συναγωνισμό μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ, ποῖο παιδί θὰ πετάξῃ τὴν πέτρα πιὸ μακριὰ ἢ ποῖο παιδί θὰ χτυπήσῃ τὸ στόχο ποῦ ἔχουν βάλει γιὰ σημάδεμα.

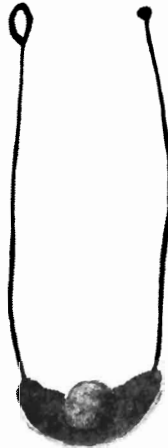
2. Σ φ ε ν τ ό ν α γ ι ᾶ π έ τ ρ ε ς μ έ σ χ ο ι ν ι ᾶ

Αὐτὴ ἡ σφεντόνα μοιάζει ἀπόλυτα μὲ τὴ σφεντόνα ποῦ βλέπομε πολλές φορὰς σὲ τοιχογραφίες στὰ χέρια τοῦ Δαβὶδ, δεῖγμα πὼς μ' αὐτὴν κατατρόπωσε τὸν Γολιάθ.

Ἐνα κομμάτι δέρμα πλατὺ 0,05 καὶ μακρὸ 0,08 μ. εἶναι ἀπαραίτητο. Ὅταν δὲν βρίσκουν δέρμα, ἀναγκαστικὰ χρησιμοποιοῦν χοντρὸ καὶ σκληρὸ ὕφασμα ἀπὸ δίμιτο (σχέδ. 8).

Στὶς δυὸ μικρότερες πλευρὰς στερεώνουν μὲ διαφόρους τρόπους σχοινιά γερά, ἀνάλογα μὲ τὴν εὐχέρεια ποῦ θέλουν νὰ ἔχουν στὸ πέταγμα τῆς

πέτρας. Στο ένα άκρο του σχοινοῦ κάνουν θηλιά, για να μπορούν να τὸ κρατοῦν στερεά και στο ἄλλο ἄκρο κάνουν κόμπο. Βάζουν μιὰ πέτρα στο δέ-
μα. Κρατοῦν γερὰ τις ἄκρες τῶν σχοινοῶν και με δύναμη φέρνουν γύρα κυ-
κλικά τὴ σφεντόνα. Ὅταν νομίσουν πὼς εἶναι καιρός να πετάξουν τὴν πέ-
τρα, ἀπολοῦν τὴν ἄκρη ἀπὸ τὸ ἓνα σχοινί, αὐτὸ πὸς ἔχει κόμπο, και ἡ πέτρα

Σχέδ. 8. Σφεντόνα με σχοινιά

ἀπελευθερώνεται και ἐκσφεντονίζεται μακριά. Για να γίνη αὐτὸ καλύτερα
χρειάζεται πολλή τέχνη και ἐπιδεξιότητα, για να πεταχτῆ ἡ πέτρα ἐκεῖ
πὸς πρέπει.

3. Σφεντόνα γιὰ ἀγριόμηλα

Εἶναι πολλή ἀπλή. Μιὰ βέργα λεπτή, σὰν ἐκείνη πὸς κάνουν τὴ σφεν-
τόνα για πέτρες, τὴν πελεκοῦν στὴ μιὰ ἄκρη και τὴν κάνουν σουβλί. Ἐκεῖ
μπήγουν τὸ ξυνόμηλο (ξυνόμπλου) και με κατάλληλη κίνηση πετοῦν τὸ ξυ-
νόμηλο. Παίζουν πετώντας ξυνόμηλα και παραβγαίνουν στο πέταγμα σὲ
μάκρος¹.

Δ'. ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΑ²

Σκανταλιές και βρόγια

Τὸ χειμώνα με τὰ κρύα και τὸ χιόνι, ὅταν οἱ μεγάλοι πηγαίνουν στο
κυνήγι, τὰ παιδιὰ πηγαίνουν και στήνουν σκανταλιές και βρόγια. Διαλέγουν

1. Στὴ Χρυσή Καστοριάς ὑπάρχουν πολλές ξυνομηλιές σὲ ἀγρία κατάσταση.

2. Ἡ λαογραφία πληροφορεῖται ἀπὸ τὰ παιχνίδια αὐτὰ και για τὰ λαϊκὰ κυνηγετικά
σύνεργα.

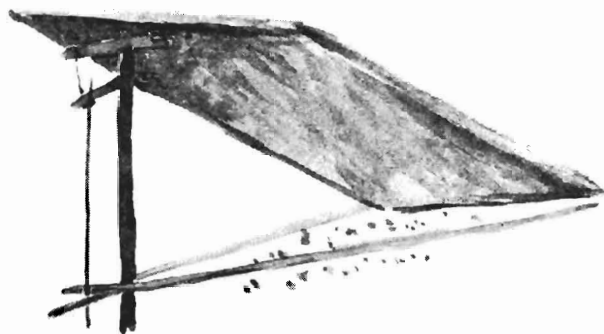
μέρος πού νά μὴν εἶναι σκεπασμένο μὲ χιόνι καὶ τέτοια μέρη εἶναι τὰ βαρκά, τὰ μέρη πού ἔχουν ρίξει οἱ χωρικοὶ τὶς κοπριές ἀπὸ τὰ ζῶα καὶ κάτω ἀπὸ τοὺς βάτους. Ἐκεῖ λοιπὸν στήνουν σκανταλιές καὶ βρόχια.

1. Σ κ α ν τ α λ ι έ ς

Σύνεργα πού χρειάζονται γιὰ νά στηθῆ μιὰ σκανταλιά εἶναι:

α) Μιὰ σχιστολιθικὴ πλάκα περίπου $0,30 \times 0,50$ μ.

β) Τὰ σκάνταλα: 1) τὸ ὀρθάρι, 2) τὰ σκάνταλα (δύο ξύλα δεμένα μὲ σχοινί), 3) οἱ βέργες (δύο λεπτές βέργες).

Σχέδ. 9. Σκανταλιά στημένη

Τὸ ὀρθάρι μοιάζει σὰν ἓνα μεγάλο I.

Ὅπως φαίνεται στὸ σχέδιο 9 στήνουν τὴ σκανταλιά καὶ ρίχνουν κάτω ἀπὸ τὴν πλάκα καὶ παραέξω ἀπ' αὐτή, γιὰ παραπλάνηση, σπυριά ἀπὸ καλαμπόκι ἢ σιτάρι, κριθάρι καὶ ψίχουλα ἀκόμη. Τὰ πουλάκια τρώγοντας ἀνύποπτα πατοῦν ἐπάνω στὶς βέργες τῆς σκανταλιᾶς καὶ ἡ πλάκα πέφτει καὶ πιάνει τὰ πουλιά. Γιὰ νά πιάνωνται τὰ πουλιά ζωντανά, ἀνοίγουν κάτω ἀπὸ τὴν πλάκα ἓνα βαθούλωμα.

2. Τ ἄ β ρ ό χ ι α

Δύο λογιῶν βρόχια κάνουν τὰ παιδιὰ. Βρόχια γιὰ πουλιά καὶ βρόχια γιὰ λαγούς.

α) Β ρ ό χ ι α γ ι ἄ π ο υ λ ι ἄ. Αὐτὰ γίνονται ἀπὸ τρίχες οὐρᾶς ἀλόγου. Τὶς πλέκουν τρεῖς-τρεῖς καὶ μ' αὐτὲς κάνουν μιὰ σειρὰ ἀπὸ θηλιές.

Ρίχνουν σπυριά δημητριακῶν ἢ ψίχουλα δῶ καὶ κεῖ κοντὰ στὶς θηλιές. Τὰ πουλάκια, περνώντας ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς θηλιές γιὰ νά πιάσουν τοὺς σπόρους, πιάνονται ἀπ' αὐτές.

β) Β ρ ό χ ι α γ ι ἄ λ α γ ο ύ ς. Γίνονται ἀπὸ σύρμα, καλώδιο. Γίνεται μόνο μιὰ θηλιά. Στήνεται κοντὰ σὲ τρύπες ἀπὸ φράχτες κήπων, ἐκεῖ πού

περνάει ο λαγός για να μπή στον κήπο, που βρίσκει λάχανα ή σε επισημασμένα μονοπάτια.

Θά νομίση κανείς πως και στις δυο περιπτώσεις, στις σκανταλιές και στα βρόχια, ότι πρόκειται για αληθινό κυνήγι. Δεν είναι όμως κάτι τέτοιο, γιατί στα τόσα χρόνια που ξέρω δεν έτυχε να πιαστή κανένας λαγός από τα βρόχια των παιδιών. Κανένα πουλάκι καμιά φορά, κι αυτό σπάνια, έτσι που το θεωρούσαν μεγάλο κατόρθωμα και κουβεντιαζόταν μεταξύ των παιδιών το κατόρθωμα αυτό.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΔΥΑΔΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Α'. ΑΜΟΙΒΑΙΑ

1. Τ σ ι ο ύ μ π ο υ - τ σ ι ο ύ μ π ο υ τ ά ρ α

Το παιχνίδι αυτό παίζεται από δύο παιδιά. Με κλήρο ορίζεται ποιο παιδί θα καθίσει πρώτο κάτω και ποιο θα μπή «καβάλλα».

Το παιδί που είναι «καβάλλα», κάνει το χέρι γροθιά και χτυπάει ελαφρά στο κεφάλι του άλλου παιδιού και λέει:

*Τσιούμπου - τσιούμπου τάρα
τάρα τήν μαντάρα.
'Ο Γιωργάκης¹ από κάτω
ό Πετράκης από πάνω,
βρες αν ξέρης πόσα έχω.*

Τελειώνοντας τα λόγια αυτά ανοίγει την γροθιά και αφήνει μερικά δάχτυλα ανοιχτά κλείνοντας τα άλλα.

Μερικές φορές, για να παραπλανήσει τον συμπαίκτη του, φέρνει και το άλλο χέρι πάνω στο κεφάλι του και ανοίγει κι από αυτό δάχτυλα ή δεν ανοίγει. Το κάνει μόνο και μόνο για παραπλάνηση.

Όταν βρή το παιδί, πόσα δάχτυλα έχει ανοιχτά, κατεβαίνει αυτός που ήταν «καβάλλα» και γίνεται αλλαγή ρόλων.

2. Β ο υ β ό ς (άγοριών, κοριτσιών)

Δύο παιδιά, αγόρια ή κορίτσια, κάθονται αντιμέτωπα και ο ένας προσπαθεί να μείνη βουβός, να μην μιλήσει, ενώ ο άλλος με κάθε τρόπο, λέγοντας διάφορες λέξεις ή κάνοντας διάφορους μορφασμούς, προσπαθεί να τον κάνει να μιλήσει.

3. Ά γ έ λ α σ τ ο ς

Έδω καταβάλλεται προσπάθεια να μείνη άγελαστος, να μην γελάσει

1. Κάθε φορά λένε τα ονόματα των παιδιών που είναι κάτω κι άπάνω.

ὄ,τι κι ἂν ἰδῆ, ὄ,τι κι ἂν ἀκούσῃ. Τὸ ἄλλο παιδί λέει ἄστεϊα, κάνει μορφασμούς, κωμικούς, γελάει τεχνικά, κάνει χειρονομίες πῶς θὰ τὸν γαργαλήσῃ.

Καὶ στὴ μιὰ περίπτωση καὶ στὴν ἄλλη, ἂν τὸ παιδί δὲν μπορέσῃ νὰ κρατηθῆ βουβὸ ἢ ἀγέλαστο, χάνει καὶ γίνεται ἐναλλαγὴ ρόλου.

4. Ποῦ πηγαίνεις πέτνε (πετεινὲ)

Παίζεται ἀπὸ ἀγόρια καὶ κορίτσια. Δυὸ ἀγόρια ἢ κορίτσια κάθονται ἀντικριστὰ καὶ λένε διαλογικά:

- Ποῦ πηγαίνεις πέτνε;
- Πηγαίνω στὰ κορίτσια.
- Ποῦ εἶναι τὰ κορίτσια;
- Πῆγαν γιὰ ξύλα.
- Ποῦ εἶναι τὰ ξύλα;
- Τάκαψε ἡ φωτιά.
- Ποῦ εἶναι ἡ φωτιά;
- Τὴν ἔσβησε τὸ νερό.
- Ποῦ εἶναι τὸ νερό;
- Τὸ ἤπιαν τὰ βόδια.
- Ποῦ εἶναι τὰ βόδια;
- Τᾶραγε ὁ λύκος.

Β. ΚΙΝΗΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, ΔΕΞΙΟΤΕΧΝΙΚΑ

Ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν

1. Τὰ παλαμάκια

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ παίζεται ἀπὸ δυὸ παῖχτες, ἀγόρια ἢ κορίτσια, ποὺ κάθονται ἀντικριστὰ. Ἡ ὅλη προσπάθεια τοῦ παιχνιδιοῦ αὐτοῦ εἶναι νὰ συντονίσουν τὶς κινήσεις τῶν χεριῶν τους, ὥστε νὰ συμπίπτουν τὴν κατάλληλη στιγμή καὶ νὰ χτυπηθοῦν οἱ παλάμες τους.

Εἶναι πολλοὶ οἱ τρόποι καὶ πολλὲς οἱ κινήσεις καὶ θέσεις ποὺ μποροῦν νὰ πάρουν τὰ χέρια, προτοῦ φτάσῃ ἡ στιγμή νὰ χτυπηθοῦν οἱ παλάμες τους.

Μποροῦν ν' ἀρχίσουν φέρνοντας τὰ χέρια πίσω στὰ νῶτα τους, μετὰ μπροστὰ τους, ἔπειτα στὴν ἀνάταση καὶ σὲ συνέχεια ἀντικριστὰ, γιὰ νὰ ἀλληλοχτυπηθοῦν οἱ παλάμες. Κάθε φορά, σ' ὅποια θέση βρεθοῦν τὰ χέρια τους, πρέπει νὰ ἀκούγονται οἱ παλάμες τους. Ὄταν τὸ ἓνα παιδί ἔχει τὰ χέρια στὰ νῶτα, πρέπει καὶ τὸ ἄλλο νὰ τὰ φέρῃ στὰ νῶτα καὶ νὰ κρούξῃ τὶς παλάμες του, ὅπως ἔκανε καὶ τὸ πρῶτο. Τὸ ἴδιο θὰ γίνεται κάθε φορά καὶ γιὰ κάθε θέση τῶν χεριῶν.

Εἶναι παιχνίδι ἀκριβείας καὶ συντονισμοῦ κινήσεων. Δὲν ἔχει νικητήρια.

2. Τὸ πριόνι (νηματοπαίγνιο)

Δένουν ἓνα κορδόνι στὶς δυὸ του ἄκρες. Ἐπειτα τὸ περνοῦν στὰ δυὸ

τους χέρια, όπως δείχνει ή εικόνα 1. Με τὸ μέσο δάχτυλο παίρνουν τὸ μέρος πὸν βρίσκεται πρὸς τὴν παλάμη. Ἔτσι σχηματίζεται ἀνάμεσα στὰ δυὸ χέρια ἓνα Χ πὸν ἐξωτερικὰ ἔχει δυὸ παράλληλες γραμμές. Τὸ ἄλλο παιδί πιάνει τὶς δυὸ παράλληλες γραμμές καὶ τὰ σκέλη τοῦ Χ καὶ παίρνει τὸ κορδόνι στὸ χέρι τοῦ ἐλευθερώνοντας τὸ χέρι τοῦ ἄλλου παιδιοῦ. Ἔτσι ἀπὸ χέρι σὲ χέρι

Εἰκ. 1. Τὸ πριόνι

καὶ μὲ διάφορους συνδυασμοὺς καταλήγει τὸ κορδόνι στὰ χέρια τῶν δυὸ παιδιοῦν σχηματίζοντας ἓνα σταυρό. Τραβώντας τὶς ἄκρες τοῦ σταυροῦ διαδοχικὰ, μαζεύεται καὶ ἀπλώνεται τὸ σχοινί. Οἱ κινήσεις πὸν κάνουν τὰ παιδιὰ μαζεύοντας καὶ ἀπλώνοντας τὶς ἄκρες τοῦ σχοινοῦ μοιάζουν μὲ τὶς κινήσεις πὸν κάνουν οἱ ξυλουργοὶ μὲ τὸ πριόνι. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ τὸ παιχνίδι αὐτὸ λέγεται «πριόνι».

Ἄγοριῶν

3. Τραμπάλες

Δύο εἰδῶν τραμπάλες κάνουν μόνα τους τὰ παιδιὰ. Ἡ μία εἶναι ἡ ἀπλή τραμπάλα καὶ ἡ ἄλλη πιὸ τεχνικὴ καὶ πιὸ διασκεδαστικὴ.

α) Ἄπλη τραμπάλα. Παίρνουν μιὰ γρεντιὰ μακριὰ τρία μὲ τέσσερα μέτρα. Τὴ βάζουν ἐπάνω σ' ἓνα ἄλλο χοντρὸ ξύλο, κούτσουρο, ἢ μεγάλη πέτρα καὶ τὴν ἰσορροποῦν (σχέδ. 10). Κάθεται ἓνα παιδί ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἄλλο ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ τραπαλίζονται ἀνεβοκατεβαίνοντας πάνω-κάτω τραγουδώντας τὸ τραγούδι:

*Τράμπα, τράμπα-λίζομαι,
πέφτω καὶ τσακίζομαι
καὶ χτυπῶ τὸ γόνα μου
καὶ φωνάζω μάνα μου.*

Τρόμπα τραμπα-λίζομαι,
πέφτω καὶ τσακίζομαι
καὶ φωνάζω κοῦϊ, κοῦϊ
καὶ κανένας δὲν ἀκούει·
μὸν ἐγὼ τὸν ἀκουσα
πῆγα καὶ τὸν τσάκωσα.

Σχέδ. 10. Τραμπάλα ἀπλή

Σχέδ. 11. Τραμπάλα στὸν στύλο

β) Τ ρ α μ π ά λ α. Στερεώνουν ἓνα ξύλο κέδρινο στὸ ἔδαφος. Τὸ ξύλο πρέπει νὰ εἶναι γερό, γιατί αὐτὸ δέχεται ὅλο τὸ βάρος καὶ τὴν ἀντίσταση τοῦ παιχνιδιοῦ. Τὴν ἄκρη, ποὺ εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ ἔδαφος καὶ ποὺ ἀπέχει ἀπ' αὐτὸ 0,70 ἕως 0,80 μ., τὴν στρογγυλεύουν¹.

Παίρνουν ἓνα ἄλλο ξύλο μακρὺ ὡς τρία μέτρα καὶ χοντρὸ 0,15 ἕως 0,20

1. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς τραμπάλας τὸ συνάντησα καὶ στὴν Ἠπειρο καὶ τὸ λένε γ κ ρ ἰ τ σ ι α ν ο.

μ. ἢ καὶ πιὸ χοντρὸ ἀκόμα. Στὴ μέση τοῦ μήκους τοῦ ξύλου αὐτοῦ ἀνοίγουν μιὰ τρύπα βαθουλὴ ὡς τὸ κέντρο σχεδὸν τοῦ κορμοῦ. Τὴν τρύπα αὐτὴ τὴν κάνουν στὴν ἀρχὴ μὲ ἓνα κοφτερὸ ἐργαλεῖο καὶ μετὰ τὴ βαθαίνουν τοποθετώντας μέσα ἀναμμένα κάρβουνα ποὺ τὰ φυσοῦν.

Ὅταν τελειώσῃ τὸ γκούβωμα τῆς τρύπας, τοποθετοῦν τὸ ξύλο ἐπάνω στὸ στημένο ξύλο, ὅπως δείχνει τὸ σχέδιο 11. Κάθεται τώρα ἓνα παιδί ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἄλλο ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μὲ τὴν κοιλιὰ ἐπάνω στὸ ξύλο, ἀλλὰ βλέποντας ἀντίθετα. Πιάνονται γερὰ μὲ τὰ δύο τους χέρια ἀπὸ τὸ ὀριζόντιο ξύλο καὶ σπρώχνοντας τὸ ξύλο ἐναλλάξ, πατώντας μὲ τὰ πόδια στὸ χῶμα, χαμηλώνοντας τότε ὁ ἓνας καὶ πότε ὁ ἄλλος, περιστρέφονται καὶ ἀνεβοκατεβαίνουν τραγουδώντας ἢ λέγοντας διάφορα ἀστεῖα ἢ πειράγματα, γιὰ τὸ φόβο ποὺ μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ ὁ ἓνας στὸν ἄλλο μὲ τὸ γρήγορο στριφογύρισμα τῆς τραμπάλας. Τέτοια πειράγματα εἶναι: «Ἄ, τὸ σκιαζάρη! Ἄ, τὸ χιζιάρη! Θὰ σὲ κάνω νὰ σπειρῆς ρόβι. Σοῦ πάει ρόβ', ρόβ' ἀπ' τοῦ φόβου σ'».

Γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ διασκεδαστικὸ τὸ παιχνίδι, βάζουν τριμμένα κόκκαλα ἀπὸ κρᾶνια στὴν κορυφὴ τοῦ στύλου καὶ μέσα στὴν γκούβα τοῦ ξύλου, ἢ ἀκόμα καὶ κάρβουνα ἀπὸ ξύλο ἔλατου. Μὲ τὴν τριβὴ καὶ τὴν περιστροφή ποὺ γίνεται, παράγεται ἓνα μελωδικὸ τρίξιμο σὲ διαφόρους τόνους μουσικούς.

4. Κ ο υ ν ι α ρ ι ᾶ

Κινητικὸ παιχνίδι ποὺ παίζεται ἀπὸ ἀγόρια καὶ κορίτσια ξεχωριστά. Ὅπως σ' ὄλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἔτσι καὶ στὸ χωριὸ Χρυσῆ, ποὺ καταγράφω τὰ παιχνίδια του, φτιάχνουν κούνιες. Ἐδῶ λένε, ρίχνουν κουνιاریες. Εἶναι ἓνα παιχνίδι ποὺ ἀρέσει καὶ στ' ἀγόρια καὶ στὰ κορίτσια ἀσχέτως ἡλικίας.

Διαλέγουν ἓνα δέντρο μὲ ξωπεταγμένα κλωνάρια. Σ' ἓνα ἀπὸ τὰ κλωνάρια πετοῦν τὴν τριχιά, τὴν περνοῦν ἀπὸ πάνω του καὶ τὴ δένουν κόμπο στὶς ἄκρες τῆς, ἀνάλογα μὲ τὸ ὕψος ποὺ θέλουν νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Ἄν περισσέψῃ τριχιά, τὴν χρησιμοποιοῦν κατὰ τὸ κουνάρισμα νὰ τραβοῦν τὴν κουνιاریα ἀπὸ μακριὰ καὶ νὰ γίνετα καλύτερα ἢ αἰώρηση.

Κατὰ τὸ κουνάρισμα λένε τὸ ἐπιφώνημα: «Ἔ, ὄπ! Ἔ, ὄπ!». Ἐνα παιδί μπαίνει ἐπάνω στὴν κουνιاریα καὶ ἄλλο τὸ σπρώχνει ἢ τὸ τραβᾷ ἀπὸ τὴν περισσευούμενη τριχιά.

Γ'. ΤΥΧΕΡΑ ἢ ΛΑΧΝΙΣΤΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

1. Τ ᾶ κ ι ὀ σ ι ᾶ ἢ τ ὀ μ π ο λ ᾶ

Παίρνουν τέσσερα ἡμικυλινδρικὰ ξύλα, λίγο πιὸ χοντρά ἀπὸ ἓνα μολύβι γραφῆς. Κρατοῦν τρία στὸ ἓνα χέρι καὶ τὸ τέταρτο στὸ ἄλλο. Μὲ τὸ ἓνα κιόσι χτυποῦν τὰ τρία καὶ τὰ ἀπολοῦν ὄλα μαζί κάτω.

Ἄν πέσουν μὲ τὸ ἡμικυκλικὸ μέρος ὅλα πρὸς ἐπάνω, χάνει τὸ παιδί αὐτὸ καὶ παίρνει τὰ κιόσια ἄλλο παιδί. Τὸ ἴδιο χάνει, ἂν πέσουν δύο καὶ δύο. Κερδίζει ἓνα πόντο τὸ παιδί πού θὰ καταφέρῃ νὰ σταθοῦν τρία κιόσια μὲ τὸ ἐπίπεδο μέρος πρὸς ἐπάνω. Μὲ τέσσερα κιόσια μὲ τὸ ἐπίπεδο μέρος πρὸς ἐπάνω κερδίζεται ἓνα ὁλόκληρο παιχνίδι, μιὰ «καβάλλα».

Πόσους πόντους πρέπει νὰ βάλῃ κάθε παιδί γιὰ νὰ συμπληρωθῇ μιὰ καβάλλα, αὐτὸ τὸ συμφωνοῦν ἀπὸ πρῶτα. Ἐπικρατεῖ ὁ ἀριθμὸς 10.

2. Κ ο ὄ κ ο ς - ἄ ν ε μ ο ς (ἀγοριῶν, κοριτσιῶν)

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ παίζεται ἀπὸ δύο παιδιά. Ρίχνουν λαχνό, ποῖο παιδί θὰ ἀρχίσῃ πρῶτο. Παίρνουν ἓνα μικρὸ πραγματάκι, μιὰ πετρίτσα, ἓνα ξυλαράκι καὶ τὸ κρύβουν στὴ χούφτα τους. Φέρνουν τὰ χέρια τους μπροστά, κλειστά καὶ λένε στὸ ἀντίπαλο παιδί: Κοῦκος-ἄνεμος.

Τὸ ἀντίπαλο παιδί πρέπει νὰ μαντέψῃ σὲ ποῖο χέρι βρίσκεται τὸ πραγματάκι καὶ νὰ πῆ γι' αὐτό, κοῦκος, καὶ γιὰ τὸ ἄλλο πού δὲν ἔχει τίποτα κλεισμένο στὴ χούφτα του νὰ πῆ, ἄνεμος.

Ἄν τὸ βρῆ, κέρδισε καὶ κάνει αὐτός, κρύβει αὐτὸς τὸ πραγματάκι στὴ χούφτα του. Ἄν δὲν τὸ βρῆ, κερδίζει ὁ πρῶτος ἓναν πόντο. Δέκα πόντοι κάνουν μιὰ καβάλλα.

Ὅταν παίζεται στὸ σπῆτι, ἔχει καὶ ἐπινίκια. Κάνουν ἓνα κύκλο μὲ ἀναμμένα κάρβουνα καὶ στὸ κέντρο του βάζουν τὸν «κοῦκο», τὸ πραγματάκι πού κρατοῦσαν στὸ χέρι. Τὸ παιδί πού ἔχασε, πρέπει μὲ κλειστά μάτια νὰ πάρῃ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸν κύκλο τὸν «κοῦκο».

Δ'. ΠΕΤΡΟΠΗΛΙΝΙΔΑ

Κ ο ρ ι τ σ ι ῶ ν

1. Τ ἄ μ π ἄ κ α λ α

Σ' ἄλλα μέρη τὸ παιχνίδι αὐτὸ τὸ λένε «πεντόβωλα» ἀπὸ τοὺς πέντε βώλους πού χρησιμοποιοῦν κατὰ τὸ παιχνίδι. Ἐδῶ τὸ λένε «μπάκαλα» ἀπὸ τὰ στρογγυλά πέντε πετραδάκια πού χρησιμοποιοῦν καὶ πού στὴ Χρυσῆ λέγονται «μπάκαλα»¹.

Κρατοῦν τὰ τέσσερα μπάκαλα στὸ δεξιὸ χέρι κλειστά μέσα στὴ χούφτα τους καὶ μὲ τὸν ἀντίχειρα καὶ τὸ δείκτη κρατοῦν τὸ ἓνα. Πετοῦν τὸ ἓνα ψηλὰ καὶ ταυτόχρονα ἀφήνουν τὰ τέσσερα κάτω. Συνέχεια, προτοῦ πέσῃ τὸ ἓνα κάτω ξαναπαίρνουν τὰ τέσσερα καὶ πιάνουν τὸ ἓνα στὸν ἀέρα. Αὕτῃ εἶναι ἡ π ρ ῶ τ ῆ φ ἄ σ ῃ τοῦ παιχνιδιοῦ.

1. Στὴ Χρυσῆ Καστοριάς κάθε πέτρα στρογγυλὴ τῆ λένε «μπάκαλο». Μεταφορικὰ χρησιμοποιοῦν τὴ λέξη αὕτῃ στὸ τελείως κουρεμένο κεφάλι τοῦ ἀνθρώπου. «Ἐφτιασες τὸ κεφάλι σου σάν μπάκαλο». «Αὐτὸ δὲν εἶναι κεφάλι, εἶναι μπάκαλο».

Δ ε ύ τ ε ρ η φ ά σ η: Στο χέρι έχουν μόνο το ένα μπάκαλο, τα τέσσερα είναι ἀφήμένα κάτω. Πετοῦν τὸ ἕνα ψηλά και γυρίζουν και παίρνουν τὰ τέσσερα ἀπὸ κάτω. Μὲ τὸ ἴδιο χέρι πιάνουν και τὸ ἕνα ποὺ βρίσκεται ἀκόμα στὸν ἀέρα.

Τ ρ ί τ η φ ά σ η: Ρίχνουν τὸ ἕνα ψηλά και μετὰ παίρνουν ἀπὸ κάτω ἕνα-ἕνα τὰ μπάκαλα, ὥσπου νὰ τελειώσουν. Μετὰ παίρνουν δύο-δύο και ἔπειτα τρία και ἕνα.

Τ έ τ α ρ τ η φ ά σ η: Ρίχνουν τὸ ἕνα ψηλά και ἀφήνουν τὰ τέσσερα κάτω. Κάνουν μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι «γεφύρι» μὲ τὰ δάχτυλα και ρίχνοντας ψηλά τὸ ἕνα, πρέπει νὰ περάσουν κάτω ἀπὸ τὸ γεφύρι ἕνα-ἕνα ὅλα τὰ μπάκαλα. Στὸ τέλος ρίχνουν τὸ ἕνα ψηλά και πιάνουν ὅλα μαζί τὰ τέσσερα.

Π έ μ π τ η φ ά σ η: Ἀρχίζουν σὰν τὴν προηγούμενη φάση και προσπαθοῦν νὰ περάσουν τὰ μπάκαλα δύο-δύο μαζί και στὸ τέλος νὰ τὰ πάρουν πάλι μαζί.

Ἐ κ τ η φ ά σ η: Τώρα τὰ μπάκαλα θὰ περάσουν τὰ τρία μαζί πρῶτα και μετὰ τὸ ἕνα.

Ἐ β δ ο μ η φ ά σ η: Τὰ μπάκαλα πετιοῦνται σὰν τὶς προηγούμενες φορές. Τώρα γίνονται γεφυράκια μὲ τὰ πέντε δάχτυλα. Κάτω ἀπὸ κάθε γεφυράκι πρέπει νὰ περάση και ἀπὸ ἕνα μπάκαλο. Στὸ τέλος πάλι νὰ πιαστοῦν ὅλα μαζί τὰ μπάκαλα.

Ἐ γ δ ο η φ ά σ η: Ὅλα τὰ μπάκαλα στὴ χούφτα. Τὰ πετοῦν λίγο ψηλά και τὰ περιμένουν μὲ τὴν ἀνάστροφη τοῦ χεριοῦ. Τὰ μπάκαλα πρέπει νὰ σταθοῦν στὸν καρπὸ τοῦ χεριοῦ.

Ἄν σὲ μιὰ φάση τοῦ παιχνιδιοῦ δὲν κατορθώνουν νὰ κάνουν ὅ,τι ἀπαιτεῖ ἡ περίσταση, σταματᾷ αὐτὴ ποὺ ἔχει τὰ μπάκαλα και ἀρχίζει ἡ ἄλλη. Ὅταν ξανάρθη ἡ σειρὰ της νὰ ξαναπαίξῃ, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν φάση ποὺ σταμάτησε ἢ, ἂν ἔκαναν ἀπὸ πρὶν τὴ συμφωνία, ξαναρχίζει ἀπὸ τὴν ἀρχή.

2. Φίτζιος, ἢ τὸ κουτσό, ἢ γέρος, ἢ καλόγερος

Φίτζιος εἶναι τὸ ἐπικρατέστερο, χωρὶς νὰ μὴν ἀναφέρονται και τὰ ἄλλα ὀνόματα τοῦ παιχνιδιοῦ. Τὸ ὄνομα τοῦ φίτζιου τὸ πῆρε ἀπὸ τὴν στρογγυλὴ πλακίτσα ποὺ χρησιμοποιοῦν κατὰ τὸ παιχνίδι και ποὺ λέγεται φίτζιος.

Χαράζουν στὸ χῶμα, σὲ ἐπίπεδο μέρος, ἕνα ὀρθογώνιο παραλληλόγραμμα και τὸ χωρίζουν σὲ ἕξ ἴσα μικρότερα παραλληλόγραμμα. Ἄλλοτε πάνω ἀπὸ τὸ ἔτσι χωρισμένο ὀρθογώνιο παραλληλόγραμμα κάνουν ἕνα ἄλλο παραλληλόγραμμο ποὺ δένει τὰ ἄλλα μικρότερα. Αὐτὸ τὸ λένε «οὐρανό». Δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ εἶναι πάντα. Ἐξαρτᾷται ἀπὸ τὴ συμφωνία τῶν παιδιῶν, ἂν θὰ παίξουν μὲ «οὐρανό» ἢ χωρὶς οὐρανό.

Κάθε παιδί ἔχει δικό του φίτζιο. Ὁ φίτζιος πρέπει νὰ περνᾷ κάθε φορά, μὲ χτύπημα τοῦ ποδαριοῦ, ἀπὸ τετραγωνάκι σὲ τετραγωνάκι και νὰ ἀποφεύ-

γεται ἡ γραμμὴ. Ἄν σταθῆ στὴ γραμμὴ, χάνει¹.

Ρίχνουν πρῶτα στὸ πρῶτο τετράγωνο τὸ φίτζιο. Πηδᾷ τὸ κουτσὸ ἀπὸ τὸ ἀντίθετο τετραγωνάκι γύρω-γύρω καὶ φτάνει στὸ τετραγωνάκι ποῦ ἔχει τὸ φίτζιο. Τὸ χτυπᾷ μὲ τὸ πόδι καὶ τὸ βγάζει ἔξω. Μετὰ στὸ δεύτερο, στὸ τρίτο, ὡς τὸ ἕκτο. Ὅταν ἔρθῃ ἡ σειρὰ καὶ βγάλουν τὸ φίτζιο ἔξω ἀπὸ τὸ ἕκτο τετραγωνάκι, ἄλλες φορές τελειώνει ἔτσι μόνο μὲ τὸ βγάλσιμο τοῦ φίτζιου ἔξω, ἐνῶ συμβαίνει πολλές φορές, κατὰ τὴ συμφωνία, νὰ χρειαστῆ νὰ πηδήξουν ἀπὸ τὸ τετραγωνάκι τὸ ἕκτο καὶ νὰ πατήσουν τὸ φίτζιο ἐκεῖ ὅπου ἔφτασε μὲ τὸ χτύπημα.

Τελευταία φάση τοῦ παιχνιδιοῦ εἶναι, νὰ μπορέσῃ τὸ κορίτσι νὰ περάσῃ μὲ κλειστὰ τὰ μάτια καὶ ἀπὸ τὰ ἕξ τετραγωνάκια, χωρὶς νὰ πατήσῃ τίς γραμμές. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο τὸ λένε τὸ «πατῶ», γιατί σὲ κάθε βῆμα ποῦ κάνουν γιὰ νὰ περάσουν τὰ τετραγωνάκια, λένε: πατῶ; πατῶ; Ἄν δὲν πατᾷ γραμμὴ, τοῦ λένε, δὲν πατᾶς. Ἄν πατήσῃ γραμμὴ, τοῦ φωνάζουν, πατᾶς, καὶ χάνει.

Ε'. ΔΙΑΛΟΓΙΚΑ - ΑΝΑΓΓΕΛΤΙΚΑ

Ἄ γ ο ρ ι ῶ ν καὶ κ ο ρ ι τ σ ι ῶ ν

1. Σ' ἄ γ α π ῶ, σ' ἄ γ α π ῶ

Παίξεται ἀπὸ δυὸ παιδιὰ μόνο, ἀγόρια ἢ κορίτσια. Κάθεται τὸ ἓνα ἀντίκρυ στὸ ἄλλο καὶ ἀρχίζει νὰ ρωτᾷ τὸ ἓνα καὶ νὰ ἀπαντᾷ τὸ ἄλλο:

—Σ' ἄγαπῶ, σ' ἄγαπῶ.

—Καὶ ποῦ μὲ βάζεις;

—Σὲ βάζω στὸ μπαλκόνι.

—Κι ἂν πέσω ἀπὸ τὸ μπαλκόνι;

—Θὰ σοῦ δώσω ἓνα κινδῶνι.

Μὲ τέτοιες ἐρωταποκρίσεις συνεχίζεται καὶ παίζεται ἐναλλάξ τὸ παιχνίδι, προσπαθώντας κάθε φορὰ κάθε παιδὶ νὰ βρίσκῃ ὁμοιοκατάληκτες λέξεις γιὰ ἀπάντησιν.

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ δὲν διαρκεῖ γιὰ πολὺ.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΜΑΔΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Α'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΕΝΑΛΛΑΓΗΣ

Κ ο ρ ι τ σ ι ῶ ν

1. Τὸ μ πα ρ ι ἄ κ ι ἢ τὸ μ α ν τ ῆ λ ἄ κ ι

Τὰ κορίτσια μπαίνουν στὴ γραμμὴ. Τὸ ἐπικεφαλῆς κρατᾷ ἓνα μαντήλι

1. Τὸ παιχνίδι αὐτὸ τὸ εἶδα καὶ σὲ πολλὰ χωριά τῆς Ἠπείρου. Σὲ μερικὰ μάλιστα ἀντὶ γιὰ ὀρθογώνιο παραλληλόγραμμο, σχηματίζουν ἓνα φιδοειδὲς σχῆμα μὲ δύο παράλληλες γραμμές καὶ τὸ χωρίζουν σὲ τετραγωνάκια. Μέσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ τετραγωνάκια πρέπει νὰ περάσῃ ὁ φίτζιος, σάν ἀπὸ λαβύρινθο.

δεμένο σ' ένα ξύλο μικρό, σαν σημαία. Τα δύο τελευταία παιδιά παίρνουν θέση, ένα δεξιά, ένα αριστερά, και τρέχουν ταυτόχρονα να πάρουν το μαντήλι (εικ. 2). Όποιο κορίτσι προκάνει και πάρει το μαντήλι, κάθεται επικεφαλής με το μαντήλι στο χέρι, ενώ το άλλο ξαναγυρίζει στη θέση του, για να συναγωνιστή με άλλο κορίτσι.

Εικ. 2. Το μπαριάκι

Τρέχοντας έτσι φτάνουν ως το τέλος. Το παιχνίδι επαναλαμβάνεται, όσες φορές θελήσουν.

2. Τὸ κουπέλι

Φτιάχνουν με διάφορα παλιοπανιά μία ψευτοκούκλα. Αυτό είναι το κουπέλι¹.

Σχηματίζουν έναν κύκλο καθιστά τα κορίτσια. Ένα κορίτσι στέκεται έξω από τον κύκλο ὄρθιο. Το κουπέλι το κρατούν τα καθιστά κορίτσια και τὸ πετοῦν πότε δῶ και πότε κεί, ἀπὸ κορίτσι σὲ κορίτσι και τραγουδοῦν:

*Τὸ κουπελάκι πέρασε,
πάει πέρα, πάει πέρα,
πάει πέρα στὰ κορίτσια.*

Τὸ κορίτσι πὸ στέκεται ὄρθιο, προσπαθεῖ νὰ πιάσῃ τὸ κουπέλι, τὴν ὥρα πὸ τὸ πετοῦν ἐδῶ κι ἐκεῖ, τρέχοντας γύρω-γύρω. Πάνω ἀπὸ τὸ κορίτσι πὸ θὰ πιασῆ τὸ κουπέλι, αὐτὸ τὸ κορίτσι χάνει. Σηκώνεται αὐτὸ ὄρθιο και στὴ θέση του κάθεται τὸ κορίτσι, πὸ μέχρι τώρα ἦταν ὄρθιο. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο γίνεται ἡ ἀλλαγὴ και συνεχίζεται τὸ παιχνίδι.

1. Κουπέλι στὴ Χρυσὴ Καστοριάς λένε τὸ νόθο τέκνο, τὸ ἐξώγαμο, ἢ τὸ παράνομο.

3. Τὸ δαχτυλίδι

Τὰ κορίτσια σχηματίζουν ἕναν κύκλο ὄρθια. Παίρνουν ἕνα δαχτυλίδι καὶ τὸ κρατοῦν μέσα στὶς χουφτεσ τους, κρατώντας τὰ χέρια πίσω στὰ νῶτα. Ἐνα ἄλλο κορίτσι βρίσκεται στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κύκλου τῶν κοριτσιῶν. Τὰ κορίτσια μετακινοῦν ὅσο μποροῦν πιὸ κρυφὰ τὸ δαχτυλίδι ἀπὸ χέρι σὲ χέρι καὶ ἀπὸ κορίτσι σὲ κορίτσι καὶ τραγουδοῦν:

*Τὸ δαχτυλίδι πέρασε,
πάει πέρα, πάει πέρα,
πάει πέρα στὰ κορίτσια,
μὴρ Ξάνθου ξιχασμένη.*

Ἡ κοπέλα προσπαθεῖ νὰ μαντέψει σὲ ποιανῆς τὰ χέρια βρίσκεται τὸ δαχτυλίδι καὶ τρέχει τότε πρὸς τὴ μία καὶ τότε πρὸς τὴν ἄλλη.

Ὅταν κατορθώσει καὶ βρῆ τὸ δαχτυλίδι, ἀλλάζει ρόλο. Ἡ κοπέλα, ποῦ στὰ χέρια της βρέθηκε τὸ δαχτυλίδι, ἀρχίζει νὰ ψάχνη καὶ ἡ ἄλλη παίρνει τὴ θέση της.

4. Τὰ καλουβράκια

Τὰ κορίτσια χωρίζονται σὲ δυὸ ομάδες. Παίρνουν θέση ἢ μία ἀντίκρου στὴν ἄλλη σὲ ἀπόσταση δέκα ὡς δεκαπέντε μέτρων. Ὅρίζουν μιὰ κοπέλα ἀπὸ κάθε ομάδα καὶ τίς βάζουν στὴ μέση τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ τῶν δύο ομάδων, καὶ στέκονται ἐπάνω σὲ μιὰ γραμμὴ. Κάθε μιὰ ἀπὸ τίς ἄλλες κοπέλες ἔχει τὴν ἀντίστοιχη σύντροφό της στὴν ἄλλη ομάδα. Βγαίνει ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν μιὰ ομάδα, βγαίνει ἀμέσως καὶ ἡ ἀντίστοιχη ἀπὸ τὴν ἄλλη ομάδα καὶ τρέχουν ταυτόχρονα πρὸς τὸ κέντρον ποῦ βρίσκονται οἱ δυὸ κοπέλες. Ὅποια κοπέλα τρέξει γρηγορώτερα καὶ πιάσει μιὰ ἀπὸ τίς κοπέλες, ποῦ εἶναι στὴ μέση, τὴν παίρνει μαζί της καὶ στὴ θέση ποῦ ἦταν κάθεται ἢ ἄλλη, ἢ καθυστερημένη.

Τὸ παιχνίδι συνεχίζεται, ὥσπου ἢ μιὰ ομάδα νὰ χάσει ὅλες τίς κοπέλες. Οἱ κοπέλες ποῦ πάθησαν ἀπὸ τὴν ἀντίθετη ομάδα, κρατοῦνται αἰχμάλωτες. Ἀνταλλάσσονται σὲ περίπτωση ποῦ καὶ ἡ ἀντίπαλη ομάδα ἔχει αἰχμάλωτες καὶ θέλει νὰ τίς ανταλλάξει.

Ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν

5. Ἐχω δυὸ πουλάκια

Ἐνα παιδί ἀπλώνει μπροστὰ τὰ δυὸ του χέρια, ἔχοντας τοὺς δείχτες ἀπὸ τὰ δυὸ χέρια τεντωμένους καὶ τὰ ὑπόλοιπα δάχτυλα μαζωμένα στὴν παλάμη.

Πάνω στοὺς δείχτες, στὸ μέρος τοῦ νυχιοῦ κάθε δείκτη, ἔχει κολλήσει ἀπὸ ἕνα χαρτάκι. Ἐτσι τεντωμένους κρατώντας τοὺς δείχτες, προσκαλεῖ τὰ παιδιὰ μπροστὰ του καὶ τοὺς λέει: Κοιτάξτε:

*Ἔχω δυὸ πουλάκια
σὰν καλὰ παιδάκια.
Πέταξε τὸ ἕνα
πέταξε καὶ τ' ἄλλο.
Ἦρθε τὸ ἕνα,
ἦρθε καὶ τ' ἄλλο.*

Ὅταν λέη: πέταξε τὸ ἕνα, σηκώνει τὸ χέρι ψηλά σ' ἔνδειξη πετάγματος τοῦ πουλιοῦ, καὶ τὸ κατεβάζει πάλι στὴ θέση του. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς διαδρομῆς διπλώνει τὸ δείχτη μὲ τὸ χαρτάκι στὴν παλάμη καὶ προτείνει τὸ μέσο. Ἔτσι τὰ παιδιὰ παραπλανοῦνται καὶ νομίζουν πὼς ἔφυγε τὸ πουλάκι. Ὅταν λέη: ἦρθε τὸ ἕνα, ἐπαναλαμβάνει τὴν ἴδια κίνηση ἀνεβοκατεβάζοντας τὸ χέρι καὶ ἐπαναφέρει τὸ δείχτη μὲ τὸ χαρτάκι μπροστά.

Τὰ παιδιὰ προσπαθοῦν νὰ ἀντιληφθοῦν, πὼς γύρισαν τὰ πουλάκια, ἀλλὰ δὲν τὸ κατορθώνουν. Στὸ τέλος τοὺς φανερώνει τὸ «κόλπο» καὶ προσπαθοῦν κι αὐτὰ νὰ τὸ πετύχουν καὶ νὰ τὸ ἐπαναλάβουν σ' ἄλλα παιδιὰ.

6. Τσίμ, τσίμ τὸ λιφτὸ

Πιάνουν τὰ χέρια τους ἀπὸ τὸ πάνω μέρος μὲ τσιμπήματα καὶ τραγουδοῦν:

*Τσίμ, τσίμ τὸ λιφτὸ
τὸ λιφτὸ τὸ σιγανό,
πάει ἢ γάτα νὰ τοῦ φέρῃ
κι οὐ βασιλιάς δὲ θέλ'.
Στέλνω τῶνα, στέλνω τ' ἄλλο.
Στέλνω τὸ χελιδνάκι,
ποῦναι γρήγορο πουλάκι.
Ποιὸν θὰ στείλω νὰ τὸ φέρῃ;
Ποιὸς θὰ πάη νὰ τὸ φέρῃ;*

Ἐγώ, λένε τὰ παιδιὰ, καὶ προσπαθοῦν νὰ ἐλευθερώσουν τὰ χέρια τους καὶ νὰ σηκώσουν τὸ δάχτυλο. Τὰ παιδιὰ γελοῦν μὲ τὸ πάθημα ὠρισμένων παιδιῶν, ποῦ πάνω στὴ βιάση τους προσπαθοῦν νὰ τραβήξουν τὸ χέρι ἀπὸ κεῖ ποῦ εἶναι πιασμένο μὲ τσιμπησιὰ καὶ ὁ ἄλλος δὲν τὸ ἀφήνει.

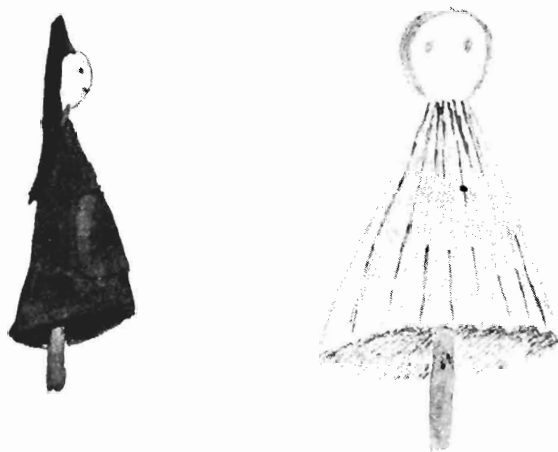
Β'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ἢ ΜΕΓΑΛΙΣΤΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Κοριτσιῶν

1. Νύφες καὶ γαμπροὶ

Μὲ κουρέλια φτιάχνουν κούκλες. Μιὰ κούκλα μὲ χρωματιστὰ κουρέ-

λια γιά νύφη και μιὰ μὲ σκοῦρα ἢ τελείως λευκά γιά γαμπρό¹ (σχέδ. 12). Χωρίζονται σὲ ομάδες· ἢ μιὰ ομάδα παριστάνει τὸ συγγενολόγι τοῦ γαμπροῦ, πὸν τὸν ἐτοιμάζουν γιά τὸ γάμο, και ἢ ἄλλη τοὺς συγγενεῖς τῆς νύφης, πὸν κι αὐτοὶ τὴν ἐτοιμάζουν γιά τὸ γάμο. Φτιάχνουν σπιτάκια, ἕνα τοῦ γαμπροῦ και ἕνα τῆς νύφης. Κάθε ομάδα μιμεῖται τοὺς μεγάλους στὸ ρόλο τους και ξεκινοῦν τὸ γάμο.

Σχέδ. 12. Νύφες - γαμπροὶ

2. Σ π ί τ ι α

Σ' ἕνα ἄπλωμα ἢ σ' ἕνα ἁλώνι συγκεντρώνουν πετριτσες, τίς τοποθετοῦν τὴ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη και φτιάχνουν τὴν κάτοψη τοῦ σπιτιοῦ.

Χωρίζουν ἄλλο δωμάτιο γιά νὰ κάθονται, ἄλλο γιά νὰ κοιμοῦνται και ἕνα γιά μαγειριό. Στὸ τελευταῖο δίνουν μεγαλύτερη ἔμφαση. Ἐκεῖ συγκεντρώνεται τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν περισσότερο.

Μέσα ἐκεῖ μαζεῦθουν διάφορα σπασμένα ποτήρια, πιάτα και ἀπὸ ἄλλα οἰκιακὰ σκευὴ και συγκροτοῦν τὸ νοικοκυριό τους. Μοιράζουν ἔπειτα τοὺς ρόλους των. Ἐνα κορίτσι παίρνει τὸ ρόλο τῆς μάνας, ἄλλο τῆς θυγατέρας, ἄλλο παίρνει ἄλλον ρόλο και ἔτσι ξεχασμένα μέσα στὸ ρόλο τους παίζουν

1. Τὰ παλιότερα χρόνια ἡ γαμπριάτικη στολὴ ἦταν ἡ φουστανέλλα ἢ λευκή. Αὐτὴ θεωροῦσαν ἐπίσημη στολὴ. Τίς καθημερινὲς φοροῦσαν φουστανέλλες σκοῦρες μὲ λίγες δίπλες. Μεταγενέστερα οἱ γαμπροὶ φόρεσαν «φράγκικα» ἢ «στενά» στὸ γάμο. Μέχρι τὸ 1925, πὸν θυμᾶμαι ἐγώ, οἱ γαμπροὶ ντύνονταν μὲ φουστανέλλα. Ἀπὸ τότε ἄρχισε νὰ ἐμφανίζεται ἡ «φράγκικη» στολὴ και νὰ φοριέται ἀπὸ τοὺς γαμπροὺς. Ἡ ἀλλαγὴ τῆς γαμπριάτικης στολῆς ἔκανε ἐντύπωση στὸ χωριό και συζητιόταν πολὺ τὸ ζήτημα. Τόσο μᾶς εἶχε κάνει στὰ παιδιὰ ἐντύπωση, πὸν λέγαμε μὲ ὄρκο, πὸς ἐμεῖς θὰ γίνουμε γαμπροὶ μὲ φουστανέλλα και δὲν θὰ βάλουμε «φράγκικα». Τελικὰ ἐπικράτησε τὸ νέο.

ὄρες ὀλόκληρες, μιμούμενα τὴ ζωὴ τοῦ σπιτιοῦ, τὶς ἀσχολίες καὶ τὸ νοικοκυριό του.

Ἄ γ ο ρ ι ῶ ν, κ ο ρ ι τ σ ι ῶ ν κ αὶ μ ι κ τ ᾶ

3. Μ α γ α ζ ι ᾶ

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ τὸ παίζουν μικρὰ παιδιά, ἀγόρια καὶ κορίτσια μαζί.

Φτιάχνουν μὲ πέτρες ἓνα μαγαζάκι, ὅπως φτιάχνουν τὸ σπίτι. Μέσα σ' αὐτὸ τοποθετοῦν διάφορα ἄδεια κουτιά ἀπὸ κονσέρβες ἢ ἀπὸ ἄλλα ἀντικείμενα. Σ' ἄλλο μέρος τοποθετοῦν κομμάτια ἀπὸ σπασμένα ποτήρια καὶ πιάτα καὶ ἀπὸ ἄλλα ἀντικείμενα. Πάνω σ' ἓνα ράφι βάζουν διάφορα κομμάτια ἀπὸ ὕφασμα. Ἔτσι τὸ μαγαζι εἶναι ἕτοιμο.

Ἐνα ἀπὸ τὰ παιδιά κάνει τὸν καταστηματάρχη καὶ οἱ ἄλλοι τοὺς πελάτες. Κομμάτια ἀπὸ χρωματιστὰ χαρτιά εἶναι τὰ χρήματα ποὺ δίνουν οἱ πελάτες καὶ χῶμα, πετρίτσες καὶ ἄλλα πρόχειρα ἀντικείμενα τὰ πράγματα ποὺ πουλάει ὁ καταστηματάρχης. Κατὰ τὴν ὥρα τῆς συναλλαγῆς γίνεται διάλογος τῶν παιδιῶν, ὅπως γίνεται μεταξὺ τῶν μεγάλων καὶ τοῦ καταστηματάρχη.

Ἀφοῦ παίζουν ἄρκετά, σκορποῦν τὸ ἐμπόρευμα καὶ χαλοῦν τὸ μαγαζι.

Τόσο ἦταν. Τὸ ἐνδιαφέρον τους γιὰ πράγματα ποὺ εἶχαν στὸ μαγαζι ἦταν μεγάλο, ὥσπου χόρτασαν τὸ παιχνίδι. Χόρτασαν; Πάει καὶ ἡ ἄξια τῶν πραγμάτων, πάει καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ μαγαζι καὶ τὸ παιχνίδι τους.

Ἄ γ ο ρ ι ῶ ν

4. Κ α λ ὺ β ε ς, μ α ν τ ρ ι ᾶ

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ παίζεται τὸ φθινόπωρο ἢ τὶς καλὲς μέρες τοῦ χειμῶνα. Παίζεται καὶ ἀπὸ ὀμάδες καὶ μοναχικό.

Μὲ ξυλαράκια, πετρίτσες, σανιδάκια καὶ βριζάχερο φτιάχνουν τὰ μαντριά τους, ὅπως φτιάχνουν οἱ μεγάλοι κτηνοτρόφοι τὰ δικά τους (σχέδ. 13).

Μιμοῦνται ἀκριβῶς τὸν τρόπο καὶ τὴ διάταξη τοῦ χώρου τῶν μαντριῶν τῶν μεγάλων. Σὲ περίπτωση ποὺ εἶναι καὶ ἄλλα παιδιά ποὺ παίζουν, μιμοῦνται ἀκόμη καὶ τὸν τρόπο ποὺ ἐφαρμόζουν οἱ μεγάλοι γιὰ τὸν καθορισμὸ τοῦ τρόπου ποὺ θὰ διαλέξουν τὸν τόπο γιὰ νὰ στήσουν τὰ μαντριά τους. Αὐτὸ γίνεται χωρὶς προστριβὲς καὶ μαλώματα, πράγμα ποὺ συχνὰ συμβαίνει στοὺς μεγάλους σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις.

Μαζεύουν «μπάκαλα» (=μικρὲς στρογγυλὲς πετρίτσες, σὰν μπίλιες) καὶ τὰ ἔχουν γιὰ γιδοπρόβατα. Τὰ ἄσπρα μπάκαλα τὰ ἔχουν γιὰ φλῶρα γιδοπρόβατα, τὰ μαῦρα γιὰ λάγια. Λίγο μεγαλύτερα μπάκαλα ἀπ' αὐτὰ ποὺ χρησιμοποιοῦν γιὰ γιδοπρόβατα προορίζονται γιὰ κριάρια. Πιὸ μεγάλα ἀκόμα γιὰ σκυλιά, μαντρόσκυλα, ποὺ θὰ φυλάνε τὰ γιδοπρόβατα.

Κάθε παιδί βάζει στὸ μαντρί τὰ γιδοπρόβατά του. Σὲ κατάλληλο μέρος φτιάχνει μέρος γιὰ τὰ σκυλιά καὶ στὸ καθορισμένο μέρος τὴν ἀνθρωποκαλύβα. Μετὰ τὰ βγάζει στὴ βοσκή.

Ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ σκυλιά τῶν τσελιγκάδων, ποὺ ὅταν συναντηθοῦν ἀρχίζουν ἀμέσως νὰ τσακώνονται μεταξύ τους, ἔτσι καὶ τώρα. Τὰ παιδιά παίρνουν τὰ «σκυλιά» τους καὶ χτυποῦν τὸ ἓνα ἐπάνω στὸ ἄλλο.

Σχέδ. 13. Καλύβες-μαντριά

Τὸ μπάκαλο-σκυλι ποὺ θὰ σπάση ἢ θὰ πετάξη κομματάκι, νικήθηκε. Ἄκόμα μιμοῦνται καὶ τὸν ἦχο ποὺ κάνουν τὰ κουδούνια, τὰ βελάσματα τῶν γιδοπροβάτων καὶ τὰ γαυγίσματα τῶν σκυλιῶν.

Γενικά, στὸ παιχνίδι αὐτὸ γίνεται καθαρὴ ἀπομίμηση τῆς ζωῆς τῶν κτηνοτρόφων τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, τοὺς φθινοπωρινοὺς καὶ χειμωνιάτικους μῆνες.

5. Σ τ ρ ο ὕ γ κ ε ς

Μιὰ παραλλαγή τοῦ παραπάνω παιχνιδιοῦ εἶναι καὶ τὸ παιχνίδι ποὺ τὸ λένε «στρουγγες». Στρούγκα εἶναι τὸ τυροκομεῖο τοῦ χωριοῦ.

Κι ἐδῶ φτιάχνουν τὴ στρούγκα τους σὰν τοὺς μεγάλους (σχέδ. 14). Τώρα τὰ παιδιά μιμοῦνται τὶς ἐργασίες ποὺ γίνονται στὴ στρούγκα. Ἐνα παιδί κάνει τὸν «μπάτζιο» (- τυροκόμο), ἄλλο τὸ γαλαριάρη (-βοσκὸς τῶν γαλακτοφόρων γιδοπροβάτων), ἄλλο τὸ στειριάρη (=βοσκὸ τῶν μὴ γαλακτοφόρων γιδοπροβάτων) καὶ ἄλλο τὸ νοικοκύρη ποὺ ἔχει «ἀράδα» (=σειρὰ νὰ πάρη τὸ γάλα).

Αὐτὴ τὴ φορὰ γιὰ γιδοπρόβατα χρησιμοποιοῦν «ντότσκες» (=κουκουνάκια πεύκου) πρασινωπές. Τὰ βγάζουν γιὰ βοσκή, τὰ φέρουν γι' ἄρμεγμα, τὰ βάζουν στὸ στάβλο. Γενικά, κάνουν ὅ,τι καὶ οἱ μεγάλοι.

Κατὰ τὸ βόσκημα τῶν γιδοπροβάτων, μιμοῦνται τὸν ἦχο τῶν κουδουνιῶν, τὸ βέλασμα καὶ τὸ γάβγισμα τῶν σκύλων, ἀκόμα καὶ τὶς ἀγροζημίες

πού προκαλοῦν μὲ τὰ κοπάδια τους καὶ τὶς ὑποτιθέμενες γκρίνιες μὲ τὸν ἀγροφύλακα, πού αὐτὸ τὸ ἀναφέρουν τάχα στὸ νοικοκύρη ἢ στὸν τσέλιγκα καὶ τὸν τελικὸ συμβιβασμὸ γεωργοῦ καὶ κτηνοτρόφου.

Τὰ καδιά, πού χρειάζεται ἡ στρούγκα, καὶ ὅ,τι ἄλλο ἀγγειὸ χρειάζεται, τὰ φτιάχνουν ἀπὸ φλούδα πεύκου. Κόβουν τὴν κορυφὴ νεόφυτου πεύκου καὶ

Σχέδ. 14. Στρούγκα

βγάζουν ἓνα μέρος τῆς φλούδας του. Ἐνα μακρὸ κυλινδρικό μέρος τὸ κάνουν καδὶ καὶ μικρότερο σὲ μᾶκρος κάνουν καρδάρι. Ἐνα ξύλο κατάλληλα κομμένο γίνεται «ζντρομπουλίτσα» (=ντρομπουλίτσα). Μέσα στὸ καδὶ βάζουν νερό, γιὰ γάλα, καὶ τὸ χτυποῦν, ὅπως οἱ μεγάλοι, γιὰ νὰ βγάλουν τὸ βούτυρο καὶ κάθε εἶδος τυροκομικῆς.

6. Μύλοι μὲ μῆλα

Παίρνουν ἓνα μήλο καὶ κόβουν ἀπ' αὐτὸ μιὰ φέτα, πού ἀντιστοιχεῖ στὸ μέγιστο κύκλο τῆς σφαίρας τοῦ μήλου. Τσιτώνουν (=μπήγουν) στὴν περιφέρειά του ξυλαράκια, ἔτσι πού ἡ φέτα τοῦ μήλου νὰ γίνῃ γύρω-γύρω ἀκτινωτὴ μὲ ἴσες ἀκτίνες. Στὸ κέντρο τῆς φέτας περνοῦν ἓναν ξύλινο ἄξονα. Αὐτὸ τὸ τοποθετοῦν σ' ἓνα μέρος πού πέφτει νερὸ ἀπὸ ψηλά, στηριγμένο σὲ δύο φοῦρκες. Μὲ τὴν πτώση τοῦ νεροῦ, πού χτυπάει στὶς ἀκτίνες του, φέρνει γύρω. Τὰ παιδιὰ βλέποντας τὴν κίνηση διασκεδάζουν.

7. Μύλοι στους νόχτους

Ἐκτός ἀπὸ τὸν παραπάνω «μύλο», τὰ παιδιὰ φτιάχνουν καὶ μύλους στοὺς νόχτους¹.

Διαλέγουν ἓνα μέρος πρόσφορο· ἀρχίζουν μετὰ νὰ τραβοῦν τὸ χῶμα ἀπὸ τὸ κάτω μέρος λίγο-λίγο καὶ κάνουν μία μικρὴ σπηλιά. Ἐνοίγουν ἔπειτα ἀπὸ τὸ πάνω μέρος μία τρύπα πρὸς τὴ σπηλιά. Τὴν τρύπα αὐτὴ τὴν λειαίνουν ἔσωτερικά.

Ἐκεῖ μὲ τὴ σειρὰ τὰ παιδιὰ φέρνουν χῶμα, τὸ ρίχνουν στὴν τρύπα καὶ τὸ μαζεῦουν ἀπὸ κάτω. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο μιμοῦνται τὸ ἄλεσμα στὸ μύλο. Πολλὲς φορὲς δίπλα στὴν τρύπα κάνουν ἓνα αὐλάκι μικρὸ· εἶναι τὸ αὐλάκι τοῦ μύλου. Ἄν ἐκεῖ κοντὰ εἶναι νερό, κουβαλοῦν μὲ τενεκεδάκια νερό, τὸ ρίχνουν στὸ αὐλακάκι καὶ κυλάει ὅπως στὸ νερόμυλο. Ἐνα παιδί κάνει τὸν μωλωνᾶ καὶ τ' ἄλλα τοὺς χωρικοὺς ποὺ μεταφέρουν ἄλεσμα γιὰ ν' ἄλεστη.

I'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ - ΑΘΛΗΜΑΤΑ

Ἄ γ ο ρ ι ῶ ν

1. Σήκωμα βάρους

Συναγωνίζονται τὰ παιδιὰ καὶ στὸ σήκωμα βάρους. Διαλέγουν μιὰ πέτρα στὰ μέτρα τους. Προσπαθοῦν νὰ τὴν σηκώσουν, τὰ πιὸ δυνατὰ παιδιὰ πρῶτα.

Τὸ σήκωμα τῆς πέτρας γίνεται μὲ δύο τρόπους βασικά, χωρὶς νὰ ἀποκλείωνται καὶ ἄλλοι τρόποι, ποὺ θὰ βροῦν τὰ παιδιὰ καὶ θὰ συμφωνήσουν μεταξύ τους.

Πρῶτος τρόπος. Νὰ σηκωθῆ ἡ πέτρα ἀπὸ κάτω, πιασμένη μὲ τὰ δύο χέρια, χωρὶς νὰ τὴν ἀκουμπήσουν πουθενά, μέχρι τὴν ἀνάταση.

Δεύτερος τρόπος. Νὰ σηκωθῆ ἡ πέτρα ἀπὸ κάτω μέχρι τὸ στήθος. Ἐκεῖ νὰ ἀκουμπιστῆ στὸ στήθος, γιὰ νὰ ἀλλάξουν θέση τὰ χέρια καὶ μετὰ νὰ φτάσῃ στὴν ἀνάταση. Αὐτὸ τὸ σήκωμα τῆς πέτρας λέγεται «μὲ βάλλισμο στήθους».

2. Τὸ σήκωμα τοῦ τσεκούρι

Βάζουν κάτω τὸ τσεκούρι. Τὸ πιάνουν ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ στειλιαριοῦ καὶ προσπαθοῦν νὰ τὸ σηκώσουν, χωρὶς νὰ λυγίσουν τὸ χέρι στὸν ἀγκώνα.

Ἄν τὸ κατορθώσουν μὲ τὸ μικρὸ τσεκούρι, παίρνουν μεγαλύτερο, ὥσπου ξεδιαλεχτοῦν τὰ πιὸ γερά παιδιὰ ποὺ θὰ μπορέσουν νὰ τὸ σηκώσουν.

1. Νόχτος: ὄχθη, ὄχθη τοῦ ποταμοῦ, ὄχθη τοῦ δρόμου, ὄχθη τοῦ χωραφιοῦ. Κάθε ἀπότομο κόψιμο γῆς λέγεται νόχτος. Δὲν πρέπει νὰ εἶναι τὸ κόψιμο περισσότερο ἀπὸ 4 ἕως 5 μέτρα. Τὸ μεγαλύτερο κόψιμο γῆς λέγεται γκρεμός.

3. Τὸ γκύλισμα

Πολὺ ἀγαπητὸ παιχνίδι σὲ παιδιὰ ἡλικίας 6 ἕως 9 ἐτῶν.

Πηγαίνουν σ' ἓνα μέρος πλαγερὸ, λισβοτόπι κατὰ προτίμηση, καὶ ἐκεῖ καθισμένα στὰ πίσω, ἀφήνονται καὶ κυλιοῦνται τὸν κατήφορο. Ξαναβγαίνουν πάλι στὴν κορυφὴ τοῦ λίσβα καὶ πάλι κύλισμα τὸν κατήφορο. Αὐτὸ γίνεται πολλὰς φορές, ὥσπου . . . νὰ ξεσκίσουν τὰ πανταλόνια τους.

4. Τὸ ρίξιμο τῆς πέτρας

Διαλέγουν μιὰ πέτρα στρογγυλή, ἀνάλογη σὲ βάρος μὲ τὴν ἡλικία τῶν παιδιῶν ποὺ θὰ ρίξουν τὴν πέτρα. Χαράζουν μιὰ γραμμὴ στὸ ἔδαφος καὶ πατώντας ἐπάνω στὴν γραμμὴ πετοῦν τὴν πέτρα σὲ μῆκος.

Τὸ πέταγμα τῆς πέτρας γίνεται: μὲ τὸ ἓνα χέρι, μὲ τὰ δύο, μὲ φόρα, χωρὶς φόρα, ἀνάλογα μὲ τὴν συμφωνία ποὺ ἀπὸ μπροστὰ θὰ κάνουν.

Παίζεται σὰν ἀγώνισμα· ποιὸς θὰ πετάξῃ τὴν πέτρα μακρύτερα.

α) Μὲ τὸ ἓνα χέρι. Πιάνουν τὴν πέτρα μὲ τὸ ἓνα χέρι, τὴν φέρουν στὸν ὦμο καὶ ἀπὸ κεῖ τὴν πετοῦν. Μποροῦν νὰ πετάξουν τὴν πέτρα μὲ τὸν πιὸ φυσικὸ τρόπο ποὺ μποροῦν ἢ μὲ ὁποιοδήποτε ἄλλο τρόπο θελήσουν, προσπαθώντας νὰ μὴν μετακινηθοῦν ἀπὸ τὴ θέση τους. Σὲ περίπωση ποὺ ξεπεράσουν τὴ γραμμὴ ποὺ ἔχουν χαραγμένη κάτω, δὲν πιάνεται, δὲν λογαριάζεται τὸ ρίξιμο, διαγράφεται ἢ ἐπίδοσή τους.

β) Μὲ τὰ δύο χέρια. Μὲ τὰ πόδια σὲ διάσταση ἐπάνω στὴ γραμμὴ πιάνουν τὴν πέτρα μὲ τὰ δύο χέρια. Ἀνεβοκατεβάζουν τὴν πέτρα ρυθμικὰ μὲ ἀνάλογες κινήσεις καὶ τοῦ σώματος. Σὲ κατάλληλη εὐκαιρία, ὅταν τὸ νομίσουν ὅτι εἶναι ἡ κατάλληλη στιγμή, ἐξαπολύουν τὴν πέτρα, φροντίζοντας νὰ μὴν μετακινηθοῦν ἀπὸ τὴ θέση τους. Ρίχνουν τὴν πέτρα διαδοχικὰ τρεῖς φορές. Νικητὴς βγαίνει ἐκεῖνος ποὺ θὰ ρίξῃ τὴν πέτρα μακρύτερα, ἔστω καὶ μιὰ φορά.

Οἱ δύο προηγούμενοι τρόποι γίνονται χωρὶς φόρα, δηλαδὴ στητοὶ στὴ θέση τους πετοῦν τὴν πέτρα.

γ) Μὲ φόρα. Πιάνουν τὴν πέτρα μὲ τὸ ἓνα χέρι. Ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴ γραμμὴ, ὅσο τοὺς βολεύει. Τρέχουν πρὸς τὴ γραμμὴ κρατώντας τὴν πέτρα μὲ τὸ ἓνα χέρι, ἂν συμφωνήσουν νὰ τὴ ρίξουν μὲ τὸ ἓνα χέρι, ἢ μὲ τὰ δύο ἂν ἔγινε πάλι τέτοια συμφωνία.

Ὅταν φτάσουν στὴ γραμμὴ, πατώντας μὲ τὸ ἓνα πόδι ἐπάνω στὴ γραμμὴ, πετοῦν τὴν πέτρα προσπαθώντας νὰ μὴν παρασυρθοῦν καὶ φύγουν ἀπὸ τὴ γραμμὴ.

Νικητὴς κι ἐδῶ βγαίνει αὐτὸς ποὺ στὶς τρεῖς φορές θὰ ξεπεράσῃ τοὺς ἄλλους σὲ μᾶκρος.

5. Τὸ κ ό σ ι ε μ α

Συνήθως περισσότερα ἀπὸ δυὸ παιδιὰ μπαίνουν σὲ μιὰ γραμμὴ καὶ τρέχουν μὲ κατεύθυνση πρὸς ἓνα σημεῖο καθορισμένο ἀπὸ πρῶτα. Τὸ παιδί πού θά φτάσει πρῶτο ἀνακηρύσσεται νικητής. Σκοπὸς μοναδικὸς τοῦ παιχιδιοῦ εἶναι νὰ δείξει κάθε παιδί τὴν ἰκανότητά του στὸ τρέξιμο.

6. Τὸ π ά λ ε μ α

Πολὺ ἀγαπητὸ παιχνίδι τὸ πάλεμα. Ἡ πάλη γίνεται ἐλεύθερη, χωρὶς ἐπινίκια. Μοναδικὸς σκοπὸς ἢ ἐπίδειξη δυνάμεως καὶ τέχνης στὴν πάλη. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μπαίνουν οἱ κανόνες καὶ οἱ ὅροι: α) Μὲ περδικλωσιά¹ ἢ χωρὶς περδικλωσιά. β) Μὲ μέση². γ) Ὅπως μπορέσει ὁ καθένας.

Κατὰ τὴν πρώτη περίπτωσι τὰ παιδιὰ μποροῦν ἢ δὲν μποροῦν νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ τρικλοπόδι.

Κατὰ τὴν δευτέρη περίπτωσι τὰ παιδιὰ μποροῦν νὰ πιαστοῦν ἀπὸ τὴ μέση ἢ δὲν μποροῦν.

Κατὰ τὴν τρίτη περίπτωσι εἶναι ἐλεύθερο κάθε παιδί-ἀντίπαλος νὰ μεταχειριστῆ ὅποιον τρόπο θέλει.

Γιὰ νὰ ἀνακηρυχθῆ νικητής πρέπει ὁ ἀντίπαλος νὰ πῆ «παραδίνομαι» ἢ νὰ «φάη ἢ πλάτη του χῶμα», ἢ νὰ «πάρη ἢ πλάτη του χῶμα». Πρέπει νὰ ἀκουμπήσει ἢ πλάτη του στὴ γῆ. Ἄν δὲν ἀκουμπήσει, δὲν θεωρεῖται νικημένος, ἔστω καὶ ἂν ἔπεσε κάτω.

7. Γ ύ ρ ι σ μ α μ ε ξ ύ λ ο

Παίρνουν ἓνα ξύλο, σὰν ἐκεῖνο πού παίζουν τὰ τσιουλιγκάρια, τὸ κρατοῦν ἀπὸ τὶς δυὸ ἄκρες μὲ τὰ χέρια καὶ τὸ φέρνουν μπροστὰ στὸ στῆθος. Τὸ φέρνουν ἔπειτα στὴν ἀνάτασι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ προσπαθοῦν, χωρὶς νὰ ἀφήσουν ἢ νὰ μετακινήσουν τὰ χέρια τους, νὰ γυρίσουν τὰ χέρια τους καὶ νὰ τὰ φέρουν στὰ νῶτα τους (σχέδ. 15).

Ὅταν τὸ κατορθώσουν, μικραίνουν τὸ διάστημα διαρκῶς ἀπὸ τὶς ἄκρες τοῦ ξύλου. Πιάνουν δηλαδὴ κάθε φορὰ καὶ πιὸ σιμὰ τὰ χέρια τους στὸ ξύλο. Νικητής βγαίνει ἐκεῖνος πού θά περάσει τὰ χέρια του στὰ νῶτα πιάνοντας τὸ ξύλο στὴ μικρότερη ἀπόστασι.

8. Γ ύ ρ ι σ μ α σ τ ὸ χ ῶ μ α

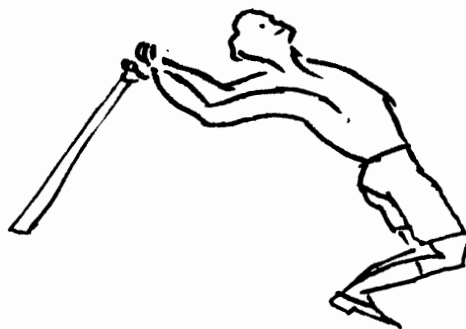
Ἄλλο γύρισμα εἶναι τὸ γύρισμα κάτω στὸ χῶμα. Γίνεται μὲ τὸ ἴδιο ξύλο-σκόπι ἀπὸ τὰ τσιουλιγκάρια. Τὸ πιάνουν ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη μὲ τὰ δυὸ χέρια καὶ στερεώνουν τὴν ἄλλη στὸ ἔδαφος. Γυρίζουν τὸ κορμί τους πρὸς

1. Περδικλωσιά: μπερδεμα τῶν ποδιῶν, τρικλοποδιά.

2. Μέση: πιάσιμο τοῦ ἀντιπάλου ἀπὸ τὴ μέση.

τά πίσω, έπειτα πρὸς τὰ κάτω και προσπαθοῦν νὰ περάσουν τὸ κεφάλι κάτω ἀπὸ τὰ χέρια πὸν κρατοῦν τὸ ξύλο.

Όταν τὸ κατορθώσουν ὅλα τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὴ θέση αὐτή, μικραίνουν τὴν ἀπόσταση κάθε φορά τοῦ ξύλου ἀπὸ τὸ ἔδαφος. Τὸ τελευταῖο πιάσιμο ἐγγίζει τὸ χῶμα. Αὐτὸ εἶναι τὸ δυσκολώτερο γύρισμα, γι' αὐτὸ τὸ κατορθώνουν μόνο λίγα παιδιὰ, τὰ πιὸ γυμνασμένα και εὐκίνητα.

Σχέδ. 15. Γύρισμα με ξύλο

9. Πηδῆματα ἀπλᾶ

Τὰ παιδιὰ πηδοῦν τὰ συνηθισμένα πηδήματα: τὸ ἀπλοῦν και τὸ τριπλοῦν. Τὸ ἀπλοῦν τὸ λένε στὸ ἓνα και τὸ τριπλοῦν τὸ λένε στὰ τρία.

Και τὰ δύο πηδήματα γίνονται με φόρα ἢ χωρὶς φόρα. Χαράζουν πάνω στὸ χῶμα μιὰ γραμμὴ και με βάση αὐτὴ τὴ γραμμὴ πηδοῦν. Με φόρα τρέχουν ἀπὸ ἓνα μέρος πὸν τοὺς βολεύει, πατοῦν στὴ γραμμὴ και πηδοῦν ἓνα πῆδημα ἢ τρία πηδήματα. Προσπαθοῦν νὰ μὴν γύρουν πίσω, γιατί ὅπου ἀκουμπήση τὸ χέρι κατὰ τὸ πωγύρισμα, ἐκεῖ σημαδεύουν γιὰ ἐπίδοση τοῦ πηδήματος. Χωρὶς φόρα: Πατοῦν ἐπάνω στὴ γραμμὴ με τὰ δύο πόδια, λιγοῦν και τεντώνουν τὰ πόδια παλμικὰ και μετὰ πηδοῦν ἓνα μόνο πῆδημα ἢ τρία.

10. Πῆδημα με σουβλιὰ

Φτιάχνουν τρία ξύλινα σουβλιὰ ἢ και ἓνα, ἀνάλογα με τὸν ἀριθμὸ τῶν πηδημάτων πὸν θὰ κάνουν. Χαράζουν μιὰ γραμμὴ σ' ἓνα μέρος κατὰλληλο. Με φόρα ἢ χωρὶς φόρα πηδοῦν. Με τὸ πρῶτο πῆδημα σταματᾶ και προσπαθεῖ τεντώνοντας τὸ χέρι νὰ μπήξη τὸ σουβλι στὸ ἔδαφος. Δεύτερο πῆδημα, δεύτερη προσπάθεια με δεύτερο σουβλί. Τρίτο πῆδημα και τρίτη προσπάθεια γιὰ τὸ τρίτο σουβλί.

Μετὰ ἀπὸ τὸ πρῶτο παιδι πηδᾶ δεύτερο παιδι. Σε κάθε πῆδημα προσπαθεῖ νὰ φτάση τὸ σουβλί, νὰ τὸ βγάλῃ και νὰ τὸ μπήξη μακρύτερα ἀπὸ τὴ ἀρχικὴ του θέση. Ἐπαναλαμβάνεται ἡ προσπάθεια και στὸ πῆδημα και στὸ

ἄλλαγμα τῶν σουβλιῶν. Νικητής, φυσικά, βγαίνει ἐκεῖνος ποὺ θὰ πηδήση πιὸ μακριὰ καὶ θὰ βάλῃ τὰ σουβλιὰ τόσο μακριὰ, ποὺ νὰ μὴν μπορῆ νὰ τ' ἀλλάξῃ κανεὶς. Παίζεται χωρὶς ἐπινίκια.

Τὸ ἴδιο παιχνίδι παίζεται πηδώντας μὲ τὸ ἓνα πόδι στὸ κουτσό, ὅπως τὸ λένε.

11. Πήδημα πάνω ἀπὸ παιδί

Ἐνα παιδί στέκεται σκυφτὸ πιάνοντας τὰ γόνατά του. Τὰ ἄλλα παιδιά παίρνουν φόρα καὶ πηδοῦν πάνω ἀπὸ τὸ σκυφτὸ παιδί, βάζοντας τὰ χέρια τους στοὺς ὤμους τοῦ σκυφτοῦ παιδιοῦ. Στὴν πρώτη φορὰ τὸ παιδί κάθεται πιὸ πολὺ σκυφτό. Μὲ κάθε πήδημα τὸ παιδί ψηλώνει τὸ κορμί του. Ψηλώνοντας συνεχῶς τὴ στάση του, φτάνει σὲ σημεῖο ποὺ κάποιος ἀπὸ τὰ παιδιά δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ τὸ πηδήσῃ. Αὐτὸ τὸ παιδί τότε κάθεται στὴ θέση τοῦ σκυφτοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ ἄλλο παίρνει τὴ θέση του μὲ τ' ἄλλα παιδιά. Ἐτσι ξαναρχίζει τὸ πήδημα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ἀπὸ τὴν πιὸ χαμηλὴ στάση.

Δ'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΔΙΑΛΟΓΙΚΑ

Ἡ κολοκυθιά

Παίζεται ἀπὸ ἀγόρια καὶ κορίτσια. Μιὰ ομάδα παιδιῶν κάθονται σὲ σχῆμα κύκλου κάτω. Τὸ παιδί ποὺ ὀρίστηκε «μάννα» κρατᾷ μιὰ πέτρα στὴν ἀγκαλιά του, τὴν κολοκυθιά. Ἀπὸ τὴ «μάννα» καὶ κάτω, δεξιόστροφα, κάθε παιδί παίρνει ἓναν ἀριθμὸ, ἀρχίζοντας ἢ «μάννα» ἀπὸ τὸ ἓνα.

Ἡ μάννα λέει: «Ἔχω μιὰ κολοκυθιά, τὴν σκαλίζω, τὴν ποτίζω καὶ μοῦ κάνει 5 κολοκύθια».

Τὸ παιδί ποὺ ἔχει τὸν ἀριθμὸ 5, πρέπει νὰ ἀπαντήσῃ ἀμέσως καὶ νὰ πῆ: Γιατί πέντε;

—Ἄμ, πόσα; τοῦ λέει ἡ «μάννα».

—Ἄς κάνῃ 3.

Τὸ παιδί ποὺ ἔχει τὸν ἀριθμὸ τρία, πρέπει μὲ τὴ σειρά του νὰ πῆ: Γιατί τρία; Τώρα θὰ ἀπαντήσῃ τὸ παιδί ποὺ εἶπε τὸν ἀριθμὸ τρία καὶ ὄχι ἢ μάννα. Κάθε φορὰ θὰ λένε καὶ ἓναν ἀριθμὸ. Χάνουν ἐκεῖνοι ποὺ ἀπὸ ἀφηρημάδα θὰ ποῦν τὸν ἀριθμὸ τῆς «μάννας» ἢ δὲν ἀπαντήσουν ἔγκαιρα.

Ὁ χαμένος ὑποχρεώνεται νὰ σηκωθῇ καὶ νὰ μιμηθῇ τὴ φωνὴ ἑνὸς ζώου, ὁποιοῦ ζώου τοῦ ὀρίσῃ ἡ «μάννα».

Ἄν ἡ «μάννα» μπερδευτῇ στοὺς ἀριθμούς, χάνει καὶ τὸ ρόλο τῆς «μάννας» παίρνει τὸ παιδί ποὺ κατώρθωσε καὶ μπερδεψε τὴ «μάννα».

Ὅταν χάνῃ ἡ «μάννα» δὲν τῆς ἐπιβάλλεται καμιὰ ποινή.

Ε'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΣΤΥΓΓΗΜΑΤΑ

Τὸ μπιζ

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ παίζεται συνήθως τὸ χειμῶνα μὲ τὰ κρύα. Ἐνα παιδί

κάθεται στη μέση μιᾶς ομάδας παιδιῶν. Βάζει τὸ δεξιὸ χέρι μὲ ἀνοιχτὴ παλάμη στὸ μάγουλο, σὲ θέση πού νὰ σκεπάζη καὶ τὸ δεξιὸ μάτι. Τὸ ἀριστερὸ χέρι τὸ φέρνει κάτω ἀπὸ τὴ μασχάλη τῆ δεξιά, μὲ τὴν παλάμη ἀνοιχτὴ καὶ νὰ βλέπη πρὸς τὰ ἔξω.

Τὰ παιδιὰ ἀλλάζοντας θέση καθε τόσο φωνάζουν: ζ ζ ζ ζ ζ ζ!

Κάποια στιγμή κάποιο παιδί χτυπᾷ μὲ τὸ χέρι τὴν ἀνοιχτὴ παλάμη τοῦ παιδιοῦ, προσπαθώντας νὰ μὴν ἀντιληφθῆ ποιὸς τὸ χτύπησε. Μὲ τὸ χτύπημα φωνάζουν μπιζζζζζ καὶ σηκώνουν τὸ χέρι, ὅπως κάνουν τὰ παιδιὰ στὸ σχολεῖο, ὅταν θέλουν νὰ ποῦν τὸ μάθημα, λέγοντας ὅλα μαζί πάλι ζ ζ ζ ζ!

Τὸ παιδί πού εἶναι στὴ μέση, προσπαθεῖ νὰ μαντέψη ποιὸς τὸ χτύπησε. Ἄν τὸ καταφέρει, γίνεται ἀλλαγὴ. Τὸ παιχνίδι ξαναρχίζει μὲ τὸ παιδί πού ἀνακαλύφθηκε στὴ μέση.

ΣΤ'. ΔΕΞΙΟΤΕΧΝΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Ἄ γ ο ρ ι ῶ ν

1. Ἦ τ ρ ι ῶ τ α

Ἐπάνω σὲ μιὰ πλάκα σχηματίζουν δύο τετράγωνα, ἓνα μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ ἄλλο. Τὸ μικρότερο ἐγγεγραμμένο κανονικὰ μέσα στὸ μεγάλο. Τραβώντας δύο γραμμὲς ἀπὸ τὸ κέντρο τῶν παράλληλων γραμμῶν σχηματίζουν σταυρό, πού χωρίζει τὸ σχῆμα σὲ τέσσερα ἴσα μέρη (εἰκ. 3). Τὸ σχῆμα αὐτὸ λέγεται τ ρ ι ῶ τ α.

Παίζεται μὲ δυὸ παιδιὰ. Κάθε παιδί παίρνει διαφορετικοῦ χρώματος ἢ ὑλικοῦ τρία τεμάχια. Τὰ τεμάχια αὐτὰ βάζουν διαδοχικὰ ἐπάνω στὶς γωνίες ἢ στὰ σημεῖα πού βρίσκουν τὰ ἄκρα τοῦ σταυροῦ στὶς πλευρὲς τῶν τετραγώνων. Ἐπιδίωξη κάθε παιδιοῦ εἶναι: Νὰ βάλῃ τὰ τεμάχιά του σὲ τέτοιο μέρος, ὥστε νὰ ἀποτελέσουν μιὰ σειρὰ συνεχόμενη, καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἄλλο νὰ κατορθώσῃ αὐτὸ πού αὐτὸς ἐπιδιώκει.

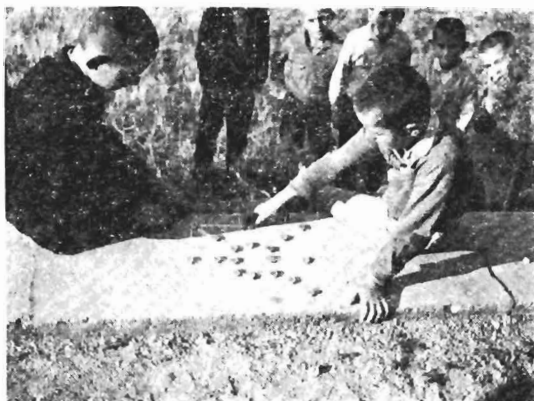
Ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατόν, ἀπὸ τὴν πρώτη τοποθέτηση νὰ σχηματιστῇ τριάρα, μετακινοῦν τὰ εἶδη τους διαδοχικὰ, ὥσπου νὰ τὸ κατορθώσουν. Νικητὴς βγαίνει αὐτός, πού πρῶτος τὸ κατορθώσῃ.

Τὸ παιχνίδι ἐπαναλαμβάνεται. Κάθε νίκη λογαριάζεται ξεχωριστὰ καὶ δὲν χρειάζεται νὰ συμπληρωθῇ ἓνας ὀρισμένος ἀριθμὸς γιὰ νὰ γίνῃ μιὰ «καβάλλα». Ὅταν σταματήσουν τὸ παιχνίδι λένε: Εἴμαστε τόσα μὲ τόσα. Τόσα σοῦ ἔβαλα καὶ τόσα μοῦ ἔβαλες.

2. Ἦ ν ν ι ᾶ ρ α

Τὸ ἴδιο μὲ τὸ παραπάνω σχῆμα, μόνο πού ἐδῶ τραβοῦν καὶ δύο διαγώνιες γραμμὲς. Πάλι δύο παιδιὰ, πού παίρνουν τώρα ἑννέα πραγματάκια τὸ καθένα. Τοποθετοῦν τὰ πραγματάκια τους στὶς γωνίες, στὶς ἐνώσεις τῶν γραμμῶν καὶ πλευρῶν, προσπαθώντας νὰ σχηματίσουν τριῶτα, μιὰ σειρὰ

δηλαδή ἀπὸ τρία ὅμοια δικά τους πραγματάκια. Μὲ τὶς μετακινήσεις ποὺ κάνουν, κατὰ τὸ παιχνίδι, προσπαθοῦν νὰ φέρουν τὰ πράγματά τους σὲ τέτοια θέση, ὥστε καὶ τὸν ἀντίπαλο νὰ ἀποκλείσουν, γιὰ νὰ μὴν μπορῆ νὰ κάνει «πόρτα», καὶ ὁ ἴδιος νὰ διευκολυνθῆ στὸ φτιάσιμο «πόρτας»¹. Ὅταν, μετακινώντας ἓνα πραγματάκι, μπορῆ καὶ κάνει σὲ δυὸ μεριῆς «πόρτα», λένε: "Ε-

Εἰκ. 3. Τριώτα ἢ ἐννιάρα

κανε δίπορτο. Ἡ μεγαλύτερη ἐπιτυχία στὸ παιχνίδι εἶναι νὰ γίνῃ δίπορτο, γιατί τότε εἶναι ἐξασφαλισμένη ἡ ἐπιτυχία. Σὲ κάθε σχηματισμὸ «πόρτας» παίρνεται καὶ ἓνα πραγματάκι ἀπὸ τὸν ἀντίπαλο, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πραγματάκια ποὺ σχηματίζουν «πόρτα». Ὅταν τελειώσουν τὰ πραγματάκια τοῦ ἑνός, χάνει. Τὸ παιχνίδι ἐπαναλαμβάνεται, βάζοντας πρῶτος ὁ νικητῆς. Στὸ τέλος συμβαίνει ὅ,τι καὶ μὲ τὸ προηγούμενο παιχνίδι.

Ζ'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΕΛΕΓΚΤΙΚΑ

Ἄγοριῶν καὶ κοριτσιῶν

1. Τὰ ἀντρόγυνα

Τὸν χειμῶνα μὲ τὶς ἀτέλειωτες νύχτες παίζεται τὸ παιχνίδι αὐτὸ ὄχι μόνον ἀπὸ παιδιὰ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πιὸ μεγάλους. Λένε:

Τὰ ἀντρόγυνα, ζευγάρια.

Τὶς χῆρες, κορομονχῆρες.

Τοὺς χήρους, κορομόχηρους.

Τὰ παιδιὰ, πετσεινάρια (= πετεινάρια)

Τὶς κοπέλες, πλακίδες, (πουλακίδες = κοτοῦλες).

Ρωτᾶει αὐτὸς ποὺ ἀρχίζει τὸ παιχνίδι:

1. «Πόρτα» ἐδῶ λένε τὴ σχηματισμένη σειρὰ ἀπὸ τρία ὅμοια πραγματάκια.

— Ποῦ εἶναι, ποῦ εἶναι ἓνα ζευγάρι, ἓνας κουρμόχηρος, δύο πετσεινά-ρια καὶ μία πλακίδα.

Οἱ ἄλλοι ποῦ ἀκοῦν, πρέπει νὰ βροῦν σὲ ποῖο σπίτι στὸ χωριὸ εἶναι ἓνα ἀντρόγυνο, ἓνας χῆρος, δύο παιδιὰ, ἀσχέτου ἡλικίας ἀνύπαντρα, καὶ μία κοπέλλα, ἀσχέτου ἡλικίας ἀνύπαντρη.

ἽΟποιος τὸ βρῆ, κάνει αὐτὸς ἐρωτήσεις στοὺς ἄλλους. ἽΑν δὲν τὸ βρῆ κανένας, ἐκεῖνος ποῦ ἔκανε τὸ ἐρώτημα, φορτώνει τοὺς ἄλλους. Τοὺς λέγει:

— Σᾶς φορτώνω τὸν τάδε γέρο, νὰ τὸν ἀνεβάσετε στὸ τάδε βουνὸ καὶ νὰ τὸν ξανακατεβάσετε. Τοὺς βάζει καὶ ἄλλες ἀγγαρίες νὰ κάνουν τοῦ γέ-ρου, κατὰ τὴν κρίση καὶ τὴ θέλησή του.

2. Πετᾶει-πετᾶει

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ παίζεται ἀπὸ ὁμάδα παιδιῶν. Ὅρίζεται ἡ «μᾶνα» καὶ τὰ παιδιὰ μαζεύονται γύρω στὴ «μᾶνα» σὲ κύκλο. Πάνω στὸ ἀπλωμένο ἀρι-στερὸ χέρι τῆς «μᾶνας» βάζουν ὅλα τὰ παιδιὰ τὸ δεξιὸ δικό τους χέρι, ἀκουμ-πώντας μόνο τὸ δεῖχτη τους. Τὸ ἴδιο κάνει καὶ ἡ «μᾶνα».

ἽΗ «μᾶνα» ἀρχίζει τὸ παιχνίδι λέγοντας: Πετᾶει-πετᾶει τὸ χελιδόνι, καὶ σηκώνει τὸ δεξὶ της χέρι ψηλά, σὲ ἔνδειξη πὼς πετᾶει τὸ χελιδόνι. Τὰ παιδιὰ κάνουν τὸ ἴδιο. Ὅταν πρόκειται γιὰ πτηνά, ποῦ εἶναι φυσικὸ νὰ πε-τοῦν, τὰ παιδιὰ ἀκολουθοῦν τὸ παράδειγμα τῆς «μᾶνας». ἽΗ «μᾶνα» πολλὲς φορές, γιὰ νὰ παραπλανήσῃ τὰ παιδιὰ, λέει καὶ ζῶα, ποῦ φυσικὰ δὲν πετοῦν, ἀκόμα καὶ πράγματα, ὅπως: «Πετᾶει-πετᾶει τὸ ἀηδόνι. Πετᾶει-πετᾶει τὸ κυδῶ-νι». Τὰ παιδιὰ παρασύρονται ἀπὸ τὸ ὁμόηχο τῆς λέξεως καὶ ἀπὸ τὴν κίνηση τῆς «μᾶνας» καὶ ἔτσι χάνουν. ἽΗ «μᾶνα» ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ σηκώσῃ τὸ χέρι καὶ σ' ἐκεῖνα ποῦ δὲν πετοῦν. Τὰ παιδιὰ ποῦ παρασύρθηκαν καὶ σήκω-σαν χέρι, ὅταν δὲν ἔπρεπε νὰ σηκώσουν, δέχονται ἀπὸ τοὺς ἄλλους χτυπή-ματα στὸ σηκωμένο χέρι τους.

ἽΗ μᾶνα παρασέρνει τὰ παιδιὰ λέγοντας πρῶτα πτηνὰ καὶ μετὰ ὁμόηχα ζῶα ἢ πράγματα ποῦ φυσικὰ δὲν πετοῦν. ἽΕξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐπιδεξιότητα τῆς μᾶνας ἢ ἐπιτυχία καὶ ἡ παραπλάνηση τῶν παιδιῶν.

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ δὲν διαρκεῖ πολλὴ ὥρα.

Η'. ΕΣΤΙΑΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ (ΚΥΝΗΓΗΜΑΤΑ ΑΦΕΤΗΡΙΑΚΑ)

1. Τὸ ἀλάτι

Μιὰ ὁμάδα παιδιῶν ἀπὸ πέντε κι ἐπάνω. ἽΕνα μακρὸ σκοινὶ περίπου 5 μέτρα καί, ἂν δὲν ὑπάρχῃ αὐτό, τὰ λουριά τῶν παιδιῶν ποῦ συγκρατοῦν τὰ πανταλόνια τους, συνδεμένα τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο. Μὲ ἓναν ἀπὸ τοὺς γνωστούς τρόπους ξεχωρίζουν τὰ παιδιὰ ἓνα γιὰ νὰ καθίσῃ κάτω καὶ ἓνα γιὰ νὰ φυ-λάγῃ. Αὐτὸ ποῦ κάθεται κάτω, εἶναι τὸ «ἀλάτι» καὶ ἐκεῖνος ποῦ τὸ φυλάγῃ εἶναι ὁ φυλαχτάρης ἢ «μᾶνα».

Τὸ ἀλάτι κρατᾷ τὴν μιὰ ἄκρη τοῦ σχοινοῦ ἢ τοῦ λουριοῦ καὶ τὴν ἄλλη τὴν κρατᾷ τὸ παιδί φυλαχτάρης.

Τὰ ἀπὸ γύρω προσπαθοῦν νὰ πάρουν τὸ ἀλάτι καὶ ὁ φυλαχτάρης προσπαθεῖ νὰ τοὺς πιάσῃ. Κάθε παιδί πού θὰ κατορθώσῃ νὰ φτάσῃ κοντὰ στὸ «ἀλάτι» δίνει μιὰ γερὴ χτυπιὰ στὸ παιδί. Ἄλλος προσπαθεῖ νὰ ριχτῆ καβάλλα στὸ φυλαχτάρη.

Ὅποιο παιδί πιάσῃ ὁ φυλαχτάρης, πού κι ἐδῶ τὸ λένε «μάννα», κάθεται στὴ θέση τοῦ «ἀλατιοῦ», τὸ «ἀλάτι» γίνεται «μάννα» καὶ ἡ μάννα πηγαίνει μὲ τ' ἄλλα παιδιά. Ἔτσι συνεχίζεται τὸ παιχνίδι.

2. Ἡ γουρούνα

Τὸ λένε καὶ γκουτζιούνα. Γιὰ τὸ παιχνίδι αὐτὸ πρέπει ὅλα τὰ παιδιά νὰ ἔχουν ἀπὸ ἓνα ξύλο-ραβδί καὶ ἓνα κουκουνάρι¹ πεύκου.

Σχηματίζουν ἓναν κύκλο, ἀνάλογα μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν παιδιῶν. Συνήθως ὁ ἀριθμὸς κυμαίνεται γύρω στὰ δέκα παιδιά. Κάθε παιδί πρέπει νὰ βρίσκεται σὲ ἀρκετὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ ἄλλο παιδί, γιὰ νὰ μὴν χτυπηθοῦν μὲ τὰ ξύλα, κατὰ τὴν ὥρα τοῦ παιχνιδιοῦ.

Κάνουν ἓνα ἄνοιγμα στὴ μέση τοῦ κύκλου τόσο, ὅσο νὰ χωράῃ ἄνετα τὸ κουκουνάρι, τὴ γουρούνα.

Μπροστὰ τοῦ κάθε παιδί ἀνοίγει μιὰ μικρὴ λακκούβα καὶ βάζει μέσα τὸ ξύλο του.

Ἐνα παιδί, πού ὠρίστηκε, κάθεται σ' ἓνα μέρος τοῦ κύκλου μέσα, ἐκεῖ πού αὐτὸ νομίζει ὅτι ἐξυπηρετεῖται καλύτερα καὶ προσπαθεῖ μὲ τὸ δικό του ραβδί νὰ βάλῃ τὴ «γουρούνα» μέσα στὸ ἄνοιγμα πού βρίσκεται στὸ κέντρο τοῦ κύκλου.

Τὰ παιδιά ἀπὸ γύρω προσπαθοῦν μὲ τὰ ξύλα τους νὰ ἐμποδίσουν τὴ γουρούνα νὰ μπῆ μέσα. Τὸ παιδί πού βρίσκεται μέσα στὸν κύκλο παραμονεύει τὴν ὥρα, πού τὰ ἄλλα ἔχουν τὸ ξύλο τους ἔξω ἀπὸ τὴ λακκούβα τους, νὰ βάλῃ αὐτὸ τὸ δικό του ξύλο σὲ μιὰ ἀπ' αὐτές. Τὰ παιδιά προσέχουν κι ἐκεῖνα τὶς κινήσεις τοῦ «γουρνάρη» φύλακα. Ἄν προλάβῃ ὁ γουρνάρης καὶ βάλῃ τὸ ξύλο του σὲ ἓνα ἄνοιγμα ἀφύλαχτο, τότε παίρνει τὴ θέση ἐκείνου τοῦ παιδιοῦ, πού τοῦ πρόλαβε τὸ ἄνοιγμα καὶ τὸ χαμένο παιδί γίνεται φύλακας «γουρνάρης».

Κατὰ τὸ παιχνίδι τὰ παιδιά μιμοῦνται τὶς φωνές πού κάνουν οἱ χωρικοί, θέλοντας νὰ διώξουν ἢ νὰ μαυλίσουν τὰ γουρούνια.

Τέτοιες φωνές εἶναι: Μπίσ, μπίσ, μπίσ, ὅταν θέλουν νὰ διώξουν τὰ γουρούνια καί, τσιόχ, τσιόχ, τσιόχ, ὅταν θέλουν νὰ τὰ μαυλίσουν.

Ὁ γουρνάρης προσπαθεῖ νὰ βάλῃ τὴ γουρούνα μέσα στὸ ἄνοιγμα, γιὰτι

1. Τὸ κουκουνάρι ἀπὸ τὸ πεῦκο τὸ λένε «ντόσκα».

έκεϊ είναι καλά προφυλαγμένη από τὰ χτυπήματα και έτσι ευκολώτερα μπορεί να παρακολουθήσει τις κινήσεις τῶν παιδιῶν, για να πιάσει τὸ ἄνοιγμά τους.

3. Τὸ κυνηγητό

Παίζεται ἀπὸ πολλὰ παιδιά. Μὲ ἓναν ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς τρόπους ὀρίζεται τὸ παιδί πὸν θὰ φυλάξει.

Σκορπίζονται ἀμέσως τὰ παιδιά ἐδῶ κι ἐκεῖ. Τὸ παιδί, πὸν ὠρίστηκε να φυλάγει, τρέχει να πιάσει ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιά. Τὰ παιδιά τρέχουν προσπαθώντας να παραπλανήσουν και να τραβήξουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κυνηγοῦ πρὸς τὸ μέρος τους, για να γλυτώσουν τ' ἄλλα.

Ὅποιο παιδί πιάσει ὁ κυνηγός, αὐτὸ θὰ πάρη τὴ θέση τοῦ κυνηγοῦ και ὁ κυνηγός πηγαίνει μὲ τ' ἄλλα παιδιά.

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ εἶναι ἀπ' ἐκεῖνα πὸν κρατάει περισσότερο ἀπ' τ' ἄλλα παιχνίδια σὲ διάρκεια.

4. Ὁ σφοῦγος

Στὴ μιὰ ἄκρη ἑνὸς κομματιοῦ τριχιᾶς δένουν ἀρκετὰ κουρέλια σὲ σχῆμα φούντας, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ὁ σφοῦγος, πὸν σφουγγίζουν τὸν φοῦρνο ἀπὸ τὴ στάχτη και τὰ κάρβουνα. Στὴν ἄλλη ἄκρη δένουν θηλειά, για να μπορούν να κρατοῦν καλύτερα τὸ σφοῦγγο.

Τὰ παιδιά σχηματίζουν ἓνα μεγάλο κύκλο, ἀνάλογο μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν παιδιῶν. Ἐνα παιδί, πὸν ὠρίστηκε ν' ἀρχίσει τὸ παιχνίδι, παίρνει θέση στὴ μέση τοῦ κύκλου. Μὲ τὴ λέξη «ἀρχίζει» δίνει τὸ σύνθημα, ὅτι ἀρχίζει τὸ παιχνίδι.

Περιφέρει τὸ σφοῦγγο γύρω-γύρω και χαμηλά, κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τῶν παιδιῶν, ἀρχικὰ σιγὰ και προοδευτικὰ ταχύνοντας τὴν περιφορά. Πρέπει να πῶ, πὸς τὸ μῆκος τοῦ σχοινοῦ τοῦ σφοῦγγου εἶναι ὅσο ἢ ἀκτίνα τοῦ κύκλου τῶν παιδιῶν. Καθὼς φέρνει γύρα ὁ σφοῦγκος, κάθε παιδί πὸν τὸ πλησιάζει, πηδᾷ ψηλά και έτσι ὁ σφοῦγκος περνᾷ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του.

Ὅταν δὲν προλάβει να πηδήσει τὸ παιδί και τὸ σχοινὶ τοῦ σφοῦγγου μπερδευτῆ στὰ πόδια του, χάνει αὐτὸ τὸ παιδί και παίρνει τὴ θέση τοῦ παιδιοῦ πὸν γυροφέρει τὸ σφοῦγγο, ἐνῶ τὸ ἄλλο πηγαίνει στὴ θέση τοῦ παιδιοῦ πὸν ἔχασε.

5. Τὸ λουρί, ἢ τὸ λουράκι, ἢ ἡ λουρίδα

Τὰ παιδιά σχηματίζουν ἓναν κύκλο διπλό, δύο-δύο. Στέκεται τὸ ἓνα πίσω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἔχοντας μέτωπο πρὸς τὸ κέντρο τοῦ κύκλου. Ρίχνουν κλῆρο, ποιά δυάδα θ' ἀρχίσει τὸ παιχνίδι.

Τὸ παιδί πὸν βρίσκεται ἐξωτερικὰ, παίρνει τὸ λουρί και ἀρχίζει να χτυπᾷ τὸ σύντροφό του, πὸν βρίσκεται στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κύκλου (εἰκ. 4). Τὸ ἐσωτερικὸ παιδί ἀρχίζει και τρέχει, ὅσο μπορεί πιὸ γρήγορα, για να ἀποφύγει τις χτυπιές ἐνῶ τὸ παιδί πὸν κρατᾷ τὸ λουρί τρέχει πίσω του.

Ὅταν κρίνη σκόπιμο τὸ παιδί πὸν δέχεται τὶς ξυλιές, μπαίνει μπροστὰ ἀπὸ μιὰ ἄλλη δυάδα. Τότε τὸ ἐξωτερικὸ παιδί αὐτῆς τῆς δυάδας πρέπει νὰ φύγει, νὰ τρέξει, γιὰ νὰ ἀποφύγει τὶς χτυπιές. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ κάνη καὶ τὸ παιδί πὸν κρατᾷ τὸ λουρί. Μπορεῖ νὰ δώσῃ φανερά τὸ λουρί σὲ ἄλλο παιδί,

Εἰκ. 4. Τὸ λουρί ἢ ἡ λουρίδα

πάντα σὲ παιδί πὸν βρίσκεται στὸν ἐξωτερικὸ κύκλο. Πολλές φορές δίνει τὸ λουρί κρυφὰ σὲ παιδί, ἐνῶ αὐτὸς κάνει πὼς τρέχει καὶ ἔτσι δέχεται τὸ ἄλλο παιδί ξαφνικὰ τὸ χτύπημα. Τὸ παιδί πάντα ἔχει τὸ νοῦ του γιὰ νὰ ἀποφύγει τέτοιες περιπτώσεις.

6. Τὸ κρυφτὸ

Μὲ κλῆρο ὀρίζεται ποῖο παιδί θὰ φυλάξῃ πρῶτο. Γυρίζει τὸ πρόσωπό του πρὸς τὸν τοῖχο, κλείνει τὰ μάτια του καὶ ἀρχίζει νὰ μετρήῃ ὡς τὸν ἀριθμὸ πὸν ἀπὸ πρὶν ὤρισαν, δέκα, εἴκοσι...

Ὅταν τελειώσῃ τὸ μέτρημα λέει: «Φτοῦ καὶ βγαίνω»¹.

Στὸ μεταξὺ τὰ παιδιά πρέπει νὰ ἔχουν προκάνη νὰ κρυφτοῦν σὲ διάφορα μέρη, τὸ καθένα χωριστά. Ἄπὸ τὸ μέρος πὸν βρίσκονται κρυμμένα, παρακολουθοῦν τὸν «φύλακα» καὶ ὅταν καταλάβουν πὼς δὲν τοὺς βλέπει ἢ ἂν τρέξουν θὰ περάσουν, βγαίνουν καὶ τρέχουν πρὸς τὸ καθορισμένο μέρος. Φτάνοντας φτύνουν καὶ λένε: «σ' ἔχω». Τὸ παιδί πὸν πρῶτο θὰ φτάσῃ στὸ καθορισμένο μέρος καὶ φτύσῃ, εἶναι κερδισμένο.

Ἄν ὁ «φύλακας» ἀντιληφθῇ κάποιο παιδί, πὸν εἶναι κρυμμένο, φωνάζει δυνατὰ τὸ ὄνομά του, τὸ μέρος πὸν εἶναι κρυμμένο, φτύνει στὸ σημάδι καὶ λέει, «σ' ἔχω», π.χ. «Φτοῦ, Κώστας, σ' ἔχω, πίσω ἀπὸ τὸν πλάτανο».

1. Στὸ Ἄνθοχάρι Μετσόβου πὸν παίζεται τὸ ἴδιο παιχνίδι, ὅταν ὁ «φύλακας» τελειώσῃ τὸ μέτρημα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ «φτοῦ καὶ βγαίνω» λέει καὶ τὸ «ἤκου» (= ἔλα ἢ ἔλατε).

Ἐδῶ ὁ Κώστας ἔχασε. Καλεῖ τότε ὅλα τὰ παιδιά νὰ παρουσιαστοῦν καὶ τὸ παιχνίδι ξαναρχίζει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ «φύλακα» τὸ παιδί πού ἔχασε.

Ἄν ὁ «φύλακας» δὲν μπορέσῃ δὲν βρῆ κανένα παιδί, ἢ νὰ προκάνῃ νὰ τὸ φτύσῃ, κάθεται πάλι ὁ ἴδιος «φύλακας» καὶ ἐπαναλαμβάνεται τὸ παιχνίδι.

Θ'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΚΑ

1. Τὰ σ κ λ α β ά κ ι α¹

Χωρίζονται τὰ παιδιά σὲ δυὸ ὁμάδες. Κάθε ὁμάδα ἔχει πάνω ἀπὸ πέντε παιδιά. Κάθε ὁμάδα ἔχει τὴ «μάνα» της. Παρατάσσονται οἱ ὁμάδες ἢ μιὰ ἀπέναντι τῆς ἄλλης, ὅπως στὴν ἀρχαία ἐποχὴ οἱ ἀντίπαλοι σὲ ὥρα μάχης.

Βγαίνει ἓνα παιδί ἀπὸ τὴ μιὰ ὁμάδα προκλητικὰ πρὸς τὸ ἐνδιάμεσο μέρος, πού χωρίζει τις δύο ὁμάδες. (Ἡ ἀπόσταση μεταξὺ τῶν δύο ὁμάδων πρέπει νὰ εἶναι γύρω στὰ δέκα μέτρα). Μὲ μορφασμοὺς καὶ προκλητικὲς κινήσεις, προκαλεῖ τοὺς ἀντιπάλους του. Βγαίνει τότε ἓνα παιδί ἀπὸ τὴν ἀντίπαλη ὁμάδα καὶ προσπαθεῖ μὲ τρόπο νὰ πιάσῃ τὸ πρῶτο παιδί. Τὸ δεύτερο παιδί «ἔχει» τὸ πρῶτο, δηλαδή εἶναι ἰσχυρότερο. Ἄν μπορέσῃ καὶ τὸ ἀγγίξῃ, τὸ παίρνει σκλάβο, ἐνῶ τὸ πρῶτο παιδί δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ ἀγγίξῃ τὸ δεύτερο. Καὶ νὰ τὸ ἀγγίξῃ, δὲν ἔχει καμιά ἐπίπτωση στὸ παιχνίδι καὶ στὸ παιδί.

Μὲ τὴ σειρά τώρα βγαίνει τρίτο παιδί, πού αὐτὸ «ἔχει» τὸ δεύτερο. Κάθε παιδί πού βγαίνει ἔπειτα ἀπὸ ἓνα ἢ περισσότερα παιδιά, «ἔχει» ὅλα τὰ παιδιά πού βγῆκαν πιὸ μπροστὰ ἀπ' αὐτὸ καὶ μπορεῖ νὰ τὰ πιάσῃ καὶ νὰ τὰ πάρῃ σκλάβους. Ὅταν καταλάβουν πὼς κινδυνεύουν νὰ πιαστοῦν, ἐπιστρέφουν στὴ βάση τους. Τὰ παιδιά πού πιάνονται σκλάβοι παίρνονται πρὸς τὸ μέρος τῆς ἀντίθετης ὁμάδας, τοποθετοῦνται σ' ἓνα σημεῖο κοντὰ στὴ βάση τους μὲ τὸ χέρι τεντωμένο πρὸς τὴ φιλικὴ ὁμάδα, περιμένοντας νὰ ἐλευθερωθοῦν. Τὰ παιδιά τῆς ὁμάδας τους προσπαθοῦν νὰ ἐλευθερώσουν καὶ τοὺς σκλάβους καὶ νὰ πιάσουν ἄλλους σκλάβους. Γιὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν οἱ σκλάβοι, πρέπει κάποιο παιδί νὰ φτάσῃ ὡς τὸ μέρος πού εἶναι οἱ σκλάβοι, χωρὶς νὰ τὸ πιάσουν, καὶ νὰ ἐγγίξῃ τὸ σκλάβο. Ὁ σκλάβος ἀμέσως γίνεται ἐλεύθερος καὶ τὸ παιδί δὲ μπορεῖ νὰ τὸ πιάσῃ κανεὶς. Οἱ δυὸ ἐπιστρέφουν στὴ βάση τους ἀπείραχτοι. Τὸ ἐλευθέρωμα τῶν σκλάβων γίνεται μὲ δύο τρόπους, κατὰ τὴ συμφωνία πού θὰ κάνουν. Μποροῦν νὰ συμφωνήσουν νὰ ἐλευθερώνονται ὅλα τὰ παιδιά-σκλάβοι, ὅταν ἐλευθερωθῆ ὁ πρῶτος στὴ σειρά, ἀρκεῖ νὰ εἶναι πιασμένα τὰ παιδιά τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ νὰ σχηματίζουν ἀδιάκοπη ἀλυσίδα. Τότε μεταδίδεται ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τὸ ἓνα παιδί στὸ ἄλλο. Ἄν κατὰ τύχη κάποιο παιδί δὲν πιάνεται, σταματᾷ μέχρι ἐκεῖ τὸ ἐλευθέρωμα.

1. Σκαλαβάκια προφέρουν τὸ παιχνίδι στὴ Χρυσή.

Ἐποια ὁμάδα νικήση, μπαίνει καβάλλα ἀπὸ τὸ ἓνα σημάδι ὡς τὸ ἄλλο, μιὰ ἢ δύο φορές. Τὸ παιχνίδι ξαναρχίζει μὲ ἀλλαγμένες θέσεις τῶν ὁμάδων.

2. Ἡ μέλισσα ἢ μῆλο-κυδῶνι

Λέγεται καὶ «περνάει-περνάει ἢ μέλισσα» καὶ παίζεται ἀπὸ ἀγόρια καὶ κορίτσια. Δυὸ παιδιὰ κάνουν τίς «μάνες». Τὰ ἄλλα, ἀρκετὰ σὲ ἀριθμὸ, σχη-

Εἰκ. 5. Μῆλο-κυδῶνι ἢ περνάει-περνάει ἢ μέλισσα

ματίζουν μιὰ γραμμὴ. Οἱ «μάνες» πιάνονται μὲ τὰ χέρια καὶ σχηματίζουν γεφύρι. Κάτω ἀπὸ τὸ γεφύρι αὐτὸ περνοῦν ὅλα τὰ παιδιὰ στὴ γραμμὴ καὶ ἀπαγγέλλουν ρυθμικὰ καὶ στίχους:

*Περνάει, περνάει ἢ μέλισσα
μὲ τὰ μελισσόπουλα
καὶ μὲ τὰ παιδόπουλα.*

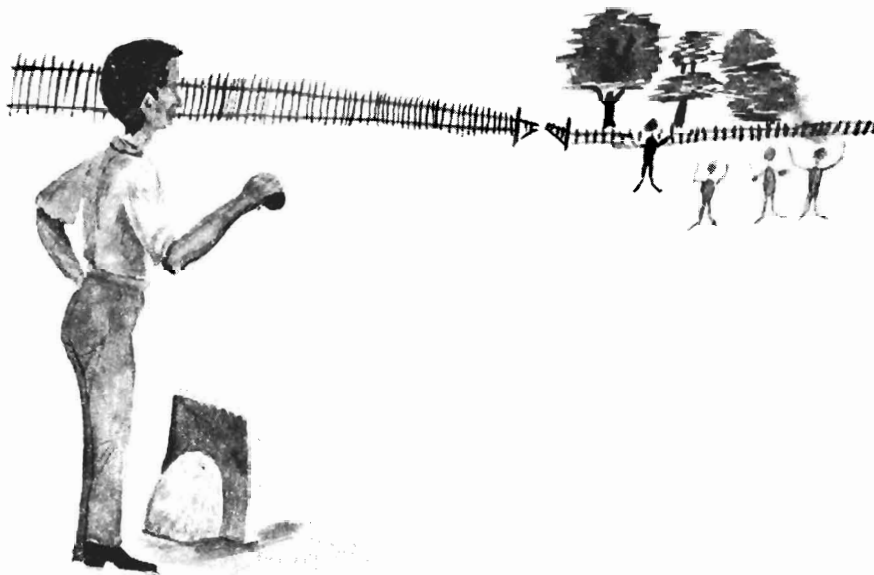
Τὸ τελευταῖο παιδί τῆς γραμμῆς σταματᾷ καὶ τὸ ρωτοῦν οἱ «μάνες»: Μῆλο ἢ κυδῶνι; Τὸ παιδί λέει ἓνα ἀπὸ τὰ δύο. Μιὰ ἀπὸ τίς «μάνες» πῆρε τὸ μῆλο καὶ ἡ ἄλλη τὸ κυδῶνι. Τὸ παιδί, ποῦ θὰ πῆ μῆλο, θὰ πάη πίσω ἀπὸ τὴ «μάνη» ποῦ πῆρε τὸ μῆλο καὶ τὸ παιδί, ποῦ θὰ πῆ κυδῶνι, θὰ πάη στὴν ἄλλη «μάνη». Δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ πάρουν μόνο αὐτὰ τὰ δύο, τὸ μῆλο καὶ τὸ κυδῶνι. Παίρνουν καὶ ἄλλα πράγματα. Ὅταν ρωτοῦν τὰ παιδιὰ, ἐκεῖνα πρέπει νὰ ἀπαντήσουν σιγά, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσουν τὰ ἄλλα.

Περνώντας ἔτσι ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ γεφυράκι διαλέγονται τὰ παιδιὰ καὶ σχηματίζουν δυὸ ὁμάδες. Οἱ ὁμάδες τώρα σχηματίζουν δυὸ γραμμὲς καὶ παίρνουν θέση ἢ μία ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἄλλη. Πιάνεται κάθε παιδί μὲ τὰ χέρια του πλεχτὰ ἀπὸ τὴ μέση τοῦ μπροστινοῦ παιδιοῦ καὶ οἱ «μάνες» χέρι μὲ χέρι. Δίνουν τὸ σύνθημα καὶ ἀρχίζουν νὰ τραβιοῦνται ἢ κάθε ὁμάδα πρὸς τὸ μέρος τῆς (εἰκ. 5). Νικήτρια βγαίνει ἡ ὁμάδα, ποῦ θὰ κατορθώσει νὰ παρασύρῃ τὴν ἄλλη πρὸς τὸ μέρος τῆς.

3. Παιχνίδια με τη σφαίρα

α) Τόπκα με χτύπημα. Για το παιχνίδι αυτό χρησιμοποιούν ένα τόπι και μία σχιστολιθική πλάκα 0,50×0,50 μ. περίπου. Το τόπι, που το λένε «τόπκα», το φτιάχνουν μόνα τους τὰ παιδιά ή ή μάνα τους, ή μεγαλύτερη αδερφή τους. Γίνεται με μαλλι ή κουρέλια που τὰ μαζεύουν σαν κουβάρια και ράβουν εξωτερικά ένα γερό πανί. Παίζεται το παιχνίδι σε μέρος άπλόχωρο.

Σχέδ. 16. Τόπκα

Άφου χωριστούν σε ομάδες, ή ομάδα που αρχίζει το παιχνίδι κάθεται κοντά στην πλάκα. Τὰ παιδιά της άλλης ομάδας απομακρύνονται και σκορπίζονται σε κατάλληλες θέσεις, περιμένοντας το τόπι (σχέδ. 16).

Άρχίζει το παιχνίδι ή «μάνα». Πετὰ το τόπι ψηλά και το περιμένει να το χτυπήσει με το χέρι, με την παλάμη του χεριού της, σαν ρακέτα. Τὰ παιδιά της αντίπαλης ομάδας προσπαθούν τώρα να πιάσουν στὸν ἀέρα το τόπι. Όταν το κατορθώσουν, χάνει το παιδί που έριξε το τόπι. Σε περίπτωση που δὲν το πιάσουν, ρίχνουν το τόπι και προσπαθούν να χτυπήσουν την πλάκα. Όταν πάλι χτυπήσουν την πλάκα, χάνει το παιδί. Αν δὲν χτυπήσουν την πλάκα, κερδίζει ή ομάδα έναν πόντο. Κάθε άστοχία τῶν παιδιῶν που προσπαθούν να χτυπήσουν την πλάκα είναι ένας πόντος στην ομάδα που παίζει και κάθε χτύπημα της πλάκας με το τόπι εξουδετερώνει και ένα παιδι-παίχτη.

Ἐπιπλέον, ὅταν πιαστῆ τὸ τόπι στὸν ἀέρα, προτοῦ νὰ πέση κάτω, κατὰ τὴν συμφωνία, ἢ χάνει τὸ παιδί μόνο πού ἔπαιζε, ἢ χάνοντας τὸ παιδί, χάνονται καὶ ὅλοι οἱ πόντοι πού ἔκανε τὸ παιδί ἢ ἡ ομάδα.

Ἐπιπλέον, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔχουν συμφωνήσει τοὺς πόντους πού θὰ πρέπει νὰ ἔχη συμπλήρωση κάθε ομάδα γιὰ νὰ γίνῃ μιὰ «καβάλλα». Ὄταν ὅλα πᾶνε καλά καὶ ἡ ομάδα συμπλήρωσῃ τὸν ἀριθμὸ τῶν πόντων πού χρειάζονται γιὰ τὴν «καβάλλα», ἡ νικήτρια ομάδα μπαίνει καβάλλα στοὺς νικημένους καὶ μεταφέρονται ἀπὸ τὴν πλάκα ὡς τὸ ἀκράιο σημεῖο τοῦ παιχνιδιοῦ καὶ τοὺς ἐπιστρέφουν πάλι στὴν πλάκα.

Μετὰ τὰ νικητήρια ξαναρχίζει τὸ παιχνίδι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ τὴν νικήτρια ομάδα.

Ἐπιπλέον, ὅταν δὲν προλάβῃ κάποια ομάδα νὰ συμπλήρωσῃ τὸν ἀριθμὸ τῶν πόντων, γιὰτὶ ἔχασαν τὰ παιδιὰ, ἀλλάζουν θέση. Τὰ παιδιὰ πού ἦταν στὴν πλάκα πηγαίνουν στὴ θέση τῶν ἄλλων. Οἱ πόντοι, ὅταν δὲν συμπληρώσουν «καβάλλα», χάνονται ἢ διατηροῦνται, κατὰ τὴ συμφωνία.

β) Τὸ π κ α μ ἐ π ο λ ἐ μ ἄ μ α (πολέμημα), π ἔ τ α γ μ α. Παίζεται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἡ μόνη διαφορὰ ἐδῶ εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἐναντὶ νὰ χτυποῦν τὸ τόπι μὲ τὸ χέρι σὰν ρακέτα, τὸ πετοῦν μὲ τὸ χέρι, ὅπως πετοῦν τὸ λιθάρι. Αὐτὸ λέγεται πολέμια.

4. Παιχνίδια μὲ ξύλα

Τσιουλιγκάρια. Γιὰ τὸ παιχνίδι αὐτὸ χρησιμοποιοῦν ἓνα ραβδί, συνήθως ἀπὸ φράξο ἢ λεφτοκαρυά, μήκους 0,80 ἕως 1 μέτρο καὶ ἓνα μικρότερο τεμάχιο ξύλου μήκους 0,25 μ. Τὸ μακρὸ ξύλο τὸ λένε «σκόπ» καὶ τὸ μικρὸ τὸ λένε «τσιουλέγκα»¹. Ἡ τσιουλέγκα γίνεται ἀπὸ ξύλο κρانيᾶς σὲ πάχος ὅσο ὁ δείκτης ἐνὸς γεροῦ ἄντρα. Τὸ σκόπι ἔχει διπλάσιο πάχος ἀπὸ τὴν τσιουλέγκα.

Τὸ σκόπι εἶναι ἀπλὸ κομμένο, ἐνῶ ἡ τσιουλέγκα στίς ἄκρες εἶναι κομμένη σκαλωτὰ ἢ σὲ σχῆμα σουβλιοῦ. Αὐτὸ τὸ κόψιμο ἐξυπηρετεῖ καὶ εἶναι ἀπαραίτητο, γιὰ νὰ διευκολύνῃ τὸν παίκτη στὴ χρῆση της. Μὲ τὰ δύο αὐτὰ ξύλα παίζουν τὰ παρακάτω παιχνίδια.

α) Τσιουλέγκα στὰ τρία. Δύο ομάδες. Καθορίζουν τὸ σημεῖο ἐκκινήσεως. Ἡ «μάννα» ἀρχίζει τὸ παιχνίδι. Κρατᾷ μὲ τὸ ἀριστερὸ τὴν τσιουλέγκα καὶ μὲ τὸ δεξιὸ τὸ σκόπι. Χτυπάει τὴν τσιουλέγκα τρεῖς φορές διαδοχικά, ἀπὸ κεῖ πού φτάνει κάθε φορά μὲ κάθε χτύπημα. Ἐπιπλέον, ἀπὸ κεῖ καὶ

1. Ἡ λέξη τσιουλέγκα καὶ τσιουλιγκάρια πιθανὸν νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα τσιουλι- νῶ, πού ἔχει τὴν ἔννοια χτυπῶ μὲ ραβδί, ραβδίζω π.χ. τσιουλνῶ τὴν καρδιά—ραβδίζω τὴν καρδιά. Τσιουλνῶ τὸ καλαμπόκι = χτυπῶ τὸ καλαμπόκι μὲ τὸ δάρτη (ξύλο) γιὰ νὰ πέση τὸ σπυρί.

συνέχεια χτυπᾷ ἄλλο παιδί καὶ μετὰ ἄλλο, ὥσπου νὰ τελειώσουν τὰ παιδιά τῆς μιᾶς ομάδας. Ἐπὶ τὸ τελευταῖο σημεῖο ποὺ ἔφτασαν χτυπώντας τὴν τσιουλέγκα, ἀρχίζει καὶ χτυπάει ἐπιστρέφοντας ἢ ἄλλη ομάδα. Πρέπει νὰ φτάσουν μὲ τὸ χτύπημα καὶ νὰ ἐπιστρέψουν στὸ σημεῖο ἐκκινήσεως. Ἐάν δὲν τὸ κατορθώσουν, τὰ παιδιά τῆς πρώτης ομάδας μπαίνουν καβάλλα στὰ παιδιά τῆς δευτέρας ομάδας καὶ ἔτσι διανύουν τὴν ὑπόλοιπη ἀπόσταση. Ὅταν ἐπιστρέψουν στὸ σημεῖο καὶ περισσεύουν παιδιά ἢ χτυπήματα ἀπὸ τὴν δευτέρη ομάδα, χτυποῦν τὴν τσιουλέγκα πρὸς τὴν κατεύθυνση ποὺ χτυποῦσε ἡ πρώτη ομάδα καὶ τὸ περισσεύμα τῆς ἀποστάσεως τὸ διανύουν καβάλλα στὰ παιδιά τῆς πρώτης ομάδας. Τὸ παιχνίδι ἀρχίζει πάλι μὲ τὴν νικήτρια ομάδα.

β) Τσιουλέγκα μὲ γκούβα. Παίζεται μὲ τὰ ἴδια μέσα, τὴν τσιουλέγκα καὶ τὸ σκόπι. Σκάβουν μιὰ στενόμακρη μικρὴ λακούβα, τὴ γκούβα. Βάζουν τὴν τσιουλέγκα κάθετα στὴ λακούβα καὶ τὸ σκόπι μέσα τὴ λακούβα. Μὲ δύναμη σπρώχνουν τὴν τσιουλέγκα μὲ τὸ σκόπι, γιὰ νὰ ἀπομακρυνθῇ. Τὸ σκόπι παρασέρνει τὴν τσιουλέγκα, πετώντας τὴν πρὸς τὸ μέρος τῶν παιδιῶν.

Τὰ παιδιά τῆς ἄλλης ομάδας εἶναι σκορπισμένα σὲ κατάλληλες θέσεις καὶ περιμένουν τὴν τσιουλέγκα. Προσπαθοῦν νὰ τὴν πιάσουν στὸν ἀέρα, προτοῦ πέση κάτω καὶ πάρῃ χῶμα. Ἐάν τὸ κατορθώσουν αὐτό, ἐξουδετερώνουν τὸν παίχτη τῆς ομάδας ποὺ ἔριξε τὴν τσιουλέγκα. Ἐάν δὲν τὸ κατορθώσουν, τότε ἓνα παιδί, τὸ πιὸ ἐπιδέξιο, παίρνει τὴν τσιουλέγκα καὶ τὴν ρίχνει πρὸς τὴν γκούβα. Στὴ γκούβα τώρα βρίσκεται τοποθετημένο τὸ σκόπι τοῦ παιδιοῦ ποὺ ἔριξε τὴν τσιουλέγκα κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ ἦταν τοποθετημένη προηγουμένα ἡ τσιουλέγκα. Ἐάν ἡ τσιουλέγκα βρῇ καὶ χτυπήσῃ τὸ σκόπι, τὸ παιδί ποὺ ἔπαιξε χάνει καὶ τὴ θέση του τὴν παίρνει ἄλλο παιδί τῆς ἴδιας ομάδας μὲ τὰ δικά του τσιουλιγκάρια. Ὅταν δὲν χτυπήσῃ ἡ τσιουλέγκα τὸ σκόπι, τότε παίρνουν τὴν τσιουλέγκα, τὴν τοποθετοῦν σὲ κατάλληλο μέρος, πάντα κοντὰ στὴν τρύπα, καὶ χτυπᾷ τὴν ἄκρη τῆς τσιουλέγκας. Ἐάν τσιουλέγκα σηκώνεται ψηλά. Τὸ παιδί τὴν περιμένει καὶ τὴν χτυπᾷ μὲ τὸ σκόπι καθὼς κατεβαίνει πρὸς τὰ κάτω. Ἐάν τσιουλέγκα ἀπομακρύνεται. Πηγαίνει ἐκεῖ ποὺ ἔπεσε καὶ τὴν ξαναχτυπᾷ πάλι σὺν πρῶτα στὴ θέση ποὺ βρίσκεται. Κάνει τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τρίτη φορά. Ἐπὶ τὸ σημεῖο ποὺ ἔφτασε μὲ τὸ τρίτο χτύπημα ἡ τσιουλέγκα, ἀρχίζει νὰ μετρᾷ τὸ παιδί μὲ βήματα ὡς τὴ γκούβα. Ὅσα βήματα τόσοι καὶ οἱ πόντοι ποὺ ἔπιασε.

Τὸ παιχνίδι συνεχίζεται, ὥσπου νὰ χάσουν ὅλα τὰ παιδιά τῆς ομάδας. Τότε ἔρχεται ἢ ἄλλη ομάδα. Ἐάν δὲν συμπληρώσουν πόντους, γίνεται κατὰ τὴ συμφωνία, ἢ χάνονται ὅλοι ἢ διατηροῦνται γιὰ τὸ ἐπόμενο παιχνίδι.

Ἐχουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ συμφωνήσει, πόσους πόντους πρέπει νὰ συγκεντρώσουν, γιὰ νὰ κάνουν μιὰ «καβάλλα». Συνήθως ἀπὸ 200 ἕως 500.

Ἐκτός ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐπίσης κάνουν καὶ τὴν ἐξῆς συμφωνία: Ὅταν πιάσουν στὸν ἀέρα τὴν τσιουλέγκα, χάνονται ὅλοι οἱ πόντοι ποὺ ἔκανε ὅλη ἡ ομάδα ἢ μόνο ὅσους ἔκανε τὸ παιδί ποὺ παίζει. Συμφωνοῦν ἐπίσης, ἂν τὸ ἔχουν μὲ «καβάλλα» ἢ ὄχι. Συνήθως αὐτὸ τὸ παιχνίδι τὸ ἔχουν χωρὶς ἵππευση. Τὸ παίζουν μόνο γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῆς νίκης.

γ) **Τσιουλέγκα μὲ ἁλώνι.** Ἐναντὶ γιὰ γκούβα τὰ παιδιὰ φτιάχνουν ἓνα ἁλώνι, ἓναν κύκλο μὲ διάμετρο 1,50 μ. περίπου. Τὸ παιδί χτυπᾷ τὴν τσιουλέγκα μὲ ὅποιο τρόπο θέλει, ἀφοῦ σταθῆ μέσα στὸν κύκλο. Τὰ παιδιὰ ποὺ εἶναι ἔξω προσπαθοῦν νὰ πιάσουν τὴν τσιουλέγκα. Ρίχνουν τὴν τσιουλέγκα τὰ παιδιὰ τῆς ἄλλης ομάδας, μὲ προορισμὸ νὰ σταματήσῃ μέσα στὸ ἁλώνι. Τὸ παιδί ποὺ εἶναι μέσα στὸ ἁλώνι περιμένει τὴν τσιουλέγκα καὶ προσπαθεῖ, ὅσο θὰ βρίσκεται στὸν ἀέρα, νὰ τὴν ἐμποδίσῃ νὰ φτάσῃ στὸν κύκλο. Ἐάν σταματήσῃ μέσα στὸ ἁλώνι, χάνει, ἂν δὲν σταματήσῃ μέσα, τότε χτυπᾷ τὴν τσιουλέγκα τρεῖς φορὲς ὅπως στὸ παιχνίδι μὲ τὴν γκούβα.

Τὸ μέτρημα τῶν πόντων γίνεται κι ἐδῶ μὲ βήματα. Πολλὲς φορὲς, ἂντι νὰ μετρήσουν τοὺς πόντους μὲ βηματισμούς, μετροῦν μὲ τὸ μῆκος τοῦ σκοπιοῦ. Πόσα σκόπια εἶναι ἢ ἀπόσταση, τόσους πόντους βάζει.

5. Παιχνίδια μὲ πέτρες καὶ πλάκες (ἀγοριῶν)

α) **Τὰ φίτζια.** Γιὰ νὰ παιχθῆ τὸ παιχνίδι αὐτὸ χρειάζονται τὰ παρακάτω ἀντικείμενα: Κάθε παιδί ποὺ θὰ λάβῃ μέρος στὸ παιχνίδι, πρέπει νὰ ἔχῃ μιὰ πλάκα γερῆ, γιὰ νὰ βαστᾷ στὰ χτυπήματα.

Τὰ παιδιὰ ἀπὸ κοινοῦ πρέπει νὰ φτιάσουν τὰ φίτζια. Αὐτὰ εἶναι πλάκες στρογγυλεμένες σὰν σπόνδυλοι κολόνας πέτρινης. Κάθε φίτζιο πρέπει νὰ ἔχῃ διάμετρο 0,05 ἕως 0,08 μ. περίπου, καὶ πάχος 0,05 μ. περίπου. Τὸ παιχνίδι γίνεται σὲ σιαδιά, σὲ ἄπλωμα, ὅπως εἶναι τὰ ἁλώνια στὰ χωριά.

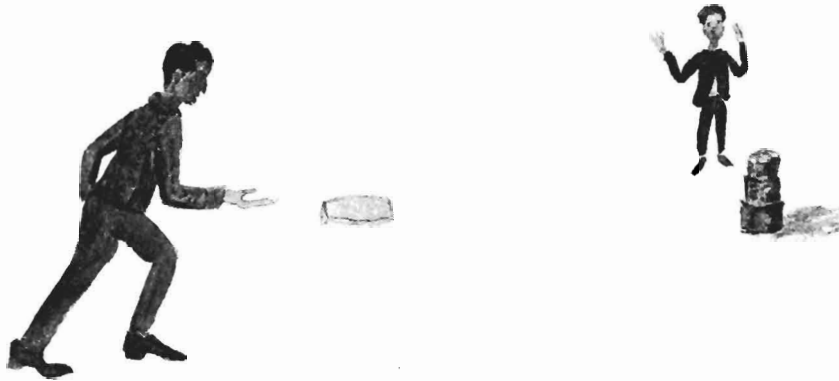
Βρίσκουν ἓνα φυσικὸ σημάδι μέσα στὸ χῶμα, μιὰ πέτρα ποὺ νὰ φαίνεται, ἢ μιὰ ρίζα ἀπὸ δέντρο ποὺ νὰ ἐξέχῃ καὶ νὰ φαίνεται. Ἐάν δὲν βρίσκεται ἐκεῖ κοντὰ τέτοιο σημάδι, μπήγουν τὰ ἴδια τὰ παιδιὰ μιὰ πέτρα μέσα στὴ γῆ γιὰ σημάδι. Πέντε ἕως ὀκτῶ μέτρα μακριὰ ἀπὸ τὸ σημάδι αὐτό, τοποθετοῦν τὰ φίτζια τὸ ἓνα ἐπάνω στὸ ἄλλο, σὲ τρόπο ποὺ νὰ σχηματίζουν στύλο.

Ἐκτὸς τὸ μέρος ποὺ ἔχουν τοποθετημένα τὰ φίτζια, ρίχνουν τὶς πλάκες τους, ἓνα-ἓνα τὰ παιδιὰ, πρὸς τὸ μέρος τοῦ σημαδιοῦ (σχέδ. 17). Θὰ φυλάξῃ τὰ φίτζια τὸ παιδί ποὺ ἢ πλάκα του θὰ πάῃ πιὸ μακριὰ ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες πλάκες σχετικὰ μὲ τὸ σημάδι.

Τὸ παιδί αὐτὸ ἀφήνει τὴν πλάκα του καὶ πηγαίνει κοντὰ στὰ φίτζια, στὸ πλάι γιὰ νὰ μὴν τὸ χτυπήσουν οἱ πλάκες τῶν παιδιῶν.

Ρίχνει πρῶτο τὸ παιδί, ποὺ ἢ πλάκα του ἦταν πιὸ κοντὰ στὸ σημάδι, μὲ σκοπὸ νὰ χτυπήσῃ τὰ φίτζια καὶ νὰ τὰ σκορπίσῃ. Ἐάν τὸ κατορθώσῃ,

τὸ παιδί πὸ φύλαγε τὰ φίτζια τρέχει νὰ μάση τὰ φίτζια καὶ νὰ τὰ ξανατοθετήση, ὅπως ἦταν στὴν ἀρχή. Τὸ ἄλλο παιδί, πὸ ἔριξε τὴν πλάκα, τρέχει νὰ πάρη τὴν πλάκα του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ στὴ βάση του, στὸ σημάδι. Ὅταν δὲν πετύχῃ τὰ φίτζια, φεύγει ἀπὸ τὸ σημάδι καὶ πηγαίνει κοντὰ στὰ φίτζια, προσπαθώντας νὰ πάρη κρυφὰ τὴν πλάκα του, γρήγορα καὶ μὲ σβελτάδα,

Σχέδ. 17. Τὰ φίτζια

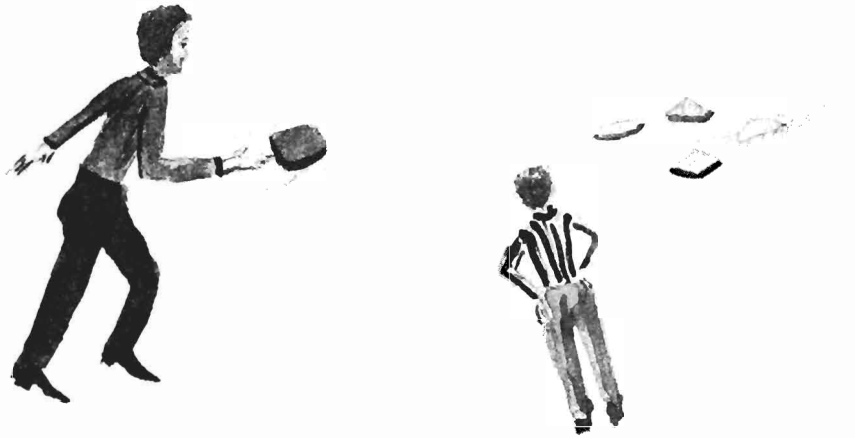
γιατί τὸ παιδί πὸ φυλάγει τὰ φίτζια, παραφυλάγει καὶ αὐτὸ καὶ προσπαθεῖ μὲ τὸν τρόπο του νὰ τὸν ἐμποδίση νὰ πλησιάσῃ κοντὰ στὴν πλάκα καὶ νὰ τὴν πάρη. Ἄν στὴν προσπάθειά τους αὐτῇ, τὸ μὲν ἓνα παιδί πάρη τὴν πλάκα καὶ τὸ ἄλλο προλάβῃ καὶ τὸν ἐγγίση μὲ τὸ χέρι του, κάθεται νὰ φυλάξῃ τὰ φίτζια τὸ παιδί πὸ στὴν προσπάθειά του νὰ πάρη τὴν πλάκα πιάστηκε ἀπὸ τὸ παιδί πὸ φύλαγε τὰ φίτζια.

Μὲ τὴ σειρά ρίχνουν ὅλα τὰ παιδιά. Μὲ τὶς πλάκες τους ὅλα προσπαθοῦν νὰ γκρεμίσουν τὰ φίτζια, γιὰ νὰ ἀναγκάσουν τὸ παιδί πὸ τὰ φυλάγει νὰ τρέξῃ νὰ τὰ μαζέψῃ καὶ νὰ τὰ στήσῃ, γιὰ νὰ δοθῇ ἡ εὐκαιρία στὰ παιδιά νὰ πάρουν τὶς πλάκες τους καὶ νὰ γυρίσουν στὸ σημάδι, πρὶν προλάβῃ ὁ φύλακας καὶ τοὺς πιάσῃ.

Πολλὲς φορὲς τὰ παιδιά κάνουν τὴ συμφωνία, νὰ παίξουν τὸ παιχνίδι μὲ πάτημα. Ὅταν δηλαδὴ τὸ παιδί ρίξῃ τὴν πλάκα καὶ προκάνῃ νὰ πλησιάσῃ καὶ νὰ πατήσῃ μὲ τὸ πόδι, προτοῦ ὁ φύλακας τὸν ἐγγίση, τότε δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὸν πιάσῃ. Ὅταν πιάσῃ τὴν πλάκα μὲ τὸ χέρι, χάνεται τὸ ἀπαραβίαστο καὶ μπορεῖ νὰ τὸν πιάσῃ. Πιάνοντας τὴν πλάκα πρέπει νὰ φύγῃ ἀμέσως.

β) Πλάκας. Εἶναι ἓνα ἀπλό παιχνίδι. Κάθε παιδί πρέπει νὰ ἔχῃ μιὰ σχιστολιθική πλάκα, ὅπως στὰ ἄλλα παιχνίδια. Ὅρίζουν δυὸ σημάδια μακριὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο ὀκτῶ ὡς δέκα μέτρα. Ρίχνουν τὶς πλάκες τους πρὸς

τὸ σημάδι (σχέδ. 18). Τὸ παιδί πού θά πάη τὴν πλάκα του πρὸ σημά στο σημάδι κερδίζει ἓναν πόντο. Τὸ ρίξιμο ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ σημάδι σὲ σημάδι. Τὸ παιδί πού θά συμπληρώσει 10 πόντους βγαίνει νικητῆς πρῶτος καὶ κάθεται θεατῆς, ὥσπου νὰ τελειώσουν ὅλα τὰ παιδιά. Ἡ νίκη στο παιχνίδι αὐτὸ δὲν ἔχει κανένα ἐπακόλουθο.

Σχέδ. 18. Πλάκες

6. Κλέφτες καὶ χωροφύλακες (ἀγοριῶν)

Χωρίζονται τὰ παιδιά σὲ δυὸ ομάδες. Ἡ μιὰ ομάδα παριστάνει τοὺς κλέφτες καὶ ἡ ἄλλη τοὺς χωροφύλακες. Σκορπίζονται ἐδῶ καὶ κεῖ οἱ κλέφτες καὶ οἱ χωροφύλακες ψάχνουν νὰ τοὺς βροῦν. Προχωροῦν μὲ προφυλάξεις οἱ χωροφύλακες, γιατί οἱ κλέφτες παραφυλάγουν. Γιὰ ὄπλα κρατοῦν καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ξύλα. Ὅποιος προκάνει καὶ πῆ τὸ «μπάμ», σὲ σκότωσα», ἐξουδετερώνει τὸν ἄλλο. Στο τέλος κερδίζει ἡ ομάδα πού θά ἐξουδετερώσει τοὺς ἀντιπάλους της ὅλους.

Στὰ παλιότερα χρόνια τὸ ἴδιο παιχνίδι τὸ λέγανε τὰ παιδιά «Τούρκοι καὶ Ἕλληνες». Σιγά-σιγά ὅμως ξέπεσε καὶ ἔμεινε πλέον «κλέφτες καὶ χωροφύλακες». Αὐτὸ ἔγινε, γιατί σήμερα τὰ παιδιά δὲν ἔχουν ἄμεση ἐμπειρία ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων. Στὰ παιδικά μου χρόνια στὰ βουνὰ τῆς πατρίδας μου δροῦσαν οἱ κλέφτες καὶ καταδυνάστευαν τὸν τόπο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά οἱ χωροφύλακες, τὰ ἀποσπάσματα, κινοῦνταν πρὸς καταδίωξή τους. Αὐτὸ τὰ παιδιά τὸ ἔβλεπαν.

Στὸ παιχνίδι αὐτὸ δὲν γίνεται λόγος γιὰ αἰχμαλώτους. Νεκρὸς ἢ νικητῆς εἶναι ὁ κάθε παίχτης¹.

1. Ἐδῶ μποροῦμε νὰ ἰδοῦμε τὸ τῶν Σπαρτιατῶν: «Ἡ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς», καὶ τὸ τῶν ἄρμα-

Γ. ΠΙΠΔΗΜΑΤΑ - ΚΑΒΑΛΛΕΣ

Ἄ γ ο ρ ι ῶ ν

1. Ἡ κ α μ π υ λ ί τ σ α

Κάθε ομάδα πρέπει νά ἔχη πάνω ἀπό πέντε παιδιά. Χρειάζεται ἀκόμα ἕνα σχοινί μακρὸ ὡς τρία μέτρα καί σὲ περίπτωση ποῦ δὲν ἔχουν τέτοιο χρησιμοποιοῦν τὰ λουριά τους, συνδέοντάς τα τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο. Μιά ομάδα θὰ καθίσει κάτω. Τὰ παιδιά αὐτῆς τῆς ομάδας σχηματίζουν ἕνα κύκλο, πιά-

Εἰκ. 6. Καμπυλίτσα

νονται ἀπὸ τοὺς ὤμους μὲ τὰ χέρια καί σκύβουν τὰ κεφάλια πρὸς τὸ κέντρο τοῦ κύκλου. Ἐνα ἀπὸ τὰ παιδιά κρατάει τὴν ἄκρη τῶν λουριῶν, ἐνῶ τὴν ἄλλη ἄκρη τὴν κρατάει ἡ «μάννα», ποῦ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο, περιφέρεται γύρω-γύρω ἀπὸ τὰ παιδιά καί τὰ φυλάει.

Τὰ παιδιά τῆς ἄλλης ομάδας προσπαθοῦν νὰ πηδήσουν ἐπάνω στὰ παιδιά, ποῦ βρίσκονται σκυμμένα (εἰκ. 6). Στὴν προσπάθειά τους αὐτὴ ἀντιδρᾷ ἡ «μάννα», προσπαθώντας νὰ πιάσει ὅποιο παιδί πλησιάσει στὰ σκυμμένα παιδιά. Ὅποιο παιδί πιαστῆ, βγαίνει ἀπὸ τὸ παιχνίδι καί περιμένει τὴν τελικὴ νίκη τῆς ομάδας καί τὴν ἐπανάληψη τοῦ παιχνιδιοῦ, γιὰ νὰ λάβῃ ξανά μέρος.

Ὅταν τὰ παιδιά βρίσκονται καβάλλα στὰ ἄλλα, ἡ «μάννα» δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὰ πιάσει. Ὅταν ὅμως «πάρῃ χῶμα» τὸ πόδι τους, δηλαδὴ πατήσουν κάτω, τότε τὰ πιάνει. Ὅταν πιαστοῦν ὅλα τὰ παιδιά ἢ ἡ «μάννα», γίνεται ἀλλαγὴ στὶς ομάδες.

Ἄν τὰ παιδιά δὲν μείνουν εὐχαριστημένα ἀπὸ τὸ φύλαγμα τῆς «μάννας», ὁμόφωνα τὴν ἀλλάζουν καί βγάζουν ἄλλη «μάννα». Αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνῃ καί σ' ἄλλα παιχνίδια.

τολῶν καί κλεφτῶν: «Καλὸ βόλι. Πάρτε μου τὸ κεφάλι, μὴν πέσω στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν ζωντανός», καί τόσα ἄλλα.

2. Καμπυλίτσα καθιστή

Καὶ γιὰ τὸ παιχνίδι αὐτὸ χρειάζονται δύο ομάδες. Κοντὰ σ' ἓναν τοῖχο σκύβει τὸ πρῶτο παιδί τῆς ομάδας ποὺ θὰ καθίση κάτω καὶ συνέχεια τὰ ἄλλα παιδιά, ἀκουμπώντας τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο καὶ πιασμένα μὲ τὰ χέρια ἀπὸ τὴ μέση τοῦ προηγούμενου παιδιοῦ.

Πηδάει τὸ πρῶτο παιδί τῆς ἄλλης ομάδας, ὅσο μπορεῖ πιὸ μέσα στὴ σειρά. Μετὰ πηδοῦν τὰ ἄλλα μὲ τὴ σειρά. Ἄν μετὰ τὸ πῆδημα δὲν μπορέση κανένα παιδί νὰ σταθῆ καλὰ καὶ νὰ πατήση κάτω, χάνει ὅλη ἡ ομάδα καὶ γίνεται ἀλλαγὴ. Ἄν ἀπὸ τὸ βάρος τῶν παιδιῶν λυγίση ἡ καθιστὴ ομάδα, τότε ἐπαναλαμβάνεται τὸ παιχνίδι καὶ κάθετα πάλι ἡ ἴδια ἡ ομάδα, ποὺ καὶ προηγουμένως ἦταν κάτω.

ΙΑ'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΜΕ ΤΟ ΧΙΟΝΙ

Ἄγοριῶν

1. Χιονοπόλεμος

Μὲ τὰ χιόνια τὰ παιδιά παίζουν χιονοπόλεμο. Χωρίζονται σὲ δυὸ ομάδες, ὅταν παίζουν φιλικὰ, καὶ ἀρχίζουν νὰ πετοῦν ἢ μιὰ στὴν ἄλλη ομάδα τόπια χιόνι. Βλέποντας αὐτὴ τὴ μάχη μὲ χιόνια, μὲ λίγη φαντασία, μεταφέρεται κανεὶς στὴν παλιὰ ἐποχὴ, ὅπου οἱ πόλεμοι γίνονταν ἀνάμεσα σὲ ομάδες συμβιούντων ἀνθρώπων μὲ πέτρες καὶ ξύλα καὶ ρόπαλα, μὲ ὅ,τι τοὺς προμήθευε τὸ περιβάλλον.

Πολὺ περισσότερο πλησιάζει τὴν πραγματικότητα, ὅταν τὰ παιδιά τῆς μιᾶς συνοικίας παίζουν χιονοπόλεμο μὲ τὰ παιδιά ἄλλης συνοικίας.

Τότε δὲν γίνεται γιὰ διασκεδαστικὸ σκοπὸ, ἄλλα γιὰ ζήτημα γοήτρου καὶ ἀρχηγίας. Μαζεύονται τὰ παιδιά τῆς μιᾶς συνοικίας καὶ κάνουν ἐπιδρομὴ στὴν ἄλλη συνοικία. Γίνεται τότε «ὁμηρικὴ μάχη» μὲ τόπια ἀπὸ χιόνι. Κάθε ομάδα παιδιῶν προσπαθεῖ νὰ κλείση τὴν ἄλλη μέσα στὰ σπίτια τῆς. Αἰσθάνονται δὲ μεγάλη ἱκανοποίηση, ὅταν τὸ κατορθώσουν.

Εὐτυχῶς δὲν δίνεται συνέχεια στὴ μάχη αὐτὴ, παρὰ μόνο μὲ λόγια τὴν ἄλλη μέρα, ἢ ἄλλη φορά, ὅταν συναντηθοῦν τὰ παιδιά, τότε τοὺς ὑπενθυμίζουν τὴν ἦττα τους.

2. Τράπεζα

Ὅλα μαζὶ τὰ παιδιά φτιάχνουν ἓνα πλατὺ καὶ μεγάλο χιόνινο τραπέζι. Τὸ λένε «τράπεζα». Πατοῦν καλὰ τὸ πάνω μέρος του καὶ πελεκοῦν τὰ πλάγια του κάθετα. Ὅταν τελειώση τὸ φτιάσιμο, ἔτσι ἀπροειδοποίητα πετάγεται ξαφνικὰ ἓνα ἢ δυὸ παιδιά ἐπάνω στὴν «τράπεζα». Τὰ ἄλλα παιδιά ἀπὸ κάτω προσπαθοῦν νὰ ἀνέβουν κι αὐτὰ πάνω. Ἐπάνω ὅμως μόνο ἓνας πρέπει νὰ εἶναι. Γίνεται τότε ἀγώνας μὲ σπρωξίματα γιὰ τὸ ἀνέβασμα πάνω στὴν «τράπεζα». Τὶς περισσότερες φορὲς πάνω στὴν «τράπεζα» βρίσκονται περισ-

σότερα από ένα παιδί που όλο προσπαθούν και να κρατηθούν επάνω και να διώξουν τους άλλους που προσπαθούν να ανεβοϋν.

ΙΒ'. ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

Ἄ γ ο ρ ι ῶ ν

Τὰ παιχνίδια αὐτὰ ἀποβλέπουν σὲ κάποιο ὕλικό κέρδος. Γιὰ τὰ παιχνίδια αὐτὰ χρειάζονται δεκάρες, καρύδια.

1. Κ ο ρ ῶ ν α - γ ρ ᾶ μ μ α τ α

Τὸ παιχνίδι αὐτὸ παίζεται ἀπὸ δύο παιδιά καὶ ἀπὸ πιὸ πολλά. Ὅταν εἶναι περισσότερα ἀπὸ δύο παιδιά, σχηματίζουν κύκλο. Ἐνα παιδί ἀρχίζει τὸ παιχνίδι.

Χρησιμοποιοῦν ἓνα παλιὸ χάλκινο νόμισμα, συνήθως τῶν 10 λεπτῶν τοῦ Γεωργίου Α'. Κορώνα δείχνει τὸ μέρος ποῦ εἶναι ἡ προτομὴ τοῦ βασιλιᾶ καὶ γράμματα τὸ ἄλλο μέρος τοῦ νομίσματος, ποῦ γράφει «Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος».

Καθὼς στέκονται τὰ παιδιά ὄρθια, βάζουν κοντὰ στὰ πόδια τους καθένας ἀπὸ μιὰ ἢ δυὸ δεκάρες. Ἄν κάποιο παιδί θελήσῃ νὰ βάλῃ περισσότερες ἀπὸ δυὸ δεκάρες, ρωτᾷ τὴ «μάννα»: Τίς πᾶς; Δηλαδή δέχεσαι νὰ βάλω περισσότερες. Ἄν ἡ μάννα πῆ, τίς πάω, τίς ἀφήνουν· ἂν δὲν τίς πηγαίνει, ἀφήνουν μόνο μιὰ ἢ δύο.

Ἡ μάννα πετᾷ στριφτὰ τὴν καραντάνα — ἔτσι λένε τὸ χάλκινο νόμισμα — ψηλά καὶ τὸ ἀφήνουν νὰ πέσῃ κάτω. Ἄν σταθῇ μὲ τὴν κορώνα πρὸς τὸ ἐπάνω μέρος κερδίζει ἡ μάννα καὶ παίρνει ἀπὸ ὅλα τὰ παιδιά τίς δεκάρες. Ἄν πέσῃ μὲ τὰ γράμματα πρὸς ἐπάνω, χάνει ἡ μάννα καὶ πληρώνει τὰ παιδιά, ἀνάλογα μὲ τίς δεκάρες ποῦ ἔχει κάθε παιδί ριγμένες στὰ πόδια του.

Ὅταν χάσῃ ἡ μάννα, παίρνει τὴν καραντάνα τὸ ἐπόμενο παιδί καὶ συνεχίζει τὸ παιχνίδι.

Ἐκτὸς ἀπὸ δεκάρες βάζουν καρύδια, λεφτοκάρυα ἢ κάτι ἄλλο, ἀνάλογα μὲ τὸ τί ἔχουν τὰ παιδιά.

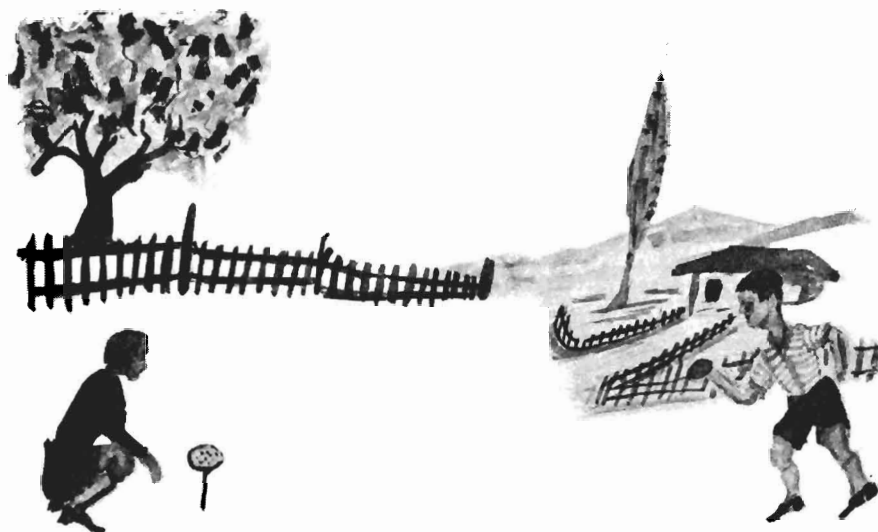
2. Λ ο υ μ ᾶ δ α (δ ε κ ᾶ ρ ε ς μ ἔ τ ῆ ν π λ ᾶ κ α)

Τὰ παιδιά ποῦ θὰ παίξουν τὴ λουμάδα ἔχουν σχιστολιθικὲς πλάκες, ἀνάλογα μὲ τὴν ἐπιδεξιότητά τους καὶ μὲ τὴν ἀξιάδα τους. Διαλέγουν μετὰ ἓνα σημάδι, μιὰ πέτρα μπηγμένη γερὰ στὸ χῶμα. Ἀπέναντι ἀπὸ τὸ σημάδι αὐτὸ διαλέγουν ἓνα ἴσιο μέρος, μακριὰ ἀπὸ τὸ σημάδι δέκα ὡς δεκαπέντε βήματα. Ἐκεῖ τοποθετοῦν μιὰ πλακίτσα, σὰν κουτί ἀπὸ σπύρτα. Τὴν τοποθετοῦν στὸ ὕψος. Ἐπάνω στὴν πλακίτσα αὐτὴ βάζει τὸ κάθε παιδί ἀπὸ μιὰ ἢ δυὸ δεκάρες.

Ἄπὸ τίς δεκάρες πρὸς τὸ σημάδι ποῦ ἔχουν βάλει, ρίχνουν μὲ τὴ σειρὰ

τις πλάκες τους. Ὅποιο παιδί ρίξει τὴν πλάκα του πιὸ κοντὰ στὸ σημάδι, αὐτὸ θὰ ρίξει ἀπὸ τὸ σημάδι πρὸς τὶς δεκάρες πρῶτο. Δεύτερο θὰ ρίξει τὸ παιδί ποὺ ἦταν δεύτερο σὲ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ σημάδι καὶ συνέχεια.

Ρίχνοντας κάθε παιδί τὴν πλάκα του πρὸς τὶς δεκάρες προσπαθεῖ νὰ χτυπήσει τὴν πλακίτσα μὲ τὶς δεκάρες. Ὅσες δεκάρες τότε πέσουν κοντὰ

Σχέδ. 19. Τὸ καρφί

στὴν πλάκα του σὲ θέση ποὺ νὰ ἀπέχουν λιγότερο ἀπὸ τὴν πλάκα παρά ἀπὸ τὴν πλακίτσα, τὶς παίρνει τὸ παιδί. Τὸ δεύτερο παιδί θὰ προσπαθήσει νὰ ρίξει τὴν πλάκα του κοντὰ στὶς πεσμένες δεκάρες. Παίρνει ὅσες δεκάρες βρεθοῦν πιὸ κοντὰ στὴν πλάκα του παρά στὴν πλακίτσα. Ὅταν τελειώσουν οἱ δεκάρες, ξαναρχίζουν ἀπὸ τὴν ἀρχή.

3. Δεκάρες μὲ τὸ μπάκαλο

Βάζουν τὸ μπάκαλο¹ κάτω. Τὰ παιδιά κρατώντας ἀπὸ μιὰ δεκάρα ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ μπάκαλο σὲ συμφωνημένο ἀπὸ πρὶν ὕψος, τὴν ἀφήνουν νὰ πέσει κάτω κοντὰ στὸ μπάκαλο. Ὅποιου παιδιοῦ ἡ δεκάρα σταθῆ πιὸ κοντὰ στὸ μπάκαλο, αὐτὸ τὸ παιδί θὰ παίξει πρῶτο. Ἡ σειρά τῶν ἄλλων κανονίζεται ἀνάλογα μὲ τὸ πόσο μακριὰ ἔπεσε τοῦ κάθε παιδιοῦ ἡ δεκάρα ἀπὸ τὸ μπάκαλο. Τὸ πρῶτο παιδί μαζεύει τὶς δεκάρες καὶ τὶς βάζει μία ἐπάνω στὴν ἄλλη μὲ τὰ γράμματα πρὸς ἐπάνω. Ὅπως βρίσκονται τοποθετημένες

1. Ἐδῶ τὸ μπάκαλο εἶναι ἓνας πέτρινος βῶλος, λίγο πιὸ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς γυάλινους βῶλους τῶν παιδιῶν.

σάν κολώνα, τις χτυπᾷ με τὸ μπάκαλο. Ὅσες δεκάρες με τὸ χτύπημα γυρίζουν ἀπὸ τὴν κορώνα, τις παίρνει. Ἐπειτα ξαναχτυπᾷ μία-μία τις δεκάρες. Ὅταν δὲν μπορέση νὰ γυρίση καμιά στὴν κορώνα, δίνει τὸ μπάκαλο στὸ ἐπόμενο παιδί. Μετὴ σειρά χτυποῦν ὅλα τὰ παιδιά, ὥσπου νὰ τελειώσουν οἱ δεκάρες. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐπαναλαμβάνεται τὸ παιχνίδι ἀπὸ τὴν ἀρχή.

4. Τὸ κ α ρ φ ἰ

Μπήγουν στὴ γῆ ἓνα καρφί σχετικά μεγάλο, ἔτσι ποῦ τὸ κεφάλι τοῦ καρφιοῦ νὰ εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ χῶμα ὡς δέκα πόντους. Ἐπάνω στὸ κεφάλι τοῦ καρφιοῦ τοποθετοῦν ἓνα νόμισμα, συνήθως δραχμὴ.

Ἐνα παιδί τοποθετεῖ τὴ δραχμὴ ἐπάνω στὸ καρφί καὶ κάθετα κοντὰ στὸ καρφί. Ἄλλο παιδί ἢ παιδιά πηγαίνουν ἀπέναντι ἀπὸ τὸ καρφί πέντε ὡς δέκα βήματα καὶ προσπαθοῦν, πετώντας καρύδια, νὰ χτυπήσουν τὸ καρφί (σχέδ. 19). Τὰ καρύδια ποῦ δὲν πετυχαίνουν τὸ στόχο, τὰ μαζεύει τὸ παιδί ποῦ παραφυλάγει κοντὰ στὸ καρφί καὶ ποῦ ἔβαλε τὴ δραχμὴ. Μετὴ σειρά ρίχνει ἄλλο παιδί, ὅταν παίζεται με περισσότερα παιδιά. Ὅταν χτυπήση τὸ καρφί καὶ πέση ἢ δραχμὴ γίνεται ἀλλαγὴ. Τὸ παιδί ποῦ γκρέμισε τὴ δραχμὴ, παίρνει τὴ δραχμὴ γιὰ λόγου του καὶ κάθετα τώρα κοντὰ στὸ καρφί καὶ τὸ ἄλλο παιδί ἢ τὰ παιδιά ρίχνουν καρύδια.

Τὸ παιχνίδι ἐπαναλαμβάνεται πολλές φορές.

Γ'. ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΤΟΥ «ΒΑΣΙΛΙΑ»

Εἶναι παιχνίδι τυχερὸ ἀνταγωνιστικὸ καὶ παίζεται ἀπὸ ἀγόρια.

α) Ὅπως παίζεται στὴ Χρυσή Καστοριάς.

Τὸ παιχνίδι μετὸ κότσι τὸ λένε «βασιλιά». Δώσανε αὐτὸ τὸ ὄνομα στὸ παιχνίδι καὶ κατ' ἐπέκταση στὸ κότσι, ἀπὸ τὸν βασιλικὸ ρόλο ποῦ παίρνει ἓνα παιδί κατὰ τὸ παιχνίδι.

Τὰ παιδιά, ἄσχετα σὲ ἀριθμὸ, ὄχι λιγότερα ἀπὸ τέσσερα, κάθονται κάτω σχηματίζοντας κύκλο. Παίρνουν τὸ «βασιλιά» καὶ τὸν ρίχνουν κατακυλώνοντας κάτω. Τὸ παιδί ποῦ θὰ καταφέρῃ νὰ σταματήσῃ τὸ «βασιλιά» μετὸ στενὸ βαθουλωτὸ μέρος του πρὸς ἐπάνω, παίρνει τὸ ρόλο τοῦ βασιλιᾶ στὸ παιχνίδι.

Συνεχίζοντας τὸ ρίξιμο, γίνεται ἡ κατανομή τῶν ρόλων τοῦ παιχνιδιοῦ. Ὅποιος σταματήσῃ τὸ κότσι μετὸ στενὸ μέρος, τὸ ἀντίθετο τοῦ «βασιλιᾶ», γίνεται χωροφύλακας.

Τὰ ἄλλα παιδιά μετὴ σειρά τους ρίχνουν τὸ κότσι. Ὅταν τὸ κότσι σταθῇ μετὸ πλατὺ μέρος ἐπάνω, τὸ παιδί ποῦ τὸ ἔριξε παίρνει τὸ ρόλο τοῦ κλέφτη. Ρωτᾷ τότε ὁ χωροφύλακας τὸ βασιλιά.

— Νὰ ὁ κλέφτης, βασιλιά, πόσες βουρδαλιές νὰ τοῦ δώσουμε;

Καὶ ὁ βασιλιάς ὀρίζει τὸν ἀριθμὸ.

— Δυὸ βουρδαλιές, τρεῖς...

Ἐπλώνει τὸ χέρι τὸ παιδί με ἀνοιχτὴ τὴν παλάμη καὶ ὁ χωροφύλακας με τὸ λουρί του τὸν χτυπάει δυνατὰ ἢ ἀπαλά, ἀνάλογα με τὴν ψυχροσύνησὶ του.

Οἱ ρόλοι τοῦ παιχνιδιοῦ ἀλλάζουν συχνά, σύμφωνα με τὴν θέση ποῦ κάθε φορὰ παίρνει τὸ κότσι. Ἄν ἓνα παιδί κατορθώσῃ καὶ στήσῃ τὸ κότσι στὴ θέση ποῦ γίνεται βασιλιάς, παίρνει ἀμέσως τὴ θέση τοῦ βασιλιά. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους ρόλους.

β) Ὅπως παίζεται στὴν πόλη Καστοριά.

Διαφορετικὰ παίζαμε τὸ κότσι, ὅταν ἦμουν στὸ Γυμνάσιο Καστοριάς. Ἐκεῖ χαράζουν στὸ ἔδαφος ἓναν κύκλο με διάμετρο ὡς δύο μέτρα. Στὸ κέντρο τοῦ κύκλου χαράζουν ἓναν ἐλλειψοειδῆ κύκλο μικρὸ με μεγίστη διάμετρο τριάντα περίπου πόντους καὶ ἐλαχίστη πέντε πόντους. Τὰ παιδιά, ἄσχετα σὲ ἀριθμὸ, παίρνουν θέση γύρω στὸν κύκλο, σ' ὅποιο μέρος θελήσῃ καθένα. Στὸν ἐσωτερικὸ ἐλλειψοειδῆ κύκλο τοποθετοῦν ἀπὸ ἓνα ἢ περισσότερα κότσια τὸ καθένα.

Μὲ κλῆρο ἢ ρίχνοντας στὸ σημάδι, ὅπως ἀναφέραμε στὸ χωρίσμα τῶν ὁμάδων με τὶς πλάκες, τώρα με τὰ κότσια, παίρνει κάθε παιδί τὴ σειρά του γιὰ τὸ ρίξιμο τοῦ «μπίντου». (Μπίντος λέγεται τὸ κότσι ποῦ μ' αὐτὸ θὰ χτυπήσουν τ' ἄλλα. Εἶναι πάντα μεγαλύτερο ἀπὸ τ' ἄλλα).

Ρίχνει ὁ πρῶτος τὸ «μπίντο» του, προσπαθώντας νὰ χτυπήσῃ τὰ κότσια ποῦ βρίσκονται στὸ κέντρο τοῦ κύκλου, με σκοπὸ νὰ τὰ βγάλῃ ἔξω ἀπὸ τὸν μεγάλο κύκλο. Ὅσα κότσια βγοῦν με τὸ χτύπημα ἔξω, τὰ παίρνει. Ξαναρίχνει καὶ χτυπᾷ τὰ ἄλλα κότσια, ποῦ ἔμειναν μέσα στὸν κύκλο σκορπισμένα ἢ μέσα στὸν ἐλλειψοειδῆ ἐσωτερικὸ κύκλο. Ὅταν ἀστοχήσῃ ὁ πρῶτος, ρίχνει ὁ δεύτερος καὶ μετὰ συνέχεια ὁ τρίτος καὶ τὰ ἄλλα παιδιά, ὥσπου τελειώσουν τὰ κότσια. Ὅσο μποροῦν καὶ βγάζουν με κάθε ρίξιμο κότσια ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο συνεχίζουν, ἂν ὅμως δὲν κατορθώσουν, χάνουν καὶ ρίχνει ἄλλο παιδί, ὥσπου νὰ τελειώσουν τὰ κότσια.

Τὸ παιχνίδι ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἀρχή.

γ) Ὅπως παίζεται στὴν Κρανοῦλα Ἰωαννίνων.

Τὸ παιχνίδι τὸ λένε «κότσια». Τὸ παίζουν παιδιά ἀσχέτου ἀριθμοῦ, συνήθως ὅμως δύο.

Ρίχνουν τὸ κότσι κάτω. Ἄν σταθῇ με τὸ πλατὺ βαθούλωμα πρὸς ἑπάνω, κερδίζει, ἂν σταθῇ με τὸ στενὸ μέρος, ποῦ ἔχει βαθούλωμα, πρὸς ἑπάνω, κερδίζει διπλά. Ἄν σταθῇ πρὸς ἑπάνω με τὸ ἄλλο στενὸ μέρος, ποῦ δὲν ἔχει βαθούλωμα, κερδίζει τέσσερα καὶ ἂν σταθῇ με τὸ πλατὺ μέρος, ποῦ ἔχει ράχη πρὸς ἑπάνω, χάνει τὸ παιδί ποῦ ρίχνει, πληρώνει τὰ παιδιά καὶ δίνει τὸ κότσι σ' ἄλλο παιδί νὰ ρίξῃ.

Τὸ παιχνίδι τὸ παίζουν με δεκάρες, καρύδια, ἀμύδαλα, καραμέλες...

ΙΔ'. ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΑΓΡΟΤΙΚΑ

Ἄ γ ο ρ ι ῶ ν

Τὴν παρακάτω ἐνέργεια τῶν παιδιῶν τὴν θεώρησα παιχνίδι, γιατί γιὰ διασκέδαση, γιὰ παίξιμο, γίνεται. Δὲν ἔχει κανένα ἄλλο σκοπό. Ἄκόμα καὶ οἱ μεγάλοι, ὅταν διαπιστώσουν τὸ γεγονός, λένε: Ἔπαιζαν τὰ παλιόπαιδα ὅλη μέρα καλπάζοντας τὰ «πράματα» καὶ δὲν τ' ἄφησαν νὰ βοσκῆσουν.

1. Κ α λ π α σ μ ὸ ς

Τὸ καλοκαίρι, ὅταν θεριστοῦν τὰ χωράφια, τὶς μὴ ἐργάσιμες μέρες, τὰ παιδιά πηγαίνουν τὰ «πράματα» (φορητὰ ζῶα) στὴ βοσκὴ ἔξω στὰ θερισμένα χωράφια. Ἐκεῖ τοὺς δίνεται ἢ εὐκαιρία, ἰδίως στὰ μεγάλα, χωρὶς νὰ ἀποκλείωνται καὶ τὰ μικρότερα ἀλλὰ ψύχραιμα, νὰ δείξουν τὴν ἀξιάδα τοὺς στὴν καβάλλα καὶ τὴν ἀξιάδα τῶν ζώων τοὺς. Τὸ ἔχουν γιὰ καμᾶρι περισσότερο γιὰ τὴν ἀξιάδα τοῦ ἀλόγου τοὺς ἢ τοῦ μουλαριοῦ τοὺς, ὅταν βγῆ νικητῆς, παρὰ γιὰ τὸν ἑαυτό τοὺς.

Καβαλλικεύουν γυμνὰ τὰ ζῶα τοὺς καὶ ξεκινοῦν ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη τοῦ χωραφιοῦ ἢ τοῦ λειβαδιοῦ ὡς τὴν ἄλλη καλπάζοντας. Μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι κρατιοῦνται ἀπὸ τὴ χαιτή τοῦ ζώου καὶ μὲ τὸ δεξιὸ χτυποῦν τὸ ζῶο μὲ ψιλὲς βέργες. Νικητῆς βγαίνει ἐκεῖνος ποὺ θὰ φτάσῃ πρῶτος στὸ τέρμα.

Περισσότερα κολακευτικὰ λόγια λέγονται γιὰ τὴ γρηγοράδα τῶν ζώων, παρὰ γιὰ τοὺς ἀναβάτες. Τότε μόνο γίνεται λόγος γιὰ τὸν ἀναβάτη, ὅταν αὐτὸς κἀνῃ κάτι πολὺ σημαντικό, κάτι ἀσυνήθιστο ἢ ἀποφύγη κάποια ἀτυχία καὶ κίνδυνο.

2. Γ κ ο ὕ β ε ς κ α ἰ γ ε φ ὄ ρ ι α

Ἡ Χρυσή, τὸ χωριό μου, ἔχει ἀφθονα νερά. Αὐτὸ συντελεῖ στὸ νὰ ἔχουν οἱ χωριανοὶ μπροστὰ καὶ δίπλα στὰ σπίτια τοὺς καὶ λαχανόκηπο, ποὺ ἀπ' αὐτὸν προμηθεύονται τὰ λαχανικά τοὺς ὄχι μόνο γιὰ τὸ καλοκαίρι, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ χειμῶνα. Τὰ παιδιά τοῦ χωριοῦ βρίσκουν εὐκαιρία νὰ παίξουν μὲ τὰ νερά τῶν ποτιστικῶν αὐλακιῶν ἢ καὶ ἀκόμα μὲ τὰ νερά ποὺ κυλοῦν στὰ κοντινὰ ρέματα.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ παρακάτω παιχνίδι γιὰ τὴν ἰδιότυπη ψυχολογικὴ του δομῆ, ποὺ τόσο ξεκάθαρα δὲν βρίσκεται σὲ κανένα ἀπὸ τὰ παιχνίδια ποὺ συνάντησα μέχρι σήμερα. Τὸ παιχνίδι αὐτὸ λέγεται: «Γκοῦβες καὶ γεφύρια».

Αὐθόρμητα τὰ παιδιά χωρίζονται σὲ δυὸ ομάδες. Ἡ μιὰ θὰ φτιάσῃ γκοῦβες καὶ ἡ ἄλλη γεφύρια.

Τὰ παιδιά ποὺ θὰ φτιάσουν γκοῦβες, διαλέγουν ἓνα μέρος ποὺ νὰ στενεύῃ τὸ αὐλάκι τοῦ νεροῦ καὶ νὰ εἶναι στερεό. Ἐκεῖ μὲ πέτρες, χῶματα καὶ σβώλια, φράζουν τὸ νερὸ καὶ τὸ σταματοῦν. Γίνεται ἓνα τεχνητὸ φράγμα ποὺ σιγά-σιγά γεμίζει μὲ νερό.

Πιο κάτω και σὲ λίγη ἀπόσταση ἀπὸ τὶς γκοῦβες ἢ ἄλλη ὁμάδα, ὁμαδικὰ ἢ ἕνα-ἕνα τὰ παιδιά, φτιάχνουν γεφύρια. Χτίζουν στὶς δύο ὄχθες τοῦ αὐλακιοῦ τοῖχο με πετρίτσες καὶ πάνω βάζουν ξύλα, ὅπως γίνονται τὰ ξύλινα γεφύρια. Ἔλλα παιδιά, πιὸ τεχνίτες, φτιάχνουν πέτρινα γεφύρια, σὰν τὰ θολωτὰ πέτρινα γεφύρια.

Περιμένουν νὰ γεμίση ἢ γκούβα με νερὸ καὶ μετὰ τραβοῦν ἀπότομα τὶς πέτρες ποὺ κλείνουν τὸ φράγμα καὶ τὸ νερὸ ξαπολιέται μονομιᾶς καὶ κυλᾷ πρὸς τὸ μέρος ποὺ εἶναι τὰ γεφύρια. Ἔλλα ἀπὸ τὰ γεφύρια τὰ πνίγει καὶ ἄλλα τὰ ἀφήνει ἀνέπαφα. Τὰ παιδιά ποὺ ἔφτιασαν τὴ γκούβα, σὲ κάθε πνίξιμο γεφυριοῦ φωνάζουν, «πάει αὐτό, τὸ πίνηξα». Τὸ παιδί, ποὺ δὲν πνίγηκε τὸ γεφύρι του, φωνάζει: «Ἄ! Ἄ! Τὸ δικό μου δὲν μπόρεσες».

Τὰ παιδιά δέχονται τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπως δεχόμεστε τὰ φυσικὰ φαινόμενα. Ξαναρχίζουν καὶ φτιάχνουν τὰ χαλασμένα γεφύρια καὶ τὶς γκοῦβες. Ἐνῶ μποροῦν νὰ κάνουν τὰ γεφύρια πιὸ ψηλά, δὲν τὸ ἐπιχειροῦν. Κάνουν τὰ γεφύρια κατὰ τι ψηλότερα ἀπὸ τὴν προηγούμενη φορά, ἀλλὰ πιὸ στερεά. Καὶ τὶς γκοῦβες προσπαθοῦν νὰ τὶς κάνουν πιὸ μεγάλες, γιὰ νὰ συγκεντρώσουν περισσότερο νερό.

Δὲν ἀλλάζουν ρόλο σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ παιχνιδιοῦ.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Προσπάθησα νὰ παρουσιάσω ὅσο μοῦ ἦταν δυνατόν πληρέστερα τὰ παραδοσιακὰ παιδικὰ παιχνίδια τῆς Χρυσῆς Καστοριάς. Ὅπως λέω καὶ ἄλλοι, τὰ παιδιά παίζουν καὶ ἄλλα αὐτοσχέδια, τῆς στιγμῆς παιχνίδια, κάθε φορά ἴσως διαφορετικά. Αὐτὰ ποὺ κατέγραψα, τὰ παρουσιάζω γιὰ κάθε ἐνδιαφερόμενο. Πιστεύω πὼς τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ παραδοσιακὰ παιχνίδια-θὰ ὀδηγήσει τοὺς ἀναγνώστες, εἴτε νὰ κατασκευάσουν (ἢ νὰ ἐνθαρρύνουν) παιδικὰ παιχνίδια, ποὺ ν' ἀνταποκρίνονται στὰ μέτρα καὶ στὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν, εἴτε σὰν μελετητὲς νὰ ἐξαγάγουν ψυχολογικὰ καὶ παιδαγωγικὰ συμπεράσματα.

Ὅπως λέει σχετικὰ μετὰ τὸ παιχνίδι ὁ καθηγητὴς τῶν Παιδαγωγικῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Χρήστος Φράγκος: «Ἀπὸ τὸ παιχνίδι πρέπει νὰ πάρουμε τὸ πνεῦμα τοῦ παιχνιδιοῦ καὶ νὰ τὸ εἰσαγάγουμε στὸ σχολεῖο». Πιστεύω πὼς πρέπει τὴ σοφὴ αὐτὴ ὑπόδειξη νὰ τὴν προσέξουμε, καὶ ὅλοι μετὰ τὸν τρόπο καὶ τὶς δυνατότητές μας, καὶ ἀπὸ τὴ θέση ποὺ βρισκόμαστε, νὰ φροντίσουμε νὰ γίνῃ ἢ μεθοδοποίηση τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τοῦ παιχνιδιοῦ, εἰδικὰ τοῦ παραδοσιακοῦ παιχνιδιοῦ, ποὺ βγαίνει μέσα ἀπὸ τὰ διαφέροντα καὶ τὶς ἐπιδιώξεις του, τὶς παρορμήσεις του καὶ τὶς ἐλλείψεις του, καὶ νὰ μπῆ μέσα στὸ σχολεῖο.

Ἄλλὰ δὲν ἔγινε ἡ ἐργασία μου αὐτὴ γιὰ παιδαγωγικούς, τώρα, σκοπούς, ἔγινε κυρίως μὲ λαογραφικὸ σκοπὸ. Ὅπως ἐδίδασκε ὁ καθηγητὴς τῆς Λαογραφίας κ. Δημήτριος Λουκάτος, ἡ τέτοια μελέτη τῶν λαϊκῶν παιχνιδιῶν ἔχει σημασία ἐθνογραφικὴ καὶ κοινωνιολογικὴ (Εἰσαγωγή στὴν Ἑλληνικὴ Λαογραφία, σ. 113). Ἴσως κάποτε προσεχθοῦν καὶ γιὰ παιδαγωγικούς σκοπούς.

Παραθέτω φωτογραφίες καὶ σχέδια τῶν παιχνιδιῶν. Εἶναι κι αὐτὰ προσπάθειες γιὰ μιὰ ἀναπαραστατικὴ εἰκονογράφηση. Μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι τέλειες, ἀλλὰ ἔγιναν ὅλες ἀπὸ ἐμένα. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θέλησα νὰ κάνω τὰ κείμενα πιὸ καταληπτά.

ΑΝΔΡΕΑΣ Π. ΣΤΕΦΟΠΟΥΛΟΣ

RÉSUMÉ

André Stephopoulos, Recueil des jeux traditionnels enfantins du village Chrysi de Castoria.

L'auteur dans cet article présente les jeux d'enfants de son lieu d'origine, le village Chrysi.

Il décrit la manière avec laquelle les enfants forment les groupes des jeux, les préparatifs des jeux, le matériel et les objets convenables à chacun. Il donne tous les détails de chaque jeu, les règles, les pénitences, les prix etc.

Les jeux sont divisés à ceux qu'ils se jouent par un seul enfant, ou par deux, ou par groupes, ainsi qu'à ceux, qu'ils se jouent entre garçons, entre filles, ou entre tous les deux.